

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.
(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౩	{ భావనానుసంజత్సరము. జ్యేష్ఠామాసమాసములు. }	సంచిక ౨.
-------------	--	----------

కా కీ నా డ :

కొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బరిష్టాన్తాలయమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౪-౦.

1934.

విషయ సూచిక.

1	అంధి-తవ్వశివుల	౪౫-౬౦
	కాశీధర్మ కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు	
2.	పిడుప రికవులు	౬౧-౭౫
	బండారు తమ్మయ్యగారు.	
3.	త్రైవిక్రమమ్	౭౬-౮౧
4	కావ్యార్థయెద్ది	౮౨-౮౪
5.	మరుచరిత్రము	౮౫-౯౨
	కాశీధర్మ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు	
6.	సింహాసనద్వాత్రింశిక	౯౩-౯౬
	కొలువి గోపరాజుగారు.	
7.	అంధకామి	౯౭-౧౦౦
	* అపరంపు వేంకటపతిగారు.	

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము. ౨౩	{	భావనామసంవత్సరము.	{	సంచిక ౨.
		జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు.		

ఆంధ్ర-తద్విశిష్టత.

కాళిభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు, నాలూరు.

— గతసంచిక శీషము —

కా దన్నవా రెవరు ? ద్విత్వ మగుట భాషాసామాన్యతత్వమా ? ఆంధ్రమాత్రతత్వమా ? కిమ్ + అని = కిమ్మని, తెలుఁగు. కాని యాంగ్ములు 'బ్రహ్మన్ "15" బ్రహ్మన్నిన్, అని యిది. స్వస్వభిషితితత్వ మందురా ? తత్ + వీవ = తదేవ, లవ్ + er = lover, loud + er = louder, sing + er = singer అని యగుచున్నవి. ఒకానొక భాషయం దొకానొకప్పు డొకానొక పాల్లు ద్విత్వమైనఁ గావచ్చునమో యని శంకితురా ? ఆంధ్రమున హలం తత్వమే లేదు.

అంతనకారమున కేయరూపము లన్నియు యవి యెల్ల ద్రుతధర్మము లగుటచేత ద్రుత మనఁగఁ బూర్వోక్తధర్మవిధికిం మనయే యర్హము. అదియే ద్రుతము.

ద్రుతము ప్రకృతియందుఁ గలకే బ్రములు ద్రుతి ప్రకృతికిము లని యన్నచో నవ్యయమాత్రములే ద్రుతి ప్రకృతికిము లని యర్హ మగును. వాఙ్మయంబునందు గజదదబాదేశము కెఱిల్యాదుద్రుతి ప్రకృతికిమునైఁ దిసి యూంకుండెనా ? తోడంబుప్పుచుచున్నము, ఓజంగంతంము-ఇత్యాదులు గలవు. ద్రుతి మంత

మందుఁ గలశబ్దములు ద్రుత ప్రకృతికము లని యర్థము చేయుచో నగ్నినివ్వు జాతిఁ జేరును ద్రుత మంతనకారమే కదా? ఇత నె టర్థముగును ?

పిన్నంబులు—ఏబది—

పై రెండుపదములస్వరూపము పరికించుచో ద్రుత ప్రకృతిరహస్యము బయలగు నని శ్రీ రామశాస్త్రిగా రనిరి. కాని వివేకమును గావింప లేదు. “తత్సమపదములు ద్రుత ప్రకృతికములు గాకున్నను వాని నాధునికులు ద్రుత ప్రకృతికములుగానే భావించుచున్నారు.” ఈవాక్య మాంధ్రవివరణమున శ్రీ రామశాస్త్రిగారు, వ్రాసిరి. తరువాత నుదాహరణములఁ జూపిరి. తమ యభిప్రాయము స్పష్టముగ వ్రాయ లేదు. తత్సమమునకుఁ దత్సమము పరమగు నప్పుడు రాదనియా? ద్రుత ప్రకృతికత్వమునను సరిశవత్వమునను రెంటును సందేహించి రని యనుకొందును. దానికేమిలెండు. ఏను + పర్వములు, ఏన్న ర్వము లయ్యెను. ఇందుఁ జేయకయు ‘ఏను + పది = ఏబది’ యిందుఁజేసియుఁ జూపెనని శాస్త్రిగా రనిరి. ఏమిచేసియో? సరిశముచేసి యనియర్థ మనుకొందము. అగుచో “ఏను” ద్రుత ప్రకృతిక మని భావించిన ట్లగుఁగదా? ఏను, ద్రుత ప్రకృతికముగాదు. ఏబది యనుశబ్దములోని గజడదబాదేశము ద్రుత ప్రకృతికపూర్వ మగుటచే రా లేదు. వర్ణలోపమువలన సాధింపఁబడును. ప్రాజదువు, శబ్దములోని ‘ప్రాత’ శబ్దము ద్రుత ప్రకృతికము గాక యనంతరము నూత్రసాధనమువలన “జా”దేశము వచ్చెను. ఇత శ్రీ శాస్త్రిగారియర్థము సమర్థముగాకున్న ద్రుత ప్రకృతికబ్రాహ్మ మెట్లను సంశయము మిగిలియేయున్నది. చింతామణికర్త యేమనెను? చూడఁడు:—

“ద్రుత ప్రకృతయో యేన్య రనుజీవితద్రుతాః నిత్య” మ్మని చెప్పెను. అనుజీవితద్రుతములు ద్రుత ప్రకృతు లని యర్థము. “అనుజీవితాః అనువర్తితాః ద్రుతాః యైః తే శబ్దాః ద్రుత ప్రకృతయః” అని విగ్రహవాక్యము. అనువర్తిత ద్రుతములు గలది. అనఁగా:—ద్రుతధర్మము లనువర్తింపఁబడునప్పుడు ద్రుత ప్రకృతి యగు నని యర్థము. నిత్య మనుటకుఁ బూర్వవ్యాఖ్యాతలు చెప్పినయర్థ మగుచున్నను విశేషముగలదు. అన్నిధముల ననువర్తితద్రుతము లగుచో ద్రుత ప్రకృతు లగు ననియు నర్థము. కాని ద్రుత ప్రకృతికములు ద్రుత ప్రకృతివిలక్షణములా? కావా? అని శంకగల్గును. సంజ్ఞ యెట్లుచెప్పెనో శాస్త్రిమును నట్లే వర్తింపఁ జేయుదురు. ద్రుత ప్రకృతు యి సంజ్ఞకరచ్చేదములోఁ జెప్పి సంధిలో

‘స్మృత ప్రకృతికము లని వాడెను. ఛందస్సే కారణమా ? కావననిశేషము కారణమా ? స్మృత ప్రకృతికములు స్మృత ప్రకృతిమాత్రములు గావని యర్థము సేయవలయును.

“వ్రథమామాత్రా దాత్తాస్తదోః” అనుసూత్రమున ‘నేను, తాను’ శబ్దములఁ బృథక్ నిర్ణయించెను. వ్రథనులే మైనను బ్రవర్తించదనెను. “వాత్తాస్తదో స్మృతస్య పాక్షిక” అనుసూత్రము చెప్పటచే ‘నేను, తాను’ లు స్మృతాంతశబ్దములని యర్థ మగుచున్నది. నేను తానులు స్మృత ప్రకృతికములే యగునప్పుడు “లుగ్వా స్మృత ప్రకృతికాత్” అనుసూత్రముచే వచ్చిన వికల్పబోధమును దిరిగి, “వాత్తాస్తదో” అనుసూత్రమున నేల చెప్పెను ? నేను తానులు స్మృత ప్రకృతులు గావా ? నావడినసందియము నట్టివహోబలవతియుఁ బడి యొక రీతినమాధానపఱచుకొనెను కాని యది కర్తృహృదయము గాదని తోచెడిది. మఱియు నన్యత్ర తృప్తందన మయనది. గవడద బాదేశముకడ నే “తాను నేను” లు గ్రహించెనో యిచ్చటను వానినే గ్రహించెను. బిందుసంశ్లేషము వారించుట కనుసమాధానము పొసఁగదు. ‘క్వచిత్ కేచిత్’ పదములే సమగ్రములు. మఱియు బిందు వనఁగ నర్థబిందు వనియు నర్థ మగును. దీప్యముల కాకార్యము గా దని క్వచిత్పదమునఁ చెలిపెను. కాన్ + కాన్, కాన్తాన్, కాంగాన్” అను నవిష్టరూపములు సంభవించును. దీప్యవరద్రుతకార్యములు సామాన్యముగ లుగ్వా యనుచోటఁ చెల్లినట్లే యగును. ఇఁక నర్థమెట్లు ? ‘తాను నేను’ లు ద్రుతప్రకృతు లగును. కాని ద్రుతప్రకృతికములు గావు. ద్రుతప్రకృతి ద్రుతప్రకృతికసామాన్యవిధి చేయునప్పుడు ద్రుతప్రకృతిక మనియు విశేషముగఁ జెప్పవలసినచ్చుచో ద్రుతప్రకృతి యనియుఁ జెప్పను. కావుననే “వాత్తాస్తదోః” అనుసూత్రము ప్రారంభించెను. స్పష్టపఱచెను. కావునఁ బదములు ద్రుతప్రకృతు లనియు నితరములకు గ్రహణమున్న ద్రుతప్రకృతికము లనియు నర్థ మగును. ఇట్లు చెప్పుకున్న సంజ్ఞాసంధుల సమన్వయము గుమరదు. నుమాద్యాగమములు గలప్రాతిపదికములు ద్రుతప్రకృతికము లగును. అట్లు గాకున్న గవడద బాదేశము రాదు ప్రాతిపదికములకును విధించుదున్నాఁడు గదా ? ‘సర్వత్ర లు క్షరూసేషు’ అనుసూత్రము ద్రుతప్రకృతి (పదము) ద్రుతమున కనువర్తించును ఎల్లన్ + పాపములు, ఎల్లపాపములు, అని యగును. ‘అవికారగతే’ అనుసూత్రమున కిటఁబ్రసక్తిలేదు. అది

ద్రుతప్రకృతికసామాన్యము ఇది నదము, ఇది ప్రాతిపదికము, అరు నిశ్చయ జ్ఞాన మాంధ్రమున నుపేక్షింపఁబడుటచే నిన్నియరహస్యములు త్రొక్కుచున్నారు. మహావంశీతులే యీనిషయమున నిర్లక్ష్యము సూపుచున్నారు. సోదాహరణముగ వ్యాసాంతమునఁ బ్రతిపాదింతురు పంగ్రహముగ “యున్” అనుదానిఁ బద మనుట తప్పని యెఱుఁగ రని యాగుచు. యున్, పదమే యగుచో “యాది” పద ముండునా? ఇట్లే పెక్కులు గలవు. ఇది సమయము గాదు.

ఇంత విమర్శించెను ద్రుతప్రకృతి కళము స్పష్టము గా దందురేమో? ప్రకృతియందు ద్రుత ముండునని యరుహస్యము సరి యైనది కాదు. ద్రుతస్వ యాప్రకృతిః స్వభావః సా యస్య సః, ద్రుతప్రకృతిః- అని యర్థము. ద్రుత ప్రకారమెల్ల నేపదమున ననువర్తించుచున్నదో (అంతముననే యనుట) యది ద్రుతప్రకృతి.

ద్రుతప్రకృతికముకంటెఁ బరములయిన పరుషములు సరళము లగునను సూత్రము వికల్పముగ బోధించి యనంతరసూత్రమున గజడదవాదేశము నిత్య మని విధించెను. సాంస్కృతికపరుషవర్ణములయందు బహుళముగ వ్యాపించుటకును సచ్చమున నిత్యముగ నుండుటకును నట్లు రెండు సూత్రములు చెప్పెను. సున్నబోఁతుననే గజడదవాదేశ మగుననుమతము చింతామణిసమ్మత ము గాదు.

ఈ విమర్శమువలనఁ జింతామణిగోని పంథిపరిచ్ఛేదస్థ మగు “ద్రుతప్ర కృతికా త్వరూపాః” ఇత్యాది సూత్రము వికల్పత్వముచు బోధించుచున్న దని యుఁ దరువాతి సూత్రములయూచును బూర్వపద్యశ మగుసంపదాయమే యున్నదనియుఁ దెలిపితిమి. అట్లే గనడదవాదేశము ను వికల్పమనియే చెప్పఁ దగును. కాని శ్రీ రామశాస్త్రి గారన్నట్లు సూత్రమునందుఁ గల “ఆత్మాన్త దోః” అను పదమువలనఁ బూర్వపద మాచ్ఛికముగ నుండు నని తోఁచును. “ఆచ్ఛికము లగుప్రథమామాత్రములకంటె వచ్చిన కచటతపలు గనడదవ లగుచు” అని శాననార్థము. తరువాతిసూత్రములో నిషేధము గలదు. సాం స్కృతికములకే యానిషేధ మనువర్తించుటచేఁ బరుషసంజ్ఞయు సాంస్కృతిక ముల కనువర్తించుచున్న దనవలయును. ఇంక నిషేధము చేసి నుద్దేశించి వచ్చు నో యరయుదము.

సూ॥ గపడదనాస్యః ప్రథమామాత్రాత్ ఆత్మాస్తదో ద్వివైవైతే॥
23-సంధి- ఈమాత్రము రెండుమాత్రములుగ నవ్వయిండుకొన్నచో నుపల
భ్యమానప్రయోగములును నవిరుద్ధము లగును. అదియే గ్రంథాభిప్రాయము
నై యుండవచ్చు నని తలఁతును.

(1) గపడదనాస్యః ప్రథమామాత్రాత్

(2) ఆత్మాస్తదో ద్వివైవైతే.

వ్యా॥ ప్రథమామాత్రాత్, అత్ర మాత్రశబ్దస్య కైవల్యాంశం
కారస్పృష్ట్యం చ వదంతి. కైవల్యం భవతిచేత్ దృశ్యమానానాం ప్రయో
గాణామపి కైవల్యం ఖలు భవతు. కైవల్యాంశో వచేత్ కథం తాను, నేను,
ఇత్యేతయోః ప్రథమాదిః సాప్తః, ఇతి చేన్య, కలానాం గుర్భ్యే సుతస్కృతికా
నస్యాతాం, కారస్పృష్ట్యేనాపి సాప్తే ప్రథమాభిభవ్యే తన్నిరాకరణం కృత
మితి సుకరః, కారస్పృష్ట్యేన సర్వేషామవ్యయానామపి కార్యం భవతి, ప్రథ
మాయాః ఇత్యుక్తేన వ్యయానాం కేవలం ప్రథమాత్వం వాసి, సుబంతత్వ
మస్తు, ఇతి ప్రథమామాత్రా దితి సాకల్యాంశో గ్రంథవిషయః, స్రుతాంతావ్య
యానాం సాప్తే నివృత్తం భవతి, క్రియాభ్యః కలాభ్యశ్చ వ్యాప్తిః, పరతః
కరుషాః వర్ణాః, గపడదనాః, వికల్పేన, స్వః, ఇతి ప్రాకరిణికోక్త్యః॥

(2) ఆత్మాస్తదోః, తాను, నేను, ఇత్యేతయోః శబ్దయోః సంబంధం
నినా ఏతేష్యు రేవ, ఆత్మాస్తదో రితి గ్రహణేన కేవ లాండ్రపదవ్యగ్రహణం,
ప్రథమామాత్రా దాచ్చికాత్ పరతః పరుషాః ఆచ్చికాః గపడదనాః స్వరే
వ, నిత్యం స్వ రిత్వం॥ ఆచ్చికపరుషా ఇత్వవ్య ప్రమాణ ము త్తరమాత్రమ్.
సాంస్థతికానాం, ఇతి, సాంస్థతికపరుషాః వికృతికర్తాత్ ప్రథమామా
త్రాత్ గపడదనాః నిత్యం నస్యః, ఇత్వం, ద్వితీయమాత్రస్థేన “ఏవ” పదేన
నిత్యత్వే సాప్తే, అనేన నిరాకృతమ్. కింతు వికల్పత్వమేవే త్యభిప్రాయః, తత్స
మాత్ తత్సమసంబంధినాం, వికల్పత్వ మేవ. సర్వత్ర వికల్పత్వ మేవ. విస్తరే
ణాలమ్. “అ॥ వ్యా॥ సా”

ప్రథమామాత్రము లనఁగ ప్రథమాభిభక్తులును నవ్యయములు మున్న
గునవి గ్రహింపఁబడును. కళలు గ్రహింపఁబడు ననుటకుఁ బ్రమాణము లేదు.
ద్రుతప్రకృత్యవ్యయములును గ్రహింపఁబడును. అన్యమాత్రముచే నివారింపఁ
బడును. ప్రథమామాత్రము లయినశబ్దములకుఁ బరము లయిన (తత్సమాదు

లనేదైన సమమే) కచటతపలు గపడాదు లగును. కాని వికల్ప మని యర్థము. ప్రకరణమునుబట్టి యు నట్లే యున్నది. ఆచ్చికముల కాచ్చికములు పరమగు నప్పుడు నిత్యము, ఆచ్చికములకుఁ దత్సమములు పరము లగునప్పుడు నిత్యము గాదు. అని సంగ్రహసుగ్రహార్థము.

కావున “ఏను + పర్వములు” అనుచోట నేయాదేశమును రాక ద్వీగు సమాసపద మై తత్సదమధ్య నలక్షరల యుత్వమునకు లోపము గలిగి “ఏన్వ ర్వంబు” లయ్యె నని నిర్ణయము.

— పంచదివసంబులు —

‘పంచవటి, పంచనదము, త్రిలోకి’ ఇత్యాదులఁజూలె నీ “పంచదివస ము” అనునద మేకవచనమున లేదు, బహువచనమున నున్నది. పాణినీయము ప్రకారము తప్పగుచున్నను వేదభాషాప్రకారము సరియగును. త్రిషస్తాః, పంచజనేభ్యః ఇత్యాదులు యజురధర్వణములఁ గలవు. వాఙ్మయమున (తాకి కమునను నాంధ్రవాఙ్మయమునను బహువచనరూపములు సిద్ధములై యున్నవి. వాసుదేవపండితుఁడును దనవైకృతచంద్రికలో “ద్విగోర్భవమవచనమ్” మిశ్రతాచ, అని సూత్రించెను. ఆచ్చికమున నేకవచన మని యభిప్రాయపడెను. మువ్వన్నె, ముత్తము, ఇరుచ్చక్రి, నలుగడ, ఇత్యాదు లుదాహరణములు.

పంచదివసంబు అనుప్రయోగమున మిశ్రత కలదా? ‘చ’ (మిశ్రతాచ) శబ్దమువలన పాంశ్చత్రికసమాసములు నని గ్రహింపవలయును. మఱి యుఁ దెనుంగున సంస్కృతసంఖ్యాచాచడశబ్దములు వ్యస్తములుగ నుంట పోసం గమిని వ్యస్తత్వమును భావించి మిశ్రసమాస మనియుఁ జెప్ప వచ్చును. యథా విధి, యథాశక్తి త్యాద్యవ్యయాభావసమాసములు మనతెనుఁగులో భిన్నలక్షణములఁ దాల్చువా? ఇట్లే సమాహారద్వంద్వమును గలదు. వాక్యానిపాదపాయూపస మని యేకవచనమున నుండవలసినది బహువచనముననే యున్నది. సమాసవృత్తుల నేకవచననియమును గీర్వాణమున (తాకికమున) వేనికిఁ గలదో యవియెల్ల బహువచన మగుచున్నవి. “సమాహారం బనియతవచనకం బగు,”నని వాఙ్మయావలోకనమునఁ దెల్పఁదగినదియే. బ్ర॥ శ్రీ॥ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు పరిషదధ్యక్షోపన్యాసమునఁ గొంచె మినిషయ మై శంకించి విడిచిరి. “తెనుఁగున, అష్టగజములు, నవబ్రాహ్మణులు, ఏకాదశశిష్యులు, చింతిభటులు- అనిసమాసము లుండును. అది యెట్లు?” ప్రశ్నవా

కృమున కభిప్రాయ మేమియో తెలియము. నన్నియనుండి నిన్నటివఱకు నన్నింట నున్నయీవచనవ్యత్యయము నిత్యసంప్రదాయ మని గ్రహించుటయే శరణము సూత్రమా? రచింపుడు తక్షణగాఁ జెప్పట కేరికి నశక్త్యుం బెకదా ?

— ఎవ్వనియేని ముఖామృతాంశులి బమ్మన —

‘ఎవ్వనిముఖామృతాంశులింబంబున నేని’ అనుటకుమాటగు సమాసమధ్యమున నేనిపదము వెట్టి చోద్యంపుఁబ్రయోగమును జూపె నని మనమును కొందుము. కాని “ఎవ్వని” అనునది నన్నియనాఁడు వ్యస్తపదముగ నుండెనో? వస్తీతత్వరుష సమాసమాంధ్రమున వింతగనే యున్నది. ఇట్లే యొకవచనమును భారతాదిపర్వచతుర్థాశ్వాసమునఁ గలదు. ‘ఎవ్వనియేనివీర్యంబున’ అని యున్నది. ఇంకను నిట్టిప్రయోగము లందందుఁ గననగును. వానికెల్ల గతి కల్పించరు. ఇట్టిసమాసచిత్రము లీ భారతముననే కలవు. అనంతరికపులు వీనిని గ్రహించరు. నేటికాప్రయోగవాసనయేనిని గానము. ఇంక నన్నియ యవ్యత్రవ్యస్తముగఁ బ్రయోగించిన ప్రయోగముల నుదాహరింతును.

సీ. అంగనాజనులయ తుంగ సంగతకుచికుంకుమచందనపంకములయు
వారివ ధమ్మిల భారావకిలితదివ్యామోదనవపుష్పదామములయు,
వారివ ముఖసకర్పూరతాంబూలాదివాసనాసురభినిశ్వాసములయు
వారివ పంథానచారుధూపములయువిలసితసౌరభావలులుదార్చి
అనిలుఁడను దూత వోయి తోడ్పాటుచుఁదెచ్చె... భార||ఆది|| ౩||

౧౧౪

ఇట్లే నాల్గవయాశ్వాసమున నిరుపదొక్కఁ డగుపద్యమునను బ్రయోగించెను. సమాసమధ్యమునఁ బ్రయోగించుచున్నా నని యెఱింగి నన్నియ ప్రయోగించెనా? ప్రమాదపడెనా? ఆంధ్రభాష కాదిమగ్రంథమును వ్యాకరణసర్వాధారమును నగుదానియందుఁ బ్రమాద మున్న దనుట కిర్ల మేమి? భారతప్రమాదములు భాషాప్రయోగచిత్రములు, శేఖకులపైఁ ద్రోయుదమా? అనంతరికపుల వాడనివాని శేఖకుఁ డెట్లు వ్రాయును. వ్యవహారము ట్లుండె నందురా? ఆధార మేమి? అనంతరికపు లేరును నీవీంతఁ గూర్చరేల? ఇష్టముకాదా? అట్లును ననలేము.

‘నీతిదర్శము’ అనుప్రయోగము గూడ గొట్టడే కదా? ఇదియు ననంతరికపు లుప్రయోగింపరైరి. అయినను సర్వజితశతీతములోఁ గలదు. అట్టింక నీతిరులు ప్రయోగించిరేమొ యరయవలసి యుండును. కాని యనంతరికపు

లాదరింప రని యనలేము. మఱియు బహువచనమాత్రద్వ్యోతక మగు “ల” వర్ణ కముతోడ నన్నియనుండి నేటివఱకును బ్రయోగము లున్నవి. కౌరవులయుఁ బాండవులయు భండనము నని ప్రయోగించుచున్నారు. ఈప్రయోగమునకు మాత్రము సమాధానము గలదా ? “భారతిఫక్తి” యనుగ్రంథమున బ్ర॥ శ్రీ “అకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారు” పెరిషయమును విమర్శించిరి. అందు “సమాసలక్షణం బగుపిభక్తిల” ప ముండటచే నివి సమాసములు గాక తీరదు” అని వ్రాసిరి. ఇట పిభక్తిలో పించెనా ? పిభక్తియను సంజ్ఞ వచనములకును వ్యాపించును గదా ? ఆంధ్రమున వచనసమాసము లున్నవి. నరుజన్మము=నరునిజన్మము, నరులజన్మము, అని రెండుపిభక్తిములుగ నర్థ మగును. కాని “నరుజన్మము, నరునిజన్మము” అనునప్పు డేకవచనమును “నరులజన్మము” అనునప్పుడు బహువచనమును గ్రహియింతుము. కావున నది యలుకిమాసజాతిలోఁ జేరును. అలుక్కినది పిభక్తిలో పము లేదని యర్థము గదా ! “పాండవులయు” అనునప్పుడు మాత్రము కదలక్షణ మెట్లు ? వానియు, వీనియు, అనినట్లే యగునుగదా ? ఇది కదము నిదిప్రాతికదికిము ననుచక్రినిలక్షణ మెందును దెనుంగు నిర్వచించుమి నెట్టికదాభాసములు వుట్టుచున్నవి. ‘చేయుకంటెను’ కొండొకితిలచి, నివె, అదియును, చన్నె, నెరినయ్యెదను, ఇటపె, మున్నగున నెట్టికదము లెన్నికదములు లక్షణ మేమి యని ప్రశ్నించఁ బండితులే భిన్నించుచున్నారు. సరాధాంముగి నెదో చెప్పితమికానిను దురిభిమానమునఁ (కోపించుకుండు) బట్టినవట్టు పడివరు. ఇట్లు కదముల పిభక్తి గింపవలయు నను సంప్రదాయ మెందునఁ గలదా ? వ్యాఖ్యానములు చూలమన్న నందుఁ బద పిభక్తిగము ప్రధానముగాకి యర్థమాత్రము ప్రధాన మె యున్నది. రాఘవ పాండవయుము, వెనుచరిత్రము, వారిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము, మనుచరిత్రము, శృంగారనైషధము మున్నగుగ్రంథముల వ్యాఖ్యానము కదపిభక్తిగపిషయమున దుష్టమును సందిగమును నైయున్నది. వ్యవృత్తియునఁ బ్రదర్శింతును. ఇంతకును “పాండవులయు” వంటివాని నిర్వచించుట యెట్లు ? “సప్తసా” అను గీర్వాణమర్యాద యనుపరించును. ‘వాగ్ధాప’ యనునది యేకపదమెనట్లు “పాండవులయున్” అనునది యేకపదమే (సమస్తము.) సముచ్చితసమాస మనియేసి సాంధ్రమునఁ జెప్పెదగునెమో ? అట్లు “రామునాజ్ఞ, రాముల యాజ్ఞ” అనునవి యలుకిమాసము లనియే చెప్పవలయును, కాకున్న నియ

తనచనప్రతీతి గలుగుట యెట్లు ? గీర్వాణమునను “ఇవి” తో సమానమును విభక్త్యలోపమును విధించినట్లు సముచ్చయముతోడి సమాని మాండ్రమున నగు నని చెప్పవచ్చునేమో ? కాని నన్నియకృత మగుసమానమధ్యవ్యస్తపద వ్యవధాన మమర్యాదము సమానలక్షణవిరుద్ధమును నగుచు ఇట్లు వైదికవాఙ్మయమునను లేవనియే తలంతును. ఇంకొకదగ్గఱ నన్నియ ప్రాతిపదికప్రత్యయముల వియోగమును గావించెను. సముచ్చయములముననే చేయును. ‘పాండవులయుఁ గౌరవులయుఁదోడ, అనునట్లు చేసెను. ఎంచేనినుండి యొక్కమహాముని, భార “అది - ఆ, 177” స్థలమునఁ బ్రయోగించెను. దానినిమర్శించుచు భారతప్రకృతి నిల్లవ్రాసిరి. “క్షత్రంశయాం యో నహువం చకార” అని వ్రాసిరి. కాని ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగ మనక “తోడన” అనునదితోడు శబ్ద మని చెప్పినఁ బ్రమాదమేమి ?

“సత్యవతి తొల్లి కొండి(డు)కనాఁడు దనకన్యయై యున్నకాలంబున” భార - అది - ర ఆ, 216, వచనము—తాను గన్యయై యున్నకాలంబున, అనియో, కన్యయై తనయున్నకాలంబున, అనియో, యుండుటకు మాటు “వదద్యయవ్యవహితసమాన” మయ్యెను. వీనిచాతముల స్వరూపమును దరువాతివాఙ్మయరూపమును జూచి సమన్వయించుకొనవలయును. మఱియు నట్టి ప్రయోగము లార్థము లని నమస్కరించి విడువే కార్యము. భాషాచరిత్రము క్రిందఁ గావలయునేనిఁ గడ్డేభి యన్నట్లు చూపవచ్చును. అనాటివాఙ్మయ మట్టిది. తరుణులు, అనుటకు “తరుణీయులు” అనియు, గడ్డయ, చింతయ, తాల్లలేవ, అనియు నున్నది. అని నన్నియభారతము ప్రయోగము లవర్ణము లనుటయే శరణమా ? ఇంక ననంతరకవుల యనుసరణము నందండుఁ గాన వచ్చుచుండుట సంప్రదాయమును వెనుకవలయువా ? క్వాచిత్రముగ నుంట హేయమని యవదగునా ? ఈపట్టు గడు నరయికఁ బొరసియున్నదియ.

“చందురు చెలికాఁడు సైఁదోడుఁగూడి నీయుల్లంబు మొల్లంబు నుపచరింపఁ” ఉత్త, పారి.

ఇట్టిప్రయోగము లున్నవి. చందురు చెలికాఁడనుప్రయోగము సమాసమా ? వ్యస్తమా ? కవిభావము వ్యస్తమనియే కదా ? కావున వష్టివిభక్తి రూపము నిరూపించఁబడవలసియుండును. ఒక్కవష్టి యనియు యొక్కవష్టి యనియుఁ బ్రత్యేకముగ నీవష్టివిభక్తిని మాత్రము ప్రత్యయముతోఁ గలిపి

పేరుపెట్టు నాచార మందందు లక్షణములయందుఁ గానవగును. చేతత్వతీయ, కొఱకుచతుర్థి, ఇత్యాదిగ నే విభక్తినిఁ జేర్చినక వస్త్రీవిభక్తినిమాత్రము యొక్కవస్త్రీ యనుటయేల ?

వస్త్రీవిభక్తి విభక్తి నిర్ణయమునను నాంధ్ర వ్యాకరణములు సందేహముగ నే నిర్వచించెను. ఏమవిభక్తులనక యెనిమిదివిభక్తు లని కొందఱు పేర్కొనిరి. ప్రకృతి ప్రత్యయవిభాగము సేయువారివలెఁ జేయుచుఁ బ్రత్యయములను బదములుగ విధించిరి. ఆంధ్రవిభక్తిప్రత్యయములు కొన్నిపదములే యనువాదము సార్థక మగుచున్నది. ఇట్లాంధ్రమే యననేల ? ఎల్లభాషలకును విభక్తిప్రత్యయములు తొల్లిఁ బదములయియే యుండును. కాని శాస్త్రరచనాకాలమునఁ బ్రకృతి ప్రత్యయవిభాగమును కావించవలసియుండదా ?

గీర్వాణాదిభాషలలోఁ గలప్రత్యయములు లేనుప్రత్యయత్వమును స్ఫుట పఱచునట్లాంధ్రమున నన్నియు లే వని యందురు. ప్రకృతిప్రత్యయముల కరంబితస్థితి నరసి పాశ్చాత్యులు ప్రత్యేకముగ నొకనామ మిడిరి. 'Inflexional languages' (సప్రత్యయభాషలు—ప్రత్యయపర్యవసాయిభాషలు) ప్రత్యయప్రత్యయితభాష లని చెప్పుదురు. ప్రత్యయైక్యము గలజాతిలో నాంధ్రాదులు సేర వనియే యొకమతియు. ఏది యెట్లున్నను విభక్తిప్రత్యయము లని యనుకొనునవి పదము లని మన తెలుఁగులో స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది. గీర్వాణమునఁ గలప్రత్యయములును బదమాలకములే యయ్యు నేడు వానిఁ బరీక్షింప దుస్సాధము లయ్యెను.

అఖండముగ ధారాప్రాయముగ నున్న వాక్యమును విభాగింప నేర్పడి నవి కావున విభక్తు లని పిలువఁబడినవి. ఆవిభక్తులు వాక్యాంతర్భాగము లగుటను బదవాచ్యము లగుచున్నవి. పదమున పదత్వము వాక్యవగమకము.

శ్లో॥ నహి కించి త్పదం నామ యాపేణ నియతం క్వచిత్ ।

పదానా మర్థరూపంచ వాక్యార్థాదేవ జాయతే- శాయనభాష్యః॥

కారకప్రతీతిని బట్టి విభక్తు లేడని చెప్పట శాస్త్రీయ మయ్యెను. జాతకభాగమున ద్వాదశభావము లిరుద్ధిపట్లు సాహిత్యభాగమున నీవత్తవిభాగములను జేసిరి. ఇట్లు వేదకాలమునుండియు నున్నది. శాస్త్రకద్ధతియుఁ దర్జింప నట్లు విభక్తి యేర్పడు నని నిరూపితమగును.

ఇది యిట్లుండ నాంధ్రభాషకు నరయనరయ విభక్తు లేడనుట సంస్థై

తవ్యామోహముగాని యెందుగా దని యు విధక్తులు రెండై యాశ్రయాశ్రిత విధక్తి నామకము లగు ననియుఁ గొందఁ జెప్పిరి.

"Every Telugu grammarian has said that nouns have seven cases in Telugu as in Sanscrit. But it seems to me unreasonable to blindly follow Sanscrit in this respect" బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి వ్యాకరణము. ఇట్లు వ్రాయుచుఁ గర్తృవిధక్తి యనియుఁ గర్తృవిధక్తి యనియు రెండే విధక్తు లని యనిరి. కోరాడ రామకృష్ణయ్య M. A గారొక్కరిధక్తియే యనియుఁ గ్రియాపదములు లేవనియుఁ జెప్పిరి. "ఈపదము లన్నియు సంబంధార్థద్యోతక మగువస్త్యీవిధక్త్యంగమునకుఁ జేర్పఁబడుచుండుటచే వస్త్యీ నొకవిధక్తిగాఁ జలంపవచ్చును." అని వ్రాయుచు "విశేషణి శేష్యభావసంబంధమే యాభాషలలో (ఆంధ్రాదుల) వాక్యవంఛుటవారీతి కాధారంబై లక్షణము గూడ నై యున్న దని యుఁ దెలియవచ్చుచున్నది." అని యు వ్రాసిరి. అన్ని భావములను నేడింటఁ గుదిగ్రుచ్చి యెట్లు పెట్టఁగల మనియు శంకించుచున్నారు. వీనికెల్ల సమాధానము నీసందర్భమున నీ పవకాశము లేదు.

అయినను సంప్రదాయములఁబట్టి యుండుక్రమమును గొంతవిలోకింతము. అంతకుఁ గాని యాంధ్రభాషావిధక్తి తత్త్వమును సుగ్రహము గాదు.

విధక్తి సంఖ్యావాదమునకుఁ బండితుల చూపు హేతువు నరయుదము గీర్వాణమున శబ్దము య్యైవిధక్తిరూపములఁ బొందునప్పుడత్యంతవికారమును బొందుచున్నది. అట్లాంధ్రమున లేదని యందురు. ఏ. రామ:-ద్వి. రామశా. బ. రామా:- ఇత్యాదిరూపములలో రామశబ్దము తత్తద్వచనములఁ బ్రకృతి ప్రత్యయసంశ్లేషవశతమధయభిన్నరూపమును బొందినట్లు తెలుఁగులోఁ బొందదు. ఇదియేపూర్వపక్ష మగుచో నిల్వదు. రామశబ్దము తమవారత వచ్చిన 'ః' 'ః' అః, అమ్, ఔ, అస్, ఇన, ఆభ్యాం, ఐః॥ అయినవి యుఁ బూర్వము వదములుగ నే యుండియుండును రామసః, రామసో, రామో, రామః అని క్రమముగ మాతీయుండేనేమో! భాషాభావఘటనాసంప్రదాయ మిప్పటికిని "రామసః దశరథపుత్రః-రాముఁ డతఁడు దశరథపుత్రుఁడు, అను రీతి గలదు. భాతువులరూపమునందును బదములే ప్రత్యయములైనట్లు విజ్ఞులు తలచుచున్నారు. 'దా + స్య + తి' ఈ స్య యను నది ప్రాయీకముగా "అన భువి, యా ప్రాపణే" అనుభాతుద్వయసమ్మేళనమువలనఁ బుట్టిన దని మన మూహింపవచ్చును. అని ప్రాకృతభాషాత్పత్తిలో వ్రాయఁబడియున్నది. అశ్వషడ్గవ మిత్యాదు లిత

రత్ర వర్తించుచున్నట్లును జూపుచున్నారు. సంధిసంప్రదాయమును బట్టి శబ్దము మాటవలసివచ్చుచున్నది. కాని పాళి, గాథ, మున్నగుప్రాకృతభాషలలోఁ జూడుఁడు. మాటకయె కొంతవఱకు నున్నవి గీర్వాణమున 'రామ్' అనునది మాటక యుండ నాంధ్రమున 'రాము' అనునది మాటక యుండును. గీర్వాణమున స్థిరము హలంశము, నాంధ్రమున నజంశము స్థిరము విభక్తిప్రత్యయములు పరము లగునప్పుడే కాక యజాదిపదములు పరము లగునప్పుడును మార్పు గలదు.

రాను అనుజ్ఞ=రామానుజ్ఞ, రాను ఇతి=రామేతి, రాను ఏకము=రామైకము, రానుఓదనము=రామాదనము—"రామ్ అనుదానిహలంశ మేమాటక యున్నది. రాము అనుజ్ఞ=రాముననుజ్ఞ, రాము ఇప్తము=రామునిప్తము, రాముఁ ఏకము=రామునేకము, రాము ఓదనము=రామునోదనము. 'రాము' అనుదాని యజంశ మే మాటక యున్నది.

ఒక్కొక్కవచనమున కొక్కొక్కతెఱఁగైన ప్రత్యయ మున్న దందురా? అన్నింటను లేదు. గీర్వాణాదిభాషాపూర్వాదయే నాంధ్రమునకు ను గలదు. ప్రాకృతభాషాపదములరూపములు మున్నగువానియందును స్థిరరూపము గల శబ్దము లన్నివిధక్తులలోఁ జూతుము.

ఇఁకఁ గారకవిభాగమును బట్టి గీర్వాణమున నెల్లు విధక్తు లేర్పడెనో నాంధ్రమునను నట్లే యేర్పడును. అఱుకారకములకు నాఱువిధక్తులును సంబంధమునవచ్చేవిభక్తియు నుండెను. ఆంధ్రమున ననేకప్రత్యయము లొక్కవచనమునకుంట గీర్వాణవిరుద్ధ మందురా? గీర్వాణమునను గొన్నింటఁ గలదు. అయినను దత్తద్భావములకుఁ దత్తత్ప్రత్యయము లాంధ్రమున నుండ గీర్వాణమునఁ గారకేతరము లగునుపపదవిధక్తు లని ప్రత్యేకముగఁ బ్రత్యయభేదము లేకున్నను సర్థభేదములతో నున్నవి. కావున నవి కారకవిధక్తులు గాకున్నవి. "అత ఏవ చ ర్షణీ ద్వీపినం వాంతి దంతయో ర్హంతి కుంజరమ్,..." ఇత్యాదానిమిత్రాదే రపి న కారకత్వం॥ అని కారక వాచార్థమున జయరామపండితులు నిరూపించిరి. దీనిఁబట్టి యాలోచింప గీర్వాణమువలె నిందును విభక్తివిభాగము సప్రసంఖ్యాకమగుట యుక్తియుక్తముగ నున్నది. మాటకు కావునను విశేషణవిశేష్యభావసంబంధ మున్నది కావునను నాంధ్రసంప్రదాయము వేఱ నరాదు. ఒక్కచోఁ దెలుఁగులో మార్పు వేఱొకచో గీర్వాణమున మార్పు

ను గలదు. విశేషణవిశేష్యభావసంబంధమే పదముల సంయోగమున (సమాసమున) నైన నుండు ననియే పెద్దల యభిప్రాయము. గీర్వాణమునఁ గన్పట్టు నేటిక్రత్యయములు పూర్వ మొకప్పుడు పదములే యగుటను (ప్రాకృతభాషోత్పత్తి నరచుఁడు) పదద్వయపుటన మొందున్న విశేషణవిశేష్యభావ మవ శ్యభావి యగుటను వాంఛము గైర్వాణికమే.

అన్ని భాషలలో నేడు విధిక్తు లుండవలయు నని నిర్ణయము గాదు కాని యార్యభాషల సంప్రదాయ మట్లుండు నని వాచునది.

The number of cases is different in different languages. There are five in the Greek, six in the Latin and there are said to be ten in the Armenian languages.... It is perhaps unnecessary to observe, that there are some of the cases in the ancient languages which for particular reasons cannot be represented by any prepositions. These are the nominative, accusative and vocative cases. ADAM SMITH.

చాశ్వాత్యభాషాశోధకులు విభక్తివైవిధ్యమును జూపుదుఁ బ్రథమము ద్వితీయము మండవలసినట్లును వాక్రుత్తురు విభాగము సేయునప్పుడు క్రియా పదమును దదన్వయవ్యాప్తినిబట్టి యూహింతురు కావునఁ దత్తత్కారకములు సంగ్రహముగ నాటని యేర్పడిదిరి. కారణనిరూపణము గలదు ఇది యదను గామి క్షమింపుఁడు. ఆంధ్రభాషాతత్త్వవిమర్శనములో విపులముగఁ జర్చింతును. ప్రాతిపదిక స్వరూపము కర్తృపదముగ ను విశేషణముగ ను నుండుట ప్రాక్షిడసంప్రదాయ మని యనుట కర్థము తెలియఁబడదు. వెండి—చెంబు అని యుదాహరించిరి. ఇట్లే గీర్వాణమునను గలదు మధు + రూకమ్—మధు రూకమ్, చెట్టు + కొమ్మ—అయినట్లుగా లేదా?

విభక్తివిమర్శనములమునఁ గాని భాషావిష్టరణసామగ్రిసజాతీయతార తన్య పరిశీలనమునఁ గాని యాంధ్రత్వ మార్యత్వమే ఇహాయూరోపియో భాషాతత్త్వమే యందునుగలదు. ను, ము, వు, లిత్యాదులు విభక్తిక్రత్యయ ములు గాక యాదేశము లని యన్నచో నీవివాద ముండ దనుకొందును. దాని కేమి లెండు. ఆంధ్రవ్యాకరణకర్త లీవిధక్తుల జూపునపు డాయాక్రత్యయములఁ జెప్పుట కాని విభక్తినిష్ఠసప్రత్యయముగాని గీర్వాణసంప్రదాయ మని యెఱింగియు విధించునపుడు గొంచెము లోపముగ నే విధించిరి. ఈక్రిందియూదాహరణము లరయుఁడు.

ఆంధ్ర భాషా రూపములో —

క. సుతుడు సుతు సుతునిగనియెన్, సుతు చేతన్ సుతునిచేత సుతుకునిచ్చెన్
సుతునికిని సుతునివలనన్, సుతువలనన్ సుతునిధనము సుతుధనమెరుగన్.

తత్సమకదాంతంబులగు సప్తవిధక్తుల యేకవచన రూపము లని చూపెను. ఇట్లే బహువచనమునను రూపము లిచ్చెను ఇందుఁ బ్రధానము విభక్తిపదములఁ జూపుటయేకదా ; సుతుడు క్రథను-సుతు- సుతుని ద్వితీయ-సుతు చేతన్, సుతునిచేత తృతీయ-సుతునకున్, సుతునికిని చతుర్థి-సుతునివలనన్, సుతు వలనన్ పంచమివిభక్తి.

ఇందాఁక నీయఁబడిన యుదాహరణము లీచుమించు నేటి మనవద మర్యాదకు సరిపడి యున్న దనవచ్చును. కాని “కై, కొఱకు” లవయి దృష్టి నిలువక “కిన్, కున్” లను జితుర్ధ్వప్రత్యయములుగఁ జెప్పెను. అయినను జాపి నయుదాహరణములను విభక్త్యంతములతోఁ (ప్రత్యయములతో) జూపెను. కాని “వష్టిభక్తి” నుదాహరించునప్పు డట్లుదాహరింపఁదు. వష్టివిభక్తి ఏ. సుతునిధనము సుతుధనము, బ సుతులధనము.

అని యుదాహరించెను. ఇందు వష్ట్యంతపద మేదని భావించెను. ధన ము క్రత్యయము కాదుగదా? ఇఁక నీవైయాకరణుని భావమేమి? ‘సుతుని, సుతుల, ననునటయే వష్ట్యంతపదము లని భావించెను ఇట్లే, వృక్షముతుది, రెల మెండ్రుక, (రెలలకు—కు, వష్టికిఁ జూపెను) కరికుంభము, కూతులధనముల్, సిధనంబు, అన్నింట నుదాహరించెను. వృక్షము, రెల, కరి, కూతుల, నీ, అనునవియే వష్ట్యంతము లగు నదము లని భావించి యుండనోపును ఇతరవి భక్తులకుఁ బ్రత్యయములఁ జూపుచు వష్టిసూత్రము ధనవంతము గానేల? వష్టి వ్యస్తముగ నుండ దని యాశయమా? ‘రెలలకు’ అని యొక యుదా హరణము గలదు కావున మన మనుకొను “నీ” ఇత్యాదిప్రాతిపదికములు వష్టి విభక్త్యంతము లనియే తిలంపవలయును. వష్టిద్వితీయాతుల్యా, అను చింతా మణి సూత్రసందర్భమునను అఱిగొంబలకతి “రామునిగుణములు, రాముగుణ ములు, రాములగుణములు” అని యుదాహరించి యుక్తవృత్తాహరణభాషా ధారమున మకారోపర్యుకారము విభక్తినిమిత్తక మయ్య విభక్తిలోకమున లుప్తము గాదని నాధించెను. సూత్రమునందు “తత్సమకదాంతంబు” అనియుంట “రాము గుణము”లనునది సమాసమనియే యభిప్రాయ మగుచున్నది. కావ్యాలంకార

చూడఁజూచియుఁ దత్సవ్యశాభిప్రాయమునే సూచించును. కాని యతఁడు ప్రత్యయములను ఒకములుగఁ జెప్పెను.

క. పదముతుదవలన ననియెను, పదముండినఁ బంచమివిభక్తియ... వస్త్రీవిభక్తికి 'కు' శబ్దము వచ్చు నని యనెను. కానిప్పుని యేదో వ్యాకరణము వ్రాయుదనుని భావించినట్లుగనే వ్యాకరణము వ్రాసిరి. కాని యొక మర్యాద వియమించుకొన్నట్లు గానము. అహోబలపండితీయమున 'ద్రుతస్య సర్వత్ర లు కసమాసేషు' అనువాని వ్యాఖ్యానమునం దిట్లున్నది. "తత్సనున మాసే మిశ్రసమాసకయోశ్చ విభక్తినంబంధిః ద్రుతస్య లుక్స్యత్ - అతని యాకృతి, రామునిగుఱములు, వారలయాకృతి, సీతారాములప్రభు, ఇత్యాది తత్సనుమిశ్రతత్సరుషేచ - అని యున్నది. అతనియాకృతిలో నెందో ద్రుతమున్నదట? ఆద్రుతమునకు లోపము చేయుటనీ దట అయినను దీనిని సమాసమే యనియెను. వ్యస్తమును నొకచో నగుననియుఁ జూపి యుండెను. "నను 'నలఁతముస్తుమోము నెఱికురులగుబ్బలు, ఇత్యాది ప్రయోగే వ్యవమాసేఽపి వస్త్రీ ద్వితీయాతుల్యైవ పర్తతే. తత్ర కిం మూలమితిచేత్ మహాత్ములైన భూపతులయు విద్రుముఖ్యులసభక, ఎవ్వరియేనియు బాహ్యుతాంశు బుబుబున "ఇత్యాద్యాచార్యవచనమేవ మూలమ్" అని వ్రాసి యెట్టకేలకు భారతప్రయోగమే దీని కాధార మని నిర్వచించెను. ఏనిపదవ్యవధాపిత మగుటచేతనే "ఎవ్వని" యనునది వ్యస్తపదమని నిర్ణయించెను. అప్పకవి స్పటింహకవి, మున్నగు వారల్లు వ్యాఖ్యానముచేయక యింకొకరీతిఁ జేసిరి. అప్పకవి.

గీ. వసధితనయేకయైనటువంటి యనుచుఁ

బరపదవిశేషణము తేటపఱచుచుకొనుచుఁ

దొలుతటిపదంబు కొనఁనుండు ద్రుతము గుడియు

సమసనమునందుఁ జెందు లోపములు కృతుల.

ఉదా. కస్తునిదాని-కస్తుదాని, ఇత్యాదులు.

శ్రీహరినంది రామశాస్త్రిగారు చూపినయూదాహరణములలో నొకటి మాత్రము చక్కగనే యున్నది.

కవిసంశయవిచ్ఛేదకర్త యొండాకరీతి విధించియున్నాఁడు. భుజాటోప భయంకరుఁ డర్జునుకోపానలము" అను భారతప్రయోగమును జూపెను. అర్జును-

అనున దెట్టిపద మని యెంచియుండును? “ప్రాగ్రభరుండు ధర్మజానిపంపు” మున్నగుప్రయోగములఁ జూపెను.

క. అగు ననుక్రియతోఁ బాసియుఁ, దగుఁబె క్తువిధిక్తులం బ్రథమఁజెందును భక్తగణదయమానచిత్తుం, డగజాధిపు కీర్తి దిశల నలమె ననంగాఁ.

అని లక్షణము చెప్పియుండెను. తనచూపినలక్ష్యము “భక్తగణదయమానచిత్తుం డగజాధిపుకీర్తి” చూడుఁడు అగజాధిపు-వ్యస్తమా సమస్తమా? “అగు, ననునది క్రియయా? ఇందలిషష్ఠి తత్పరుషగత మనియు, సామర్థ్యభేదముచే సంబంధాన్వయమున సాధిత మన్న వేతొక చో వ్యస్త మని యుహతో బలవతి చూపియున్నాఁడు. ప్రాతిపదికప్రత్యయములకును వ్యవధాన మున్నట్లు కొందఱు తలంచుచున్నారు. ఇన్నిసందేహములు గల్గి యున్నది.

గీ. మహిస కారాంతములు తత్సమంబుసేయు

నెడలఁ బ్రథమకు వచ్చు “డల్” చెడు సమాస

ములను నొక్కడ ఘనుసేయుపుణ్య మనిన

నదియె కొందఱు షష్ఠీయం చంద్రు శిర్వ.

అని సర్వలక్షణసారసంగ్రహకర్త యనెను సమాస మనుచున్నాఁడు, కాని “డల్” చెడు ననుట కర్థమేమి? దీనినే షష్ఠీయంను రఁట తా నే మనునో! ప్రథమాతత్పరుష సమాస మనునా? ప్రథమావిభక్తి యనునా? సమాసమున “డల్” చెడు ననుట సమాసమనియే యర్థము గదా! వీని నెల్ల సమాసము లనియు నీతత్పరుషమును సామర్థ్యలక్షణముచే నన్వయించుటయే సుఖమార్గము.

పిడుపర్తికవులు.

—బండారు తమ్మయ్యగారు—కాకినాడ.

చ. కులగురుఁ డైనపాల్గురికి కోవిదునందలి భక్తిచెంపుని
 స్తులగతిఁ జాటి యాఘనుఁడు చూపినత్రోవను వీరశైవము
 త్యలఘుగతిం జరింపఁగ నుదారకృతుల్ పచరించినట్టి ధ
 న్యులఁ బిడుపర్తికవుల నూర్జితభక్తిని సంస్మరించెదన్.

ఆంధ్రదేశమున వీరశైవవాఙ్మయాభివృద్ధికిని అందుమూలమునఁ దన్మత
 వ్యాప్తికిని బాటుపడిన వారిలోఁ బాల్గురికి సోమనాథుని తరువారఁ బేర్చినఁ
 దగినవారు ఈపర్తికవులు. ఏమి సోమనాథునిశిష్యవ్రతశిష్యకోటిలోఁ జేరి కుల
 గురువుగా నాతనిని దమకృతులలోఁ బ్రశంసించి యాతనిమొద నపారగౌరవ
 మును బ్రదర్శించినవారు ఆంధ్రవీరమా హేశ్వరులలోఁ (జంగమములలో) బుర్రా
 తను లనియు, నూతను లనియు, విభేద మొకిటి నేటికినిబాటంపఁబడుచున్నది.
 పుర్రాతను లనఁగా ననాదియండియు దేశమందున్న సవాజవీరశైవులు. నూతను
 లనఁగాఁ దరువారఁ దరువారఁ బుర్రాతనులనుండి వీరశైవదీక్షను బడసి యీ
 మతములోఁ జేరినవారు. పాలకురికి సోమనాథుఁ డీపుర్రాతనిశాఖకుఁ జేరినసవా
 జవీరశైవుఁ డని నాయభిప్రాయము. ఈపర్తివారు మొదట నాంధ్రనియోగి
 బ్రాహ్మణులు. వీరిపూర్వులు పాల్గురికి సోమనాథునివలన దీక్షను బడసి యజ్ఞో
 పవీతాదులను ద్యజించి వీరశైవమతములోఁ జేరినవారు అందుచేతనే తమ
 కును సోమనాథుఁకును నడుమఁ దరితరములు గడచినను, ఈపిడుపర్తికవులు
 కులగురువుగా నాతనిని దమగ్రంథములలోఁ జెప్పికొనియెన్నారు ఈపిడుపర్తి
 వారే గాక మఱి యిట్టిబ్రాహ్మణులు, చిలువూరు, నున్న, చమ్రుల, మొదలగు
 గృహనామములు గలవారు మొత్త మణువదియొండుకుటుంబములవారు వీర
 శైవులలోఁ గలిసిపోయి నేటి యాంధ్రవీరమా హేశ్వర (జంగమ) శాఖలో
 నణువదియొండ్ర సప్రదాయమువారిని పరిగణింపఁబడుచున్నారు పుర్రాత
 నులకును వీరికి సంబంధబాంధవ్యములలోను గౌరవప్రపత్తులలోను గొన్నివట్టిం
 పులు గూడఁ బాటంపఁబడుచుండినట్లు వినియున్నాను రానురా నీదేశమున
 వీరశైవసంఘము క్షీణించుచు రాఁగా సంబంధబాంధవములలోఁ గలుగునిబ్బం
 దులచే నేటి కీవిభేదము చాలవఱకు నశించి విస్మృతప్రాయ మయినది. బస

వపురాణపీఠికలో (అంధగ్రంథమాలాప్రచురము పుట 77) బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రీయఃపదియాఃకుటుంబములవారిసంగతి గొంత తడవి నారు. కాని వీరు స్వీకరించినది యారాధ్యబ్రాహ్మణమత చునియు నేటి యాంధ్రదేశపుటారాధ్యబ్రాహ్మణకుటుంబములవారి కుటుంబమువారల సంత తియై యుండు రనియు నవధానుల పాలయి "తెలుఁగునాటియారాధ్యులు వీరశైవులు గారు వారిపూర్వులు లింగభావులు గారు. కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వ మాంధ్రదేశమున నారాధ్యబ్రాహ్మణులు లింగభావులయి యుండి రనుటకుఁ బ్రబలాధారములు గలవేమో పరిశోధింపవలసియున్నది." అను నప సిద్ధాంతముల నెలకొలిపి: వీరియసిద్ధాంతములను శ్రీమదిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారు తమశైవరహస్త్యబోధిపీఠత్రికలోఁ బ్రకటించిన బసవపురాణపీఠికా విమర్శనములోఁ గొంత ఖండించుచున్నారు. తక్కినగ్రంథములమూట యెల్లు న్నను, పాలకునికి సోమనాథుని బసవపురాణవండితారాధ్యచరిత్రములను బట్టి యే బసవేశ్వరునికాలమునాటికే లింగధారణమునొందిన యారాధ్యబ్రాహ్మణశాఖ యొకటి యాంధ్రదేశమున నుండినట్లు స్పష్టముగాఁ దెలియఁగలదు. మల్లికార్జునవండితుఁడును, వండితారాధ్యచరిత్రశ్రోత యగు పల్లారికి సూర నామాత్యుఁడును నీశాఖకుఁ జేసినవారే మల్లికార్జునవండితుఁడు లింగధారి కాఁడనియుఁ బాశుపతమతస్థుఁ డనియు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు తలచుట యవశ్యకారణము తప్ప వేఱకాదు. ఈ తెలుఁగునాటి యారాధ్యబ్రాహ్మణ శాఖ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు దూహించినంత నవీనముగాని నాగలింగ శాస్త్రిగారు చెప్పినంత పురాతనముగాని కాదని నాయాశయము ఇందుఁజూచిన నాయధి ప్రాయములు నేరదింకఁబోవు "తెలుఁగునాటియారాధ్యులు" అనుమతియొక వ్యాసమున వివరింపఁబడును. శ్రీవీరేశలింగమువంతులుగారు విషయవిమర్శ నము పరిగా నొనర్చక పిడుపర్తి సోమనాథాదులు శైవబ్రాహ్మణు లని తమ కవులచరిత్రమునందు వ్రాసిరి. అది పొరపాటు నేను బైవిజెప్పినట్లు లిపిపపర్తి వారు వీరశైవదీక్షను బడసి జంగములలోఁ గలిసిపోయిన నయోగిబ్రాహ్మణులు కాని, యారాధ్యబ్రాహ్మణసంప్రదాయమునకుఁ జెందినవారు కారు

ఈపిడుపర్తివారివశచరిత్రము చునకుఁ గొంతవఱకుఁ బిడుపర్తి సోమ నాథకవిరచించిన పద్యబసవపురాణవతారికను బట్టి తెలియఁగలదు. వీరి పూర్వు లనలు పిడుపర్తిగ్రామకరణములో, నాస్తవ్యుగో యగుటచే వీరికిఁ

పిశుపర్తి వారనుగృహనామము గలిగినట్లు లూహించఁదగియున్నది. ఈ పూర్వ
లలో, పిశుపర్తి శివరాత్రికొప్పుయ్య యునునతఁడు పాల్కురికి సోమనాథునివలన
దీక్షనొంది యాతనికి శిష్యుఁడుగా నుండెను. అప్పుడు సోమనాథునిశిష్యు
లలోఁ జేరిన యిందులూరి యన్నయ్య కాకతీవ్రతాపరుడైనొద్ద మంత్రిగా
నుండెను. అతఁడు వ్రతదినము నిత్యవ్రతముగా నెనమండుగురు మా హేశ్వరుల
నర్పించుచుండెడివాఁడు. తద్వ్రతప్రీతిగాఁ రాజుతోఁ జెప్పి తనశిష్యుల కొక
గ్రామ మిప్పించుచు సోమనాథుఁ డానతీయఁగా వారికతఁడు దోకిపర్తి గ్రామ
మిప్పించెను. అప్పుటినుండియు సోమనాథునిశిష్యులలో బైదిజెప్పిన కొప్పుయ్య
మున్నగు నెనమండుగు రాగ్రామమున నివసించుచుండెడివారు. ఈకొప్పుయ్య
పుత్రుఁడు పిశుపర్తిలో సోమనాథునిపేరను-ప్రచారము, పూఁదోట, బావి
యు నేర్పఱిచెను. తరువాతఁ గారణాంతరములచే దోకిపర్తి గ్రామమునకు
భంగము కలుగఁగా నీబసవయ్య శ్యేష్ఠపుత్రుఁడు సోమయ్య ప్రాథమము
హీనపునివలన నాగ్రామమును మరిల బడినెను. ఈసోమయ్యకు ద్వితీయ
పుత్రుఁడు దేవయ్య-అతనికి సోమయ్య, బసవయ్య యను నిరువురు పుత్రు లుడ
యిందిరి. వీరిలో రెండవవాఁ డగుబసవయ్యయే పద్యబసవపురాణ ర్తయగు
సోమనాథునితండ్రి ఈతనియానతివాడనీ సోమనాథుఁడు పాల్కురికి సోముని
ద్వితీయ బసవపురాణమును బద్యకావ్యముగా నొనర్చి యాసోమునకే యంకిత
మొనిగివాఁడు.

వీరివంశమువారు తరతరములనుండి కవులుఁ బంతులుఁ గా నున్నచు
నున మెఱిగినంతలో వీరిలో ముఖ్యమైనకవులు ముగ్గురు. (1) పిశుపర్తి దేవ
నార్యునిపుత్రుఁడు బసవకవి. (2) ఈబసవకవి వ్రథమపుత్రుఁడు సోమనాథ
కవి. (3) బసవకవి ద్వితీయపుత్రుఁడగు పాలనార్యుని కుమారుఁడు బసవప్ప.
వీరిలోఁ బ్రథముఁ డగు బసవకవి వీరశైవదీక్షాబోధ, పిల్లనయనారుకథ,
బ్రహ్మోత్తరఖండము మున్నగుద్వితీయకావ్యముల రచించెను. వీనిలో దీక్షా
బోధమాత్రము ముద్రితమయి యిప్పుడు ప్రచారములో నున్నది. ఇది శివయ
వద్దరసు కన్నడములో రగడలుగాఁ జెప్పిన కృతికి ద్వితీయమాపమునఁ జేయఁ
బడిన యాధ్రామనాదము. గురుశిష్యులవాదమాపమున వీరశైవమత తత్త్వ
మును గురుశిష్యులక్షణములను దీక్షావిధానాదికములను చెలుపు నుత్తమ
గ్రంథము బసవకవి దీనిని సూర్యవంశజుఁ డగువీరబాణాచనీశుని మరునుఁ

జును, తిమ్మభూవిభుని పుత్రుఁడును వీరశైవాచార ధారేయుఁడును నగు వీరభూపాలునియానతిచే రచించి యాతనికే యంకితమునంగను. వీరభూపాలుని కాలము గాని, యాతఁడు రాజ్యము చేసిన దేశము వివరము గాని గ్రంథము వలనఁ దెలియుటలేదు. ఈకవితరచించిన కృతులలో నిదియే కడపటి దనియు, పిల్లనయనారుచరితము మున్నగునవి యంతకుఁ బూర్వమే రచియింపఁబడినవనియు నీగ్రంథావతారికలోని క్రిందివాక్యములవలనఁ దెలియఁగలదు.

“పిన్నప్రాయమునఁ జెప్పితి శివకథలు-తనని తెరుఁగునఁ బలికితిఁ గొన్ని నడివయసునఁ బిల్లనయనారుచరిత- నుడివలి ద్వితదగా నూతనోత్పలను కాలమాసన్నంబుగాకటమున్నె- లాలిత కావ్యకళాప్రాధిపేర్తి సకలాగమపురాణసమృతమైన- యొకశివకథ నింక నొనరింపవలయు.”

పిల్లనయనారు అనునతఁడు జైనబౌద్ధమతముల నిర్మూలమునర్చి కులోత్తుంగచోడుఁడు, సుందరపాండుఁడు మున్నగునూపాలురను శివభక్తి కరులఁ గావించి శైవమతవ్యాప్తి యొనరించిన మహాభక్తుఁడు. ఇతఁడు శ్రీకాళియను పురమునఁ గుమారస్వామియంశమున నొకశివబ్రాహ్మణునకుదయించినవాఁడు. ద్రక్షిణవాజ్ఞయమున నితనినే తిరుజ్ఞానసంబంధి యని వ్యవహరింతురు. ఈతని చరిత్రము బసవపురాణమున మస్తాశ్వాసములో సంగ్రహముగ వర్ణితమయినది. బసవకవి దానినే విస్తరించి ప్రత్యేక కావ్యముగా రచియించియుండును. బ్రహ్మోత్తరఖండము స్థాందపురాణఖండములలో నొకటి కట్టమట్ట సోమనాథకవియు, శ్రీధరయల్ల వేంకటరామకవియు దీని కొనర్చిన కద్యాంధ్రీకరణములు కవులచరిత్రమాన శ్లోనవి కాని యాబసవకవితరచిత మాగ్రంథమునఁ జేరకుండుటచే నీకద్యకావ్యములకు ముందే బసవకవి దీనిని ద్వితదనూపమునఁ జెలిఁగించియుంట లోకమెఱుంగదు. కద్యబసవపురాణపీఠికలో (ఆ. ౧ ప. ౭౩. ౭౪) నీబసవకవి యిట్లా వర్ణింపఁబడినాఁడు.

నీ “గురునాథుఁడగు పాలకురికి సోమేశుండు చెప్పినకృతులెల్ల నివృద్ధుని బ్రకటింపవచ్చిన క్రత్యక్షబరశీకుఁడని భక్తజనములు : కుతీసేను భక్తిమర్తములు దప్పకముండ వర్థముల్ చెప్పి శిష్యులను రక్షింపనేర్చి యొనర దీక్షోబోధయును బిల్లనయనారు కథయు బ్రహ్మోత్తరఖండము ననునాదిగాఁగల శివరహస్యములు పెక్కు, శివకవులు మెచ్చ ద్వివదలుచేరిభక్త సభల వెలయించిమించిన సజ్జనుండు, బంధుసురముణి పిడుపర్తిబసవశౌం”

సీ. ద్రవిడకర్ణాటాంధ్ర యవనభూములఁ బేల్లు గొన్నాఁడు పెళ్ళులునన్నుతముగఁ
దలయై నైనది మొదలఁ భరఁ గల్గుదుర్గాధిపతులచేఁ బూజలు వడసినాఁడు
కాలకంధరుని మట్టాలంబు పూజించుఁ బంచాక్షరిజపించుఁ బాయకెపుడు
భవిపాకపర్జిత ప్రవిమలవ్రతుఁడనన్య మంత్రాంగదాహముల్ మానినాఁడు
కవితభవులకుఁ జెప్పని నవినయిండు, బాధుజనములఁ బ్రోవఁబాల్చుడ్డవాఁడు
నిత్యజంగమపూజనాన్వితసుబుద్ధి, వశ మె పొగడంగఁ బిడుకు ర్తిబసవధునుని.

(2) పీడుపరి సోమనాథకవి.

ఈతఁడు బసవకవిప్రథమపుత్రుఁడని వెనుకఁ జెప్పియుంటిని ఇతఁడప్త
భాషాకవితావ్రవీణుఁడు. ఈతఁడు రచించినగ్రంథములలో ముఖ్యములును,
ముదితములు నైనవి, (1) పద్యబసవపురాణము. (2) బ్రథులింగలీల (ద్విపద)
మొదటిది పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపదబసవపురాణము ననుసరించి తండ్రి
యాసతిచే నీతఁడొనర్చిన పద్యకృతి యని వెనుకనే చెప్పియుంటిని. రెండవది
కన్నడములో, చామరసు, ఆనునతఁడు రచించిన వచనములఁ బట్టి ద్విపదయావ
మునఁ గూర్చఁబడిన యుత్తమకావ్యము ఇందు బసవేశ్వరునికాలమున వెల
సిన యల్లమప్రభువను నిర్వీకారనిర్గుణమూర్తియొక్కలీలలు వర్ణింపఁబడినవి. వే
దాంతగ్రంథములలో బ్రథులింగలీలను బోలినది లేదని వలుపురు తత్త్వజ్ఞుల
యభిప్రాయము. ఇందలి భాగములకు గతులనిపేరు. అల్లమప్రభుని లీలలిందు
25 గతులుగ వర్ణింపఁబడినవి. సోమనాథుఁడు దీనిని-దిక్షుతోండనంబి వంశ
జఁడగు నెల్లారిరామలింగయ్య యను కైశ్యశిఖామణిప్రేరణమున వారనిదీక్షో
గురుఁడను దక్షిణామూర్తి యవతారము నగు శ్రీసిద్ధవేశ్వరుని స్తుతిపూర్వ
కముగ రచించినాఁడు. అవతారికయందలి క్రిందివాక్యములవలన గ్రంథస్వరూ
పమాను దానిప్రాశస్త్యమును జదువరులకుఁగొంత గోచరము కాఁగలదు.

“బ్రథులింగలీలకుఁ బ్రతిచెప్పనడి-యథపుభక్తిస్థితి కదియాలనాల
మజ్జాతముమన కిదియె దీపంబు - ఓజ్జానమున కది వివారణము
అదిమట్టలజ్జప్రికావాసభూమి - అదిశివయోగవిద్యానిధానంబు
సదమలసాభాగ్యసదనంబు నదియుఁ - జదదిద్వివేక శేషంబునదియు

... ..

మఱియిదియొక కావ్యమాత్రంబుగాదు- విలలెడిగురుగు హేళ్యరలింగమూర్తి
లీలాఓహారంబు లెప్పుగా భక్తు - లాలింపుఁడిందు మోక్షవాప్తియగును

ప్రాద్దువోకకు నిపోయెడు వట్టి - సుద్దులు గావు విశుద్ధులై విన్నుఁ
దనుమనోధనములతగులూడ్చివుని - నెనయమవకోపాయమిని యనినినుఁడు
అన్నదమ్ములును బోట్లాడిన సుద్దు - లెన్నిఁడు కథలు గా వింతుల తోడి
విషయభోగంబుల వెలల వర్ణించు - విషమకావ్యము గాదు వివరించిచూడఁ
గడుపుకళ్ళు ర్జిక గర్భకాండంబు - తదయక ప్లెల్ల లెంల్రంబును గాదు
రణ మిందు సంతకరణములతోడ - ఘటికవ్యతోడిసంబంధంబు సురత
మల చిదాకాశమయత్వంబు తృప్తి - విలసిల్లు నీకృతి వేడ్కతో వినుఁడు
నిచ్చుఁత్రుల సుప్రసంగంబు గాని - నిచ్చునిచ్చులు జన్మనీరధిం గూలి
పారలును దరిఁజేరఁ బోలేనిహీన - సరకీటకముల వర్ణన మిదిగాదు
కర్తాంధకారసంగతిఁ జిక్కి శైవ - ధర్మబెఱుంగక తమయిచ్చ నడుచు
దుర్గదాంధులఁ జెప్పు దుష్కథ గాదు - నిర్మలశివభక్తినిశ్రేణి మఱియు
భుక్తిముక్తులనిచ్చు పుణ్యపణ్యంబు - భక్తులాలింపుఁడి ప్రభులింగలీల

“ఈహితానుషంగ! యేకామగురుచిత్త, సలిసభృంగ సోమనాథలింగ”

అనుమకుటముతో పాలకునికి సోమనాథకవి కంకితముగా నాతనిశిష్యప్రశిష్య
కోటిలోఁ జేరిన యొకకవితే రచించఁబడిన అన్యవాదకోలాపాల మానుసీశ
తక మొకటి ముద్రిత మయి ప్రచారములో నున్నది అందు గ్రంథకర్త పేరు గా
నరాదు. శ్రీశేషాద్రిరమణకవు లది పీఠపురి సోమనాథకృత మని వ్రాసిరి, కాని,
యందుల కాధారము మృగ్యము శతకకర్త పీఠపురివారికుటుంబములోనివాఁడే
కాఁడగును గాని యతఁడు సోమనాథుఁడే యని నిర్ధారించ వీలలేదు. ఇందుఁ
గూర్చి దుందుభినివల్సరములో ఆంధ్రకవిత్రికాసారవృతానుబంధములో నేను
వ్రాసిన “పీఠపురి సోమనాథకవి అన్యవాదకోలాపాల కర్తయూ ? ” అనువ్యా
సమును జిత్తగించువది.

(౩) పీఠపురి బసవపు.

ఇతఁడు పైని జెప్పిన సోమనాథకవితమ్ముఁ డగుపాలనార్యునిపుత్రుఁడు.
ఈతఁడు పూర్వోక్త మయిన ప్రభులింగలీలనే సోమనాథుని ద్వితీయకావ్యము
నుబట్టి యయిదాశ్వాఃములకద్యకావ్యముగా రచియించి, భృంగిటిగోత్రుఁడు
వీరవైవాగ్రగణ్యుఁడు నగుచల్లకల్లి మల్లయారాధ్యున కంకిత మొసర్చెను.
కవి తైలి తెలియటకయి యిట నొకటి రెండుకద్యములను మూర ముదాహ
రించెదను.

“గద్దరియంద్రు నెచ్చెలులు కార్యముఁ జెప్పిన రాజు విన్న వా
వద్దకే, ఘోరిలోన వగుఁబాటగుఁ గూటము నిండచెందు, నీ
సుద్దులఁ దోడి భామిను లసూయయైనదు రెఱింగి లేని యీ
మద్దెలకాఁడు నన్నును భ్రమంపడఁజేసెను బాపు దైవమా !
కురువడి సాధునింగతులఁ బాయక, నిత్యము రోగపీడలం
బారయక, దుఃఖముఁ సుఖముఁ బోడిమినొ క్కటిచేసి, తిట్టినన్
విఱుగక ప్రస్తుతించినను వేడుక చెందక, సౌమ్యబుద్ధితోఁ
దిరిగెడు భక్త నుండలికిఁ చేకువ మోక్షము గల్గునంచెనా !”

ఇతనియాశ్వాసాంతగద్యవిధము నీదిగువ నుదాహరించెదను. “ఇది శ్రీ
మత్పాలకునికి సోమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ కవితాచాతుర్య ధుర్య పితుపర్తి పాల
యాచార్యవత్పుత్ర కులకవిత్ర బరవశ్యనామధేయప్రణీతం బైన ప్రభులింగలీల
యనుశిష్యానమహాప్రబంధంబునదు.....”

కాలము:—పాల్గురికి సోమనాథకవి మొదటిప్రతాపరుద్రనికాలమున
ననఁగా క్రీ. శ. 1195 ప్రాంతమున నున్నవాఁడని నిర్వివాదముగ నిర్ధారణ
మయిన విషయము వద్యబరవపురాణావతారికను బట్టి సోమనాథునిశిష్యుఁ
డయిన శివరాత్రి కొప్పయ్యకును పితుపర్తి బరవశకవికిని నడుమ మూడుతరముల
యంతరముమాత్రమున్నట్లు కనఁబడును. దీనినిబట్టి తరమునకు 40 సం॥ చొ
ప్పున గణించినను పితుపర్తి బరవశకవికాలము రమారమి క్రీ. శ. 1400 ప్రాంత
మగును, కాని, యిది పరికాదు. ఈబరవపురాణావతారికలో నొకవద్యమున
శ్రీనాథుని నైషధకండితారాధ్యచరిత్రములు పేర్కొనఁబడినది అందుచే బర
వశకవియు నాతనికుమారుఁడు సోమనాథకవియు శ్రీనాథునితరువాత నధమవ
త్తము 50, 60 సంవత్సరములకు, అనఁగా, క్రీ. శ. 1500, 1520 ప్రాంతమున
నుండియుండు రనుట సమంజసము. కావున బరవపురాణావతారికలోఁ జెప్పఁ
బడిన పంచానుక్రమము పరిగాదని తలంపనగును.

క “ధరఁ బాలకురికిసోమే, శ్వరగురు కారుణ్యహస్తమధపుఁడగుటకా
గురుదత్తలింగభావాం, తరుఁడై శివరాత్రి కొప్పనాథుం డొప్పుకా.

క. ఆకొప్పయ్యకుఁ బుణ్య, శ్లోకుఁడు బరవయ్య పుట్టిసోమేశువకుకా
జోకఁ బితుపర్తిలోకలఁ, బ్రాకారముఁ బుష్పదోట బావిఘటించెకా.”

అనువద్యములలో ‘ఆకొప్పయ్యకు’ అనువదమునకు ఆకొప్పయ్య

వంశమున నది యర్థమూహింపఁదగు నని నాయభిప్రాయము. దీక్షాబోధకృతిపతి యగు వీరభూపాలునియొక్కయు, ద్విపదవ్రథులింగలీల రచింపించిన నెల్లారి రామలింగయ్యయొక్కయుఁ గాలము తెలిసిన నీకవులకాలమును ములువుగా నిర్ణయింపనగును. కాని యందులకుఁ దగినయాధారములు గానరావు.

దేశము:—వీరిపూర్వులనివాసస్థల మగు పిడుపురియు వా రగ్రహారముగాఁ బడసిన దోకిపురియు నిజామురాష్ట్రస్థములని తలంచి శ్రీశేషాద్రిరమణకవులు పిడుపురి సోమనాథునిఁగూర్చి వ్రాయుచో నాతని నిజామురాష్ట్రకవిగాఁ బరిగణించిరి. కాని యాగ్రామము లారాష్ట్రమున నేజిల్లా యేతాలూకాలో నున్నచో వివరింపరయిరి. ఈగ్రామము లచ్చటివే యైనచో వీరి నారాష్ట్రకవులుగా గణించుట శెట్టియభ్యంతరము నుండనేరదు కాని వీరికులగురుఁ డగు పాల్లూరికి సోమనాథుఁడు నిజామురాష్ట్రీయుఁ డయిన కారణమునుబట్టి యైనచో మాత్రము ఏరుఁగూడ నారాష్ట్రీయులే యని తలంపరా దని నాయభిప్రాయము. వీరివంశీయులని చెప్పికొను వారు జంగము లిప్పుడు గుంటూరుమండలములో కనగాల, గరుడాచలపాలెము మున్నగుగ్రామములలో నున్నారు. మఱియు నీమండలములోనే తెనాలితాలూకాలో పిడుకట్టు, అశగ్రామ మున్నది. దోకికట్టు, దోకికట్టు అనుగ్రామములుగల గ్రామములు కూడ నా ప్రాంతముననే మొదటిది కృష్ణామండలములో గుడివాడతాలూకాలోను రెండవది గుంటూరుమండలములో సత్రైవల్లితాలూకాలోను నున్నవి. పద్యవ్రథులింగలీల కృతిపతి యగుచల్లపల్లి మల్లయారాధ్యుఁ డాగ్రంథిమున, “చల్లపలిశాసన! వైభవవ కళాసనా” అని సంబోధింపఁబడినాఁడు. చల్లపల్లి యనుగ్రామము కూడఁ గృష్ణామండలములో నున్నది. వీరివంశీయుల మని, చెప్పికొనువారు తెనాలితాలూకాలోని పిడుకట్టు, అనుగ్రామము లిమపూర్వుల రగ్రహారముగా నొసంగఁబడె నని చెప్పుచున్నారు. కొండవీటిదండకవిలెలో నుదాహృతములయిన మొదటి ప్రతాపరుద్రుని శాసనములలో నొకదానిలో “సోమనారాధ్యగురవే పిడుపురిపురిం దదా” అని యున్నది. ఆశాసనముననే మఱికొండ జీతరులకు దాన మొసంగఁబడినట్లు ల.దాహృతము లయిన ధరణికోట, క్షత్తుపురి (చెరుకూరు) మున్నగు గ్రామములు కూడ నా ప్రాంతముననే గుంటూరుమండలములో నున్నవి. అదుచో బాలకునికి సోమనాథుఁడు ప్రతాపరుద్రునివలన సగ్రహంముగా నొందిన పిడుకట్టు తెనాలితాలూకాలోనిగ్రామమే

యనియు దాని నాతఁడు శివరాత్రి కొప్పుయ్య మున్నగు తనశిష్యుల కొసంగఁ గా వారచ్చట స్థిరనివాస మేర్పఱిదికొని యుందు రనియు, ఆకారణముననే వారియింటిపేరు, తరువాత, పిఠుపత్రివా రని మాఱి యుండు ననియు నేఁదలం చుచున్నాను—ఇత్యాది కారణములచే నీపిఠుపత్రికపు లవలు గుంటూరుమం డలమువాగేమో యని నాయచుమానము. నిజమురాష్ట్రములోఁ గూడ వరంగల్లుప్రాంతమున పిఠుపత్రి, దోగిపత్రి యరుగ్రామము లున్నట్లే వినియుంటి మని నామిత్రులు శ్రీ చిడిరెమకము ఏరథశ్రేష్ఠగారు నాకుఁ దెలియఁబడిదిరి. స్థలజ్ఞులగు పిఠులను సత్యపిల్లలు మొనరింపఁ బాఠించెదను.

ద్వివదరచనము:—తమకులగును డగుచాలకుడికి సోమనాథునిమార్గ ముననుసరించి వీరుకూడఁ దమప్రధానగ్రంథములను జారుచెరుగున జాతీయ చ్ఛంద మగుద్వివదలోఁ దిండి మతవ్యాప్తికిఁ దోడ్పడుట యెంతయుఁ బ్రశం సనీయము. కాని సోమనాథునికలతలో నున్నంత పాటవము జాతీయత వీరికవి త్వమునఁ గానరాదు. సోమనాథునికావ్యములు స్వతంత్రకృతు లగుట యు, వీరిపి కల్లాటకావ్యముల కాంధ్రీకరణము లగు వేదాంతగ్రంథము లగుట యు నిందులకుఁ గొంతవఱకుఁ గారణము కావచ్చును ఉన్నంతలో దీక్షాశోధ కంటె ప్రభులింగలీల రచనములో జాతీయత హెచ్చుగాఁ గానవచ్చును. సోమ నాథునికైలికన్న వీరికైలి సరళముగా నుండును. శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు భారతిలో (పం॥౧ పం॥౧) ప్రకటించిన “శివకపులు”అను వ్యాసముందును, బస వపురాణపీఠియందును భాషావిషయమున సోమనాథాదిశివకపులు చూపిన వైలక్షణ్యమును గూర్చి కొంత చర్చించిరి. పాల్కుడికి సోమనాథుడు ‘అనియత గణైః’ ‘యతిర్వా’ ‘ప్రాసోవా’ అను సంస్కృతసూత్రముల నుదాహరించి, ద్వివదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్లు ననుట ప్రాచీన కవిసమ్మతమే యనియెంచి తన గ్రంథములలో దానిని బాహుటముగాఁ బాటించినాడు. అతనికిఁ బూర్వపు ద్వివదకావ్యములు మనకు లభింపనందున నీయతిని సోమనాథునిపూర్వకపు లెంతవఱకుఁ బాటించిరో నిర్ణయింప రాకున్నది. కాని సోమనాథునకు సమ కాలీను లగురంగనాథాదులు దీనిని గ్వాదిత్యముగఁ బాటించిరి. “మఱిబసవ పురాణ”కర్త యగు బచ్చు సిద్ధకవి సోమనాథుని మార్గమునే యనుసరించి యం దుల కుపబలముగా నిల్లు చెప్పికొనినాడు.

“..... ఇలఁ బాలకునికి సోమేశుండు మున్ను

తొలఁగక ప్రాసయతుల్ దివ్యపదలను-లలిరచించుట యది లక్ష్యంబుగాను
నెలమి శేషకారములు శివకావ్య-ములయందుఁ జెల్లుఁ దప్పలుగావుగాన
అపల్కురికి సోము ననుమతి నేను - దీపితప్రాసయతిచ్చందనరణి
వామహాగురుదేవు ననుమతియల్లె - శ్రీమహిమంగ రచించితి నిల్లు.”

కాని సోమనాథునిఁ దమకులగురువుగా నారాధించు నీపీఠపత్రికపు
లాఠినికి సమస్తమయిన యీ ప్రాసయతిని దమద్విపదలలో నారాధింపకుండుట
యాశ్చర్యముగా నున్నది. నేఁ బరికించినంతవఱకు దీక్షాబోధయందుఁ గాని
ప్రభులింగలీలలోఁగాని ప్రాసయతి ప్రయోగము గానరాలేదు. ఇందుకుఁ గా
రణము దివ్యపదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్ల దనునభిప్రాయము వీరికాలమునాఁటికి
మరల వ్యాప్త మగుటయు, అసంతుఁడు మున్నగు లాక్షణికులు “శ్రీమందిరా
కారు జితదైత్యధీరుఁ, గీర్తించుచోఁ బుణ్యవర్తనుం దనుచు, యతి మాఱు ప్రా
స మట్లచ్చోట నిడక” అని శాసించుటయు నిట్టి యభిప్రాయములను శాసన
ములను ద్రోసివేయుపాపాన నూకవులకు లేకుండుటయు నని నేఁ దలఁతును.

—ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిశోధనము—

వయిని వ్రాసినట్లు దీక్షాబోధకర్త పీఠపత్రి బసవకవి యనియుఁ బద్య
బసవపురాణకర్త యాఠినితనయుఁడు సోమనాథకవి యనియుఁ దద్గ్రంథముల
వలనఁ జెలియుచుండఁగా బసవపురాణపీఠికలో శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు “ప
ద్యబసవపురాణకర్త యగుపీఠపత్రి బసవన తండ్రి సోమనాథుఁ దీదీక్షాబోధను
చెనిగించెను” (పుట 57) అనియు “ఈబసవపురాణమును బద్యకృతిగా
రచించిన పీఠపత్రి బసవన కడునేర్పరి” (పుట 125) అనియు నిత్యాదిగా
వ్రాసి చరిత్రజ్ఞులకుఁ బాల నాశ్చర్యము గలిగించిరి. ఈవాత లొకవేళఁ బ్రా
మాదికమా లేమో యని యనుకొంద మన్న నొకటిరెండుచోట్ల గాక సర్వత్ర
యట్లేవ్రాయటయేగాక వయిగా 128 పుటలో అభొట్టాపికలో (foot note)
నిట్లు హెచ్చరించి తమయభిప్రాయమే సరియైన దని సమర్థించినారు. “పద్య
బసవపురాణకర్త పీఠపత్రి సోమనాథుఁ డని కవులచరిత్రము మొదలగు గ్రంథ
ములు చేర్చొన్నవి. ఆగ్రంథములందు గద్యములందుఁ గూడ వట్లే కానన
గును. కాని కృత్యవతరణికలోఁ జూడఁగాఁ దత్తర్త పీఠపత్రి బసవన యని
యేర్పడును పరిశోధించియే నే నీమార్పును జేసితిని. గద్యములందు సోమ

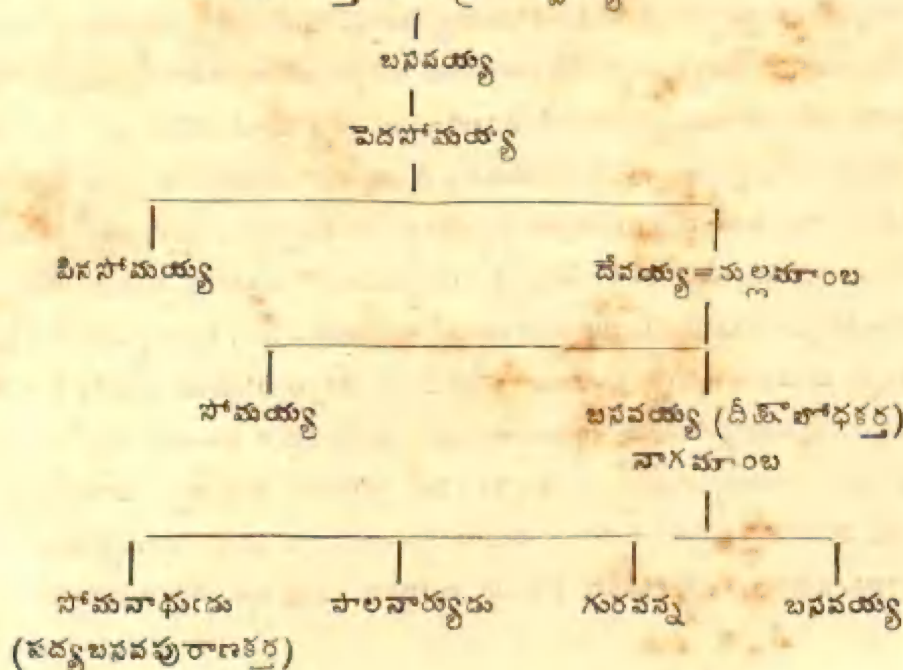
అవతారికలో 73, 74 పద్యములలో (ఏనిని బైవి నుదాహరించి యుంటిని) దనతండ్రి బసవకవిని, 75-76 పద్యములలో దల్లి వాగమాంబను వర్ణించిన తరువాత 77-వ పద్యమును సోమనాథుఁ డిట్లు వ్రాసినాఁడు.

సీ. “ఆనాగమాంబకు సత్యంతశివభక్తి యుక్తుఁడౌ బసవనార్యునకుఁ బుత్రులనుపమానిచరిత్రు లతిపవిత్రులు నల్లు రైరి ధర్మార్థకామామృతములు మూర్తులుదాల్చెవా మొదలసోమన్నయుఁచాలన్న గురవన్న బసవనయును వారిలోనను నేనవరజుండ బహుకావ్య నాటకాలంకార నటనవేదిఁ జెప్పఁదొడఁగివాఁడ శ్రీబసవపురాణ, మవనిఁ బద్యకావ్యమై చెలంగ మంజులోక్తి యుక్తి మత్కులగురుఁడైన, చాలకుడికి గురునిఁ బఱినిజేసి.”

ఇందులో 4 వ పాదములో ‘నేనవరజుండ’ అనుదానికి శాస్త్రీగారు “నేను + అవరజుండ” అని పదవిభాగము చేసికొని మూఁడవపాదమునఁజేర్కొనఁ బడిన సోదరులు నల్లురిలోఁ గడపటివాఁ డగుబసవనయే గ్రంథకర్తయైనది తలంచిరి కాఁబోయెను. కాని పూర్వసందర్భములను బర్యాలోచించినచో నీపదవిభాగము సరియైనది కాదని తెలియఁగలదు. ‘నేన + వరజుండ’ (అగ్రజుఁడనగు నేనే) అనునదియే కవి యభిప్రాయమై పూర్వాపరసందర్భముల కనుగుణముగా నున్నది. పయివంశవృక్షములో మూఁడవపురుషుఁడగు పెదసోమయ్య పెద్దకుమారుఁ డగు పిసోమయ్యయొక్క పుత్రుల వర్ణించుటలోఁ గూడ నీకవి 61 వ పద్యములో ‘వరజుండగు నశ్వంకయ-గురువరు....’ అని వ్రాసి యగ్రజుఁడను సర్థములో వరజశిల్పము నుపయోగించినాఁడు. మఱియు నితఁడు 63 వ పద్యములోఁ దనపెదతండ్రి యగుసోమయ్యను వర్ణించుచు, ఎత్తుగీతిలో ‘మమయందైన సోమయ్య సద్గురుండు నాథునిమృతసద్గుణానిక్తుఁ డగును’ అని వ్రాసి యటుతరువాత 70, 71 పద్యములలో నాతఁడుపుత్రులను వర్ణించి యాపిమ్మట ‘ఆసోమేశు ననుసంధవుఁడు’ అని చెప్పి 73, 74 పద్యములలోఁ దనతండ్రి బసవకవిని వర్ణించినాఁడు. ఈకయిని జెప్పిన సోమయ్య మనకవికి దీక్షాగురుఁడో విద్యాగురుఁడో యెఱుంగును. అందుచేతనే యాతని నల్లు వర్ణించి నాఁడని నాయభిప్రాయము. తండ్రికంటెఁ బెద్దవాఁ డున్నప్పు డాతనివలననే దీక్ష నొందుట ధర్మముగదా ! ఈసందర్భముల నట్లు సరిగా నెఱుఁగియుచుచేసి కొనక పద్యబసవపురాణకర్త పీఠపత్రి బసవకవి యనియు, 63-వ పద్యములోఁ

నాథుఁ డని యుండుటకుఁ గారణము మృగ్యము." శ్రీ శాస్త్రిగారి కిట్టి వివరీతములు పొడకట్టె నేమో కాని యన్యదాదుల కేరికిని జనపపురాణావ తారికను బట్టి యట్టి వేవియు గోవరింప వని నాతలంపు కని యవతారికకు భిన్నముగా గద్యము నెట్లు వ్రాయునో తెలియకున్నది. బసవకవియే బసవ పురాణకర్తయై గ్రంథావతారికలో నాతఁ డట్లే చెప్పకొన్నచో గద్యము మఱొకవిధమున వ్రాయఁ గారణమేమి? గ్రంథకర్తృత్వము తనపై వేయించు కొను దురుద్దేశముతో సోమనాథుఁడే గద్యకు మాత్ర మట్లు మాన్చి పితృ ద్రోహ మొనర్చె నని శాస్త్రిగారు చెప్పి పాపాపింపరుగదా ! తాము పరి శోధించిన దేదియో మొట్టు లీనూత్నవిషయమును దాము కనిపెట్టఁ గల్గిరో శాస్త్రిగారు విన్నవ్వుముగ వివరించిన బాగుండును. శాస్త్రిగారి వ్రాత'చూ చిన తరువాత నాశ్చర్యముతో నీగ్రంథావతారికను నేను మరలఁ బరిశీలించి తిని, కాని వీరియూపహితాభిప్రాయమున కాకరము నాశించును గానరా లెదు. పూర్వాపరసందర్భములను సరిగా గమనింపకయుఁ గొన్నివద్యములను సరిగా సమన్వయముచేసికొనకయు వీ రిట్టికుర్చుమలపాలయియుండు రని నాయభిప్రాయము. గ్రంథావతారికలో సోమనాథుఁ డొసంగిన వంశానుక్రమణిక నీవిషయమున మన కవసరమయినంతవఱ కీక్రిందఁజూపుచున్నాఁడను.

పితువర్తి శివరాత్రి కొప్పయ్య

అవతారికలో 73, 74 పద్యములలో (ఏనిని బైని నుదాహరించి యుంటిని) దనతండ్రి బసవకవిని, 75-76 పద్యములలో దల్లి నాగమాంబకు వర్ణించిన తరువాత 77-వ పద్యమును సోమనాథుఁ డిట్లు వ్రాసినాఁడు.

సీ. “అనాగమాంబకు సత్యంతశివభక్తి యుక్తుఁడౌ బసవసామ్యవకుఁ బుత్రులనుపమానిచరిత్రు లతిపవిత్రులు నల్వ రైరి ధర్మార్థకామామృతములు మూర్తులుదాల్చెనా మొదలసోమన్నయుఁ గాలన్న గురవన్న బసవనయును వారిలోనను నేనవరజుండ బహుకావ్య నాటకాలంకార నటనవేదిఁ జెప్పఁదొడఁగినాఁడ శ్రీబసవపురాణ, మవరిఁ బద్యకావ్యమై చెలంగ మంజులోక్తి యుక్తి మత్కులగురుఁడైన, చాలకుడికి గురునిఁ బలిసిజేసి.”

ఇందులో 4 వ పాదములో ‘నేనవరజుండ’ అనుదానికి శాస్త్రీగారు “నేను + అవరజుండ” అని పదవిభాగముచేసికొని మూడవపాదమునఁ బేర్కొనఁ బడిన సోదరులు నలుప్రదిలోఁ గడపటివాఁ డగుబసవనయే గ్రంథకర్తయైనది తలంచిరి కాబోలును. కాని పూర్వసందర్భములను బ్రకాశించించినచో నీపదవిభాగము సరియైనది కాదని తెలియఁగలదు. ‘నేన + వరజుండ’ (అగ్రజుండనగు నేనే) అనునదియే కవి యభిప్రాయమై పూర్వావరసందర్భముల కనుగుణముగా నున్నది. పయివంశవృక్షములో మూడవపురుషుఁ డగు పెదసోమయ్య పెద్దకుమారుఁ డగు పినసోమయ్యయొక్క పుత్రుల వర్ణించుటలోఁ గూడ నీకవి రెండు పద్యములలో ‘వరజుండగు శిశ్యంకయ-గురువరు.....’ అని వ్రాసి యగ్రజుండను సర్థములో వరజశిష్యులు నుపయోగించినాఁడు. మఱియు నితఁడు రెండు పద్యములలోఁ దనపెదతండ్రి యగుసోమయ్యను వర్ణించుచు, ఎత్తుగీతిలో ‘మమయందైన సోమయ్య సద్గురుండు నాధుసమృతసద్గుణాసక్తుఁ డగుదు’ అని వ్రాసి యటుతరువాత 70, 71 పద్యములలో నాతనిపుత్రులను వర్ణించి యాపిమ్మట ‘అసోమీశు ననుసంధవుఁడు’ అని చెప్పి 73, 74 పద్యములలోఁ దనతండ్రి బసవకవిని వర్ణించినాఁడు. ఈపయిని జెప్పిన సోమయ్య మనకవికి దీక్షాగురుఁడో విద్యాగురుఁడో యెఱుఁగదు. అందుచేతనే యాతని నట్లు వర్ణించినాఁడని నాయభిప్రాయము. తండ్రికంటఁ బెద్దవాఁ డున్నప్పు డాతనివలననే దీక్ష నొందుట ధర్మముగదా ! ఈసందర్భముల నిట్లు సరిగా సమన్వయముచేసి కొనక పద్యబసవపురాణకర్త మీపై బసవకవి యనియు, రెండు పద్యములలోఁ

బేర్కొనఁబడిన సోమయయే యతనితండ్రి యనియు, నతఁడే దీక్షాబోధకర్త యనియు శాస్త్రిగారు దుర్భనులచే లయినట్లు తోచుచున్నది. అట్లయినను 77-వ పద్యములో మొదటిపాదమున “బసవనార్యునకుఁ బుత్రు” లను సమాసమును, 78 పద్యములో దీక్షాబోధాదికర్తృత్వవివరములతోఁ జేయఁబడిన బసవ కవివర్ణనమును గుర్తించుకుంట శోచనీయుము. ఇంతయేల ? ‘గ్రంథకర్తృ వంశానుక్రమము’ అనుకీర్తిక క్రింద నున్న యీ పద్యములమాట యటుండఁగాఁ గృత్యాదిని “గ్రంథోత్పత్తికారణము” అను శీర్షికక్రింద సోమనాథుఁడు తనపిన తండ్రి బసవకవి యానతిచొప్పుననే తా నీ పద్యకావ్యకరణమునకుఁ గడంగితి నని చెప్పిన వృత్తాంతము సకలసంశయములను నివారించి సోమనాథుఁడే గ్రంథకర్త యను విషయమును విస్పష్టపఱుకఁగలదు ఈక్రిందిపద్యములఁ జిత్రగింపుఁడు.

- సీ “ ... ..
- అనుచుఁగొనియాడవహితైక్తి నట్టికునుఁడు, దేవనార్యుని నెయ్యింపు దేవియైన
మల్లమాదేవిపుత్రుఁ డామ్నాయవేది, భవ్యగుణహారి పిశుపర్చి బసవశౌరి.
- క. నను నొకనాఁ డాత్మాంకస్థునిఁ గనుఁగొని పాలకునికి సోమేశునిచే
రను బసవపురాణము ను, ద్యునిబద్ధత వెలయఁజేయఁ దలఁచితిని సుతా!
- మ. అది వేదాగమసారసంగ్రహము ... .. సీ
- పది చెప్పం దగుఁ బద్యకావ్యముగఁ గావ్యప్రజ్ఞ సేవ్యంబుగఁ.
- క. అవేదార్థము ద్వికదలు, నీవివృదు పద్యములుగ నిర్మించిన భ
క్తావలి మెచ్చుక శివకవు, లీవిధ మంగీకరింతు నిష్ఠము మాకుఁ.
- క. నీవును సోమేశుని నిష్ఠ, దావళి పద్యములు సేయు మందుల యర్థం
బావంతయు దిగవీడక, యేనియు మున్నందు లేని విడకు కుమారా.
- సీ. చదివించినారము శబ్దార్థపారముల కావ్యనిర్మితశక్తి గలదు నీకు
మనకులూచారుఁడై మహావీరశైవైకమార్గంబు చూపినమహితయశుఁడు
సోమేశ్వరుని గృతిస్వామిగానియమించి బసవపురాణంబు పద్యకావ్య
మర్కిఁ గావించుమీ యని యానతియంగఁ గరములుశిరమువందిరపుకొల్పి
మీకు నంకితముగ నాకాంక్ష నొకకృతి, సేయువేడ్తవాకుఁ బాయచెప్పుడు
మీయనజ్జనైన మీటి నడవ నెట్లు, సేయు మన్న నెట్లు సేయువాఁడ.
- క. అని నేను విన్నవించిన, పిని ననుగారుణ్యదృష్టి వీక్షించి మహా
త్మునిఁ బాలకునికి సోమేశునిఁ గృతిపతిసేయు సకలశుభదము గునకుఁ.

- క. నాకొకకృతి నీదలఁచుట, చేకొని సంతసము నాకుఁజేయుట యైనకా
ఆకృతి గురువులకిచ్చిన, నాకును సంతసము శతగుణంబగుఁ బుత్రా!
- వ. కావున నీవు మాపేర నంకితంబుగా వేత్తోక్తప్రబంధం బనుసంధించు తలం
పుజ్జగించి.....సోమేశ్వరుఁడు ద్విపదలు సేసిన బసవపురాణంబు
సోమేశ్వరునిపేరన.....పద్యకావ్యంబు గావింపు మని యాన
తిచ్చినం దద్వచనంబు శిరంబునం ధరించి చెప్పఁబూనిన కావ్యకవ్యకా
ముఖమండనాయమానం బగుకృతిపతిమాహాత్మ్యంబు ప్రథమకథనీయమా
నంబు గావున దాని వర్ణించెద....”

కావున దీనిని జదివినచో బసవకవి కుమారుఁడు సోమనాథుఁడే పద్యబసవ
పురాణకర్త యని యెట్టివారికిని విశేషముగాకమానదు. అందులకనుగుణముగ నే
యాశ్వాసాంతగద్య మీవిధమున నున్నది. “ఇది శ్రీ మత్పాలకురికి సోమేశ్వర
ప్రసాదలబ్ధ ప్రబంధనిబంధనశ్లేషయుక్త శ్రీపీఠపర్తి బసవనార్యసత్పుత్ర కుల
పర్తి సోమనామధేయ శివకవిప్రణీతం బయినబసవపురాణంబు ....”
ఇదియునుం గాక ప్రభులింగలీల యందు నెల్లూరి రామలింగయ్య సోమనా
థునిగూర్చి చెప్పినట్లు గా నున్న యాక్రిందివాక్యములు గూడఁ బ్రైక్షయము
ను రాధాంత పలుపఁగలవు.

“రసికుఁడు నెల్లూరి రామలింగయ్య

నన్నురప్పించి మన్నన గారవించి, యున్నతాననమున నునిది పిచ్చర్తి

సోమయదేవ శత్రుధ్వనిచ్చావ, శ్రీమన్మహాదేవసేవానుభావ

కులగురుండగు పాలకురికిసోమేశుఁ, డెలమిఁజెప్పినకృతు లిలవెలయింది

భవదీయజనకుఁడు బసవ నార్యుండు, సవిశేషతైవదీతౌబోధ చెప్పె

బసవపురాణంబు, పద్యకావ్యముగ, రసికులొననఁగ మీరలు చెప్పినారు”

కావున శాస్త్రిగారివ్రాతలు వీరతైవమతచరిత్రముఁగూర్చి వారు వెలు
వరించిన సిద్ధాంతములవలెనే వివరీతపరిశోధనఫలితము లని వేఱ చెప్ప నవసర
ములేదు.

దీతౌబోధకర్త యీసోమనాథునితండ్రి బసవకవి యని వైయుదాసార
ణాదులవలన నువ్యక్తమగుచుండ శాస్త్రిగారు, బసవసతండ్రి సోమనాథుఁ డా
గ్రంథము తెనిగించె నని వ్రాయుట తప్పని వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. బసవకవి
తండ్రి దేవనార్యుఁడు గాని సోమనాథుఁడుకాఁడు దేవనార్యునిపుత్రుఁడును,

సోమనాథుని తండ్రియు నగు బరవకవియే దీక్షాబోధకర్త. ఆగ్రంథావతారిక యందలి వాక్యములును, ఆశ్వాసాంతగద్యమునుగూడ నీవిషయమును స్థిరపఱచు వలగలవు. చూడఁడు.

“తెలుఁగుకవిత్వంబు, కేటగాఁజెప్ప-బలియుండుపితుపర్తిబసవనాహ్వయుఁడు
వారిచేఁ జెప్పింపవలయు నీచరిత - మారూఢి ద్విపదగా నని తలపోసి
వీరబాణక్షమావిభుతిమ్మశౌరి - వీరభూపాలుండు వేళ్ల దైవాఱ
దీనిధి పితుపర్తి దేవతయ్యకును - మానిని మల్లమాంబకుఁ దనూభవుని
... ..

వరనుమా హేశ్వరపదసేవనైక - వరతంతుఁ బితుపర్తి బసవనాహ్వయుని
ననుఁ బిలిపించి నన్తానంబుచేసి - వినయంబుతో భూతి వీడ్యమర్పించి.”

“ఇది పాలకునికి సోమేశ్వరారాధ్య - సదకులశిష్య శిష్యప్రశిష్యుండు
... ..

త్రివిధప్రసాదపరిమితసుజ్ఞాన - భవపూర్తి పితుపర్తి బసవనాహ్వయుఁడు
రచియింప వైవపురాణతంత్రములఁ, బ్రచురమా భక్తిసభాయోగ్యమైన
ఘనవీరవైవదీక్షాబోధయందు ... ..

ఈవిషయములఁ గూర్చి శాస్త్రీగారి కింకను సందేహము లుండి వారి
సిద్ధాంతము లీ సరియైన వనునట్లుక మున్నచోఁ దనుపరిశోధనవివరములనువిన్న
ప్తకఠిదిచరిత్రజ్ఞానువుల సంక మములఁదొలఁగింతురుగాక యని ప్రార్థించుచు
నీవ్యాస మంతతో ముగించుచున్నాఁడను.

త్రైవిక్రమము.

ఈ గ్రంథము బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిచేఁ బ్రకటింపఁ బడినది. ప్రథమమున బిరుదోటీగారిచే 'శ్యామా' అనుకవిత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడినటులఁ దెలియుచున్నది. ఇందు రూఢకములరీతి నంకవిభజనము లేదు. నటీసూత్రధారులసంభాషణముతో నీ గ్రంథము ముగియుచున్నది. పారిషదుల సమక్షమున నొకచిత్రపట మురుర్పఁబడి యుండలి యితివృత్తము నటీసూత్రధారులసంభాషణమున వర్ణింపఁబడును. ఇట్టిది దశరూపకములందుఁ గాని యష్టాదశోపరూపకములందుఁ గాని లేదు. రఘువంశాదులవలెఁ గవివర్ణితము గాదు. శాకుంతలాదులవలెఁ బాత్రసంభాషణమును లేదు ఆలంకారికమతానుసారము కావ్యవాటకములమధ్యఁ జేర్చఁదగిన గ్రంథమై యున్నది. వాటకముల రీతి నితివృత్తము నడచుచుండును కాని నటీసూత్రధారులసంభాషణముతోనిది ముగియును.

—ప్రాచీనులు-కథాకథనము—

చైత్రిక, గ్రాంథిక, సాధికము లని ముత్రైటంగులుగ నిర్వచించియున్నారు లందు, చైత్రిక మనునది చిత్రరపురాహాయ్యమునఁ జెప్పఁబడునది. అభినవగుప్తుఁడును దనవాట్యశాస్త్రవివృత్యయందుఁ (బరోడాశ్రతి పుట 174)

“తత్రాపి వాట్యచ్ఛాయాత్మకతైవ వాట్యస్యైవ ప్యామీ భాగ నిష్పందా శ్చిత్రపుత్రికా పుస్తప్రభృతయో గ్రంథికాది పరికల్పిత సాక్షాత్కారకల్పప్రత్యయసంపదా కథాపర్యంతమ్-” అని వ్రాసియున్నాఁడు ఇట్టివానినే భోజుఁడు శృంగారప్రకాశమున వాఖ్యానకము లని వర్ణించియున్నాఁడు. “అఖ్యానకనింజ్ఞాంత ర్లభతే య దభినయన్ పతన్ గాయన్ | గ్రంథిక ఏకః కథయతి గోం దవ దవహితే నదసి” కాన త్రైవిక్రమము వాఖ్యానక మనవలయును. క్రీడాభిరామమున నొకపడఁతి పల్నాటివీరులచరితంబునుఁ బాడుచుండె ననియు నట వారిచరిత మొకచిత్రఫలకంబున వ్రాయఁబడె ననియు వర్ణింపఁబడియున్నది. అదియు నిట్టిదై యుండనోపు నని కవిగారు వ్రాసియున్నారు.

త్రైవిక్రమమున విష్ణువు వామనావతారమి నొంది బలిచక్రవర్తిని మూఁడడుగులు యాదించి తనవిశ్వరూపముతో స్వర్గమర్త్యపాతాళముల నాక్రమించె

ననుకథాంశము వర్ణింపఁబడినది. ఇం దెచ్చటను గవివాచము గానరాదు. భాసుని పని ప్రకటింపఁబడిన తరువాతపురనాటకములలో నిది దొరకిన దఁట, కాని, యానాటకములఘక్తి యిందుఁగన్నడుటలేదు. ఒకవేళ నిది పల్లవ రాజులగు నరసింహవిష్ణుమహేంద్రవిక్రమవర్మలరచనమయి యుండనోపు నని కవిగారు ప్రాసమున్నారు. అదియు నిరాధారము.

ఈగ్రంథ మలంకారగ్రంథములం దెచటను మదహరింపఁబడలేదు. కాని సుమారు 16 వ శతాబ్దమునాటిదగు 'చర్చనా' యను శాకుంతలనాటకవ్యాఖ్యానమున దీనిప్రశంస గలదు. ఈవ్యాఖ్యానము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత భండాగారమునఁ గలదు. అందు త్రైవిక్రమమును గూర్చి యిటులఁదెలుపఁబడినది.

“త్రైవిక్రమేతు సూత్రధారేణసహ సత్యాః ప్రవేశః కథ్యతే తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః సహప్రియరేణితి తన్నచతురశ్రమ్, సూత్రధారేణ ప్రస్తుతాక్షేపా స్వకార్యవిమర్శార్థం సమాహూతానాం సటీప్రభృతీనాం కృథక్ ప్రవేశో యుక్తః అథేహ తాదృశకార్యాభావాత్ సహప్రవేశ ఇతి మన్యతే తత్సాధు, సూత్రధారస్య వాట్యప్రయోగాత్తకం స్వకార్యం వచనంచ నాస్తీ త్యపూర్వమేతత్, క్విదిత్ పునః నాంద్యస్తే తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః- సూత్ర- అర్చ్య- తృతీయే ఖలు చిత్రపట ఇత్యాది దృశ్యతే. తత్రాపి సహప్రవేశః సిద్ధః అన్యప్రవేశాకథనాత్ - సతాసటీత్యంతరా పాత్రనిర్దేశాత్- తస్యచ వచనోపలంభా చ్చ”

అని సటీసూత్రధారప్రవేశము విమర్శింపఁబడినది మఱియెచ్చట నీగ్రంథము ప్రశంసింపఁబడి యుండలేదు. గ్రంథవిమర్శనోత్సుకులకయి యిందు మూలముగూడఁ జేర్పఁబడినది. విజ్ఞు లిందలి సూత్రసవిషయముల విమర్శింతురు గాకయని మనవి.

త్రైవిక్రమమ్.

(నాన్ద్యస్తే తతః ప్రవేశతి సూత్రధారః సహాపితురూ.)

సూత్ర—ఆర్యే, తృతీయేఖలుచిత్రపట—

దైత్యేస్త్రీమాళిమణిఘృష్టికీకృతస్య
పాదస్య యస్య గగనోద్గమగర్వితస్య
త్రైవిక్రమం త్రిభువనాతత మద్భుతం య
ద్యూతై ర్విముక్త మఖిలం వటువామనస్య.

సటీ—గమో భవదో వసువామనస్య, అయ్య, తదో తదో (సమో
భగవతే వటువామనాయ, ఆర్య, తతస్తతః.)

సూత్ర—ఆర్యే, త్రూయతాం దైత్యేస్త్రీం బలిం వైవోచనం కృతా
శ్వమేధ మనభృథస్నాతం ముక్తాబాలాలక్ష్మితో త్రమాన్తం కృష్ణాజినావలమ్బి
తో త్రరీయం పత్నీసహితం పరత్రదావాభిముఖం త్రిదశగణభూతహితార్థముసా
ధ్యాయరూపం బృహస్పతిం పురస్తృత్య స్వయం వటువామనో భూత్వా వామ
దేవ్యం సామోద్గాయ యజ్ఞసమృద్ధిం ప్రశంస న్నువస్యతో భగవాన్స్తహవిష్ణుః.

సటీ—తదో తదో (తతస్తతః.)

సూత్ర—తత స్తం దృష్ట్వైవ ప్రహ్లాదితమనసా బలినా వ్యభిహితం

వృణీవ్య పర మితి

సటీ—తదో తదో (తతస్తతః.)

సూత్ర—తత ఆక్షాపయన్నివ మమ గురో ర్యజ్ఞకరణార్థం త్రీన్ విక్ర
మా నిచ్చామి త్యుక్తం భగవతా.

సటీ—తదో తదో (తతస్తతః.)

సూత్ర—తత ఐశ్వర్యమదగర్వితేన తేనా వ్యవిచార్యమాణేన బాధం
దదామి త్యుక్తం బలినా.

సటీ—తదో తదో (తతస్తతః.)

సూత్ర—తతో లక్ష్మణై ర్విమలవిశాలబుద్ధిహృదయేన సంహృదనామ్నా
మా త్యేన వారిరం స చాతవ్య మితి.

అయం స విష్ణు ర్ననసా వ్యజేయః
 సురాసురాణాం సుఖకోకకర్తా
 వటుశ్చ నాయం సకలం విజేతుం
 ప్రాప్తో యది స్యాన్న జలం ప్రదేయమ్.

అపిచ—

భిత్వా గురుం తవ జహాన నృసింహయాపీ
 వక్షఃస్థలం నఖముఖై ర్నిశితైః పురా యః
 సాక్షాద్ధిరణ్యకశిపుం సురదైత్యనాథం
 ప్రాప్తా ఖలా జితవరప్రవరం విజ్ఞాత్.

ఇత్యుక్తః సంహ్లాదేన.

సటీ—తదో తదో (తతస్తతః.)

సూత్ర—తదిః.

సోయం యది స్యాదహిభోగశామీ
 శార్క్లాసిచక్రోద్ధదశార్జుపాణిః
 యుద్ధే వ్యసహస్యో యది యాచతే మాం
 దాస్యమి సత్యవ్రత మాస్థితోహమ్.

అపి చైతద పుష్కం బలినా-

దేహీతి యో వదతి తం ప్రవిశ త్వలక్ష్మీ
 రాస్తీతి యో వదతి తం పున రభ్యువైతి
 తస్తాద్దదామి పృథివీం మఘనూదనాయ
 శ్రీరేవ మాం భజతు తం ప్రవిశ త్వలక్ష్మీ.

ఇ త్యేవ ముక్త్యా విసర్జితః సంహ్లాదో బలినా—

సటీ—తదో తదో (తతస్తతః.)

సూత్ర—తతః ఖరమురనిరకనముచిప్రభృతిభిర్వార్యమాణః ప్రతార్య
 మాణస్తాస్తా నిర్భరస్యత్తనః సత్యవచనమే వాస్థా యాసురగణహితక
 రాభ్యాం సురగణహితకరాభ్యాం కరాభ్యాం జామ్బూనదమయం భృగౌర
 మాదాయ ఇత ఇతో భగవాన్యథేష్టం తోయం గృహణే త్యుక్తం బలినా.

సటీ—తదో తదో (తతస్తతః.)

సూత్ర—తతః సురగణహితకరే అసురగణవిధనకరే అమలకమలదళ
సదృశే తస్మిన్ కరతలే క్రస్మతమాత్రే తోయే ద్విగుణచతుర్భిక్తోర్భి రలక్ష్మిత్య
త్రైలోక్యప్రమాణం ప్రవిజృంభితో భగవాన్ దివ్యమూర్తిః

సటీ—తదో తదో (తత సతః)

సూత్ర—తతో వివృతవదనదప్టుష్టధ్రుకుటీపుటవిషయాకృరర క్తనయ
నాః ససంరంధ మహామహామికయా సముత్థితా దైత్యేంద్రసభాః

సటీ—తదో తదో (తత సతః)

సూత్ర—తత స్రస్తేజసైవ త్వం విష్ణు రయం విష్ణు రి త్యన్యోన్యం
ప్రహత్య నస్తా దైత్యాః, హృష్టాదేవాః, ఆహతా దేవదుస్తుధయః, అత్యుద్ధూ
తా వాయవః, అతితపతి స్తాదిత్యః, కతితా వృక్షాః, భ్రాన్తా మేఘాః, శాస్త్ర
మివ సభాః, స్థలితాః కర్వతాః, త్సుభితాః సాగరాః, క్రలీనా వాసుకిప్రభృత
యోధుజన్మేశ్వరాః కిం ను ఖ ల్విదం—

ప్రలయ మిద ముపేతం కిం ను మాయా న విద్యః

ప్రభు రవతు హరి ర్నో హస్త హహ హతా స్తః

ఇతి వివిధనిమిత్తై ర్లోహ మభ్యాగతా స్తే

భువనపతి ముపేత్సం సర్వలోకాః ప్రణేమః

సటీ—తదో తదో (తత సతః)

సూత్ర—తతః—

నారాయణాయ హరయే సురశాసనాయ

త్రైలోక్యజన్మలయపాలనకారణాయ

దేవాయ దైత్యమథనాయ జగద్ధితాయ

శిష్టమృరాహితకరాయ సమో చ్యుతాయ

ఇ త్యుక్త్వా క్రణిపతితాని సర్వభూతాని—

సటీ—తదో తదో (తత సతః)

సూత్ర—విష్ణో ద్విజయం విజయ మి త్యుక్త్వా శ్రీన్ లోకాంస్త్రి సప్త
కృత్యః భేరిం ప్రహరన్ కర్యట జ్ఞామ్భవాన్.

దర్పాఘ్నః పాదలగ్నో నముచి రవస్మతో యాత్యేవ గగనం

సంహ్లాదః పాదయోగా దుపల ఇవ గిరే ర్భూమా నిపతితః

నిష్ఠైషా యస్య భూమిః సగిరివనపురాధత్తైవ చలితా
ధర్మజ్ఞః సత్యసన్ధః సుకృత ఇవ బలి శైర్యాన్ని చలతి.

అపిచ—

స్వర్గం సురేంద్ర ఇవ దత్త మనేకభోగం
పాతాల మేత్య సుతలం హరిణా స దైత్యః
భక్త్యార్పయన్ కరమయా రమతే విభక్తం
కిం వా కరోతి మహతా స సమాశ్రయోయమ్.

నటీ—రమణిజ్ఞో ఖి కహాజోట, అంజం చిత్రపదం వణ్ణేకు అయ్యో-
(రమణీయః ఖలు కథాయోగః, అస్యం *చిత్రపటం వర్ణయ త్వార్యః.

సూత్ర—

ఆర్య బాధం హరిపదకథా సేయ మస్తం ప్రయాతా
భక్తి రూపయా త్వచ మమ చ శ్రీధరప్యాంఘ్రివద్యే
సత్యత్వేనం దురిత మసకృ త్సత్యతాం సృత్యతాం సః
స్వస్థా రాజా వ్యవతు వసుధాం స్వస్తి గోబ్రహ్మణేభ్యః.
(త్రైవిక్రమం సమాప్తమ్)

* చిత్రిపటప్రదర్శనముతోఁ గథలుచెప్పటయే చిత్రికవిధానము. ఈవిధానమున నిప్పటికిని బల్లెటూర్లో గొల్లలను యాచించు “తెరచీరలవా”రను నొకజాతివారిచే నద్దకపుచీరల వ్రై గల జొమ్మలను జొపుచు గొల్లల పూర్వకృతాంతము చెప్పట కలదు.

కావ్యాత్మయెద్ది.

ఉభయభాషాప్రవీణ అయిన సోమయాజుల నరసింహశర్మగారు, కలవరాయి.

వీరులకు విందులై భిందంబున కమందానందంబు నిచ్చు కావ్యములనే కములు భరతఖండంబునఁ బూర్వమునుండి విఖ్యాతిఁ గాంచినవి. అట్టి కావ్య తత్త్వంబుల నిమగ్నించునమయమునఁ గావ్యాత్మకు గుఱించి యనేకు లనేకవిధ ముల నిరూపించియున్నారు అం దేది రమ్యమో నిరూపించుటయే నావ్యాసా భిప్రాయము.

I “వక్రకోక్తిః కావ్యజీవితమ్” అని కుంతలానులు వక్రకోక్తిని కావ్య జీవితముగ నుడివరి

II “జీవితం వ్యంగ్యవై భవమ్” అని వ్యంగ్యమే కావ్యజీవితముగని ద్వా నాథానులు వలికిరి.

III “నాన్వైదగ్ధ్యప్రధానే పి రసవత్ చాత్ర జీవితం” అని రసమే జీవిత ముగ నగ్నిపురాణమున నున్నది.

IV “కాచిత్త్యం రసిద్ధవ్య స్థిరం కావ్యవ్య జీవితం” అని తేమేంద్రుని యాచిత్త్యవిచారచర్చయం దున్నది.

V “రీతి రాత్తా కావ్యవ్య” అని రామనుజు రీతినే కావ్యాత్మగ నిరూ పించియున్నాఁడు.

ఇందు జీవితమున కొపమ్యము కలిగినపుడు జీవుఁడు ప్రతివ్యక్తియందు నె ట్లుండనో యట్లే యుపమేయవస్తువు ప్రతికావ్యమందును నుండవలయును గదా? అట్టిసామ్య మెవ్వఁజూతముం దుండునో మన కదియే యాదరణీయము.

“వక్రకోక్తి కావ్యజీవిత” మన్నుచో-

“గ్రీవాభంగాభిరామం ముహూరనువతతి స్యందనే బద్ధదృష్టిః
వశ్చార్థేన ప్రవిష్టః శరవతసథయా ద్భూయసా పూర్వకాయమ్
దర్శై రధావలీభక్తి మివివృతముఖభ్రంశిభిః కీర్ణవర్షా
వశ్యో దగ్రఃపుతత్వా ద్వియతి బహుతరం ప్రోకముర్వాం ప్రయాతి”

అను మొదలగు కావ్యములందు స్వభావోక్తి గాని వక్రకోక్తి లేమిఁజేసి జీవము లేదనవలయును, ప్రాణము లేని మనుజునివలె శవమనవలయును. కాన నియ్యది యుక్తంబుకాదు.

వ్యంగ్యమే కావ్యజీవ మన్న వ్యంగ్యములేని చిత్రకావ్యములయందు-
అనఁగా,

క్షోణీరక్షణదక్షణాః క్షతజగత్తోభాధురీక్ష్యక్రమాః
క్షుద్రక్షత్రియపక్షశిక్షణవిధౌ ప్రోక్షిప్తకాక్షేయకాః
ఉద్దామోద్యమనస్య రుద్రస్పృశతే స్తోర్దండయోశ్చండయోః
గర్జద్భుజ్జనగర్వకర్వతభిదాదంభోశయః కేశయః.

అను మొదలగు కావ్యములందు ధ్వన్యభావముచే జీవితము లేదనియే
చెప్పవలయును గాన నియ్యుదియు నసమంజసమే యనవగును.

ఇక రసమే జీవిత మనుటయు నసమంజసమే యగును.

ఏకైకరసమే కావ్యజీవితమా? లేక నవరసములు కలసి కావ్య
జీవితమా?

ఏకైకరసమే కావ్యజీవిత మన్నచో “కాకతీయరిశోః కీర్తిప్రపదరీశీ
విజృంభితే । ధత్తే మధుకరక్రీడాం సమాలక్యమలంకరః”

ఇట్టియలంకారణాలంకారధ్వన్యములందు రసము లేమిఁ జేసి జీవితత్వా
భావము కలుగును.

నవరసములు కలసి యన్నచో నవరసములకు నేకతాపస్థానము లేమిఁ
జేసి యడియుఁగుదురదు- కాన నీమత మసమంజసమే యన వగును—

బౌచిత్యమే కావ్యజీవిత మనువారియాశయము నవలోకింపము.

కావ్యమున నౌచిత్య మనఁగా రమణీయార్థప్రతిపాదన హేతువగుకళ.
ఇయ్యది శబ్దార్థసందర్భవిప్లవమగును -

ఇది లేనిచో రమణీయార్థమే లేదు. కాన నియ్యుది ప్రతికావ్యమందు
నుండును. కాన నియ్యుది కావ్యాత్మ యనుట సమంజసము.

రీతి గాత్ర కావ్యవ్య-అనువారిమతమును విమర్శించుటకు రీతిలక్షణముఁ
చెలిపికొని లక్షణము విమర్శింపము.

వామనసూత్రములకు వృత్తి కారుఁడు “విశిష్టా పదరచనా రీతిః”
విశిష్టత్వంచ గుణసన్నితత్వం” అని ప్రాసీయున్నాఁడు.

ఈవ్యాఖ్యానము ననుసరించియే పీఠూగనవగ్రీయమున “సర్వస్థానక్ష
ణవతీ సారీతి ర్గుణసూషితా” అనియే రీతిలక్షణమును ప్రాసీయున్నాఁడు. కాని
యియ్యది సూత్రకారుని యాశయవిరుద్ధము. చూడుఁడు -

గుణవిశిష్టమే యర్థమయినచో దశగుణవిశిష్టమా? లేక యేకైకగుణ విశిష్టమా?

దశగుణవిశిష్టమన్నచో ననమగ్రగుణభూయిష్ఠము లగు గౌడిపాంచాలీ రీతులు గలకావ్యముల కార్తే లే దనవలయును.

ఏకైకగుణవిశిష్టరచనే రీతియన్న

“మయిశ్యతి సాకేతై స్పినుంతమణిమావృణోత్” అను మొదలగు స్థలములందు గుణభావముచే జీవితాభావ మొప్పువలయునుగాన నీవ్యాఖ్యాన మంగీకరింపఁదగినదికాదు.

విశిష్టయనఁగా విలక్షణ మని యర్థము. అనఁగా లోకవిలక్షణమగు పద రచన రీతియని యాశయము.

పైవ్యాఖ్యానకర్తల వ్యాఖ్యానమునే స్వీకరించి ముప్పటాచార్యాదు లీ రీతి రార్తకావ్యస్య అనుమతమును “ఏకగుణవిశిష్టం నా ఉత దశగుణవి శిష్టం నా పదరచనా రీతిః” అని పై రీతిని ఖండించియున్నారు.

వక్త కట్టి యర్థ మల్పితముకామిఁ జేసియు వానియాశయ మెఱుంగక ఖండించుట వీరీపొరపాటనగును.

పై లక్షణఖండనావసరమున ముప్పటాచార్యులు వేటొకఖండనమును వ్రాసియున్నారు. “అద్రాజత్ర ప్రజ్వల త్యగ్ని రుచ్చైః ప్రాజ్య ప్రోజ్యం ను ల నత్యేషధూమః” అను మొదలగుస్థలములందు కావ్యాత్త యగుగుణవిశిష్టపద రచన యున్నను గావ్యప్రసంగము లేమిఁజేసి యాలక్షణ మగ్రహ్యమని విశిష్టశబ్దమునకు విలక్షణార్థముఁ జెప్పటఁజేసి యిట్టిఖండనమున కవకాశములేదు. కాని యీఖండనప్రణాళిక ప్రతికావ్యమునకును జీవిత ముండవలయు నని నిరూపించుచున్నది.

కాఁగా పై లక్షణమునకు లోకవిలక్షణ మగుపదరచన కావ్యాత్తయని భావము.

రీతి యనఁగాఁ బదరచనయందలి కళయని భావము. దీనినే శబ్దాచిత్య మందురు. శబ్దాచిత్యము కావ్యజీవిత మను లక్షణము అర్థపందర్పా చిత్యము అను వ్యాపించుచున్నది ఇయ్యది యట్లు కాక శబ్దాచిత్యమును మాత్రమే గ్రహించుచున్నది. కాని యియ్యదియుఁ బ్రాణమువలెనే ప్రతికావ్యమునం దును వ్యాపించియే యుండును.

అట్లునచోఁ గావ్యమున ధ్వని యప్రధాన మని నా యాశయము కాదు. మనుజునకు బుద్ధి వెలను తెచ్చునట్లు కావ్యమునకు వెల తెచ్చునది ధ్వనియే కాని జీవితము మాత్రము ధ్వనికాదు.

మనుచరిత్రవిమర్శనము.

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, కాశీనాథ.

సారస్వతాభివృద్ధికిఁ గావ్యము లెంత ముఖ్యములోవానివిమర్శనములు ను సంతముఖ్యములయి యున్నవి. నాగరకత గల దేశములయందలి సారస్వతము లన్నిటియందును జక్తని విమర్శనములు విరాజిల్లుచునే యున్నవి. కాని య దేమికారణముననో కాని మన తెలుఁగునందు మాత్ర మయ్యివి యంతగా లేవు. ఈలోపమును నివారించుటకై నేను గొంతకాలమునుండి విమర్శనములు వ్రాయ మొదలిడితిని. ఇయ్యది యుత్పిత్తువులకు గుణగుణవిమర్శన జ్ఞానమును గలిగించి లోకసామాన్యమునకు మెఱుగుల నఱుగు శక్తిని హెచ్చించి తద్వారముగా నిక్త మగు సారస్వతాభిరుచిని హెచ్చించుటకే కాని రంధ్రాన్వేషణపరాయణత్వమును జూపుకొనుటకుఁ గాదు. సత్యవాఙ్మయాభివృద్ధిని మనసునం దిడుకొని నే నొనరింపఁబూనుకొనిన కావ్యవిమర్శనము ప్రప్రథమముననే పెద్దనార్యకృత 'మనుచరిత్రము'పైఁ గావించవలసినదనిపడి. ఏలయన నాకావ్య మాంధ్రలోకములోఁ జాల వాడుకగా నున్నది. అట్టిప్రసిద్ధగ్రంథరాజమునందలి గుణగుణములను జూపినప్పుడే కదా లోకమున కద్దానివలన లాభము హెచ్చుగా నుండును అదియుంగాక ఈకృతిరాజము ప్రబంధరచనాప్రారంభప్రయత్నములోని దగుటచేతనోమఱియే కారణముననో గాని విమలసారస్వతాభివృద్ధికి ననువు గాని కావ్యదోషములను గొన్నింటిని గలిగియున్నది. ఇద్దానిని గ్రహించుకొనఁజాలక యిక్ష్కాలమున దానిపై విమర్శనముల వ్రాయఁ దలంచుకొనినవారలు పల్వురు నిక్తము లగు గుణములను దోషములనుగాను దోషములను గుణములనుగాను బరిగణింప మొదలిడుచున్నారు సారస్వతమున విమర్శనములు లేకుండుట యంతగా హానికరము కానేరదు కాని పైరీతి యక్రమవిమర్శనము యింకను మఱింత హానికరమగును. కాఁబట్టి తగుచర్చ గావించి మనుచరిత్రమునందలి గుణదోషముల నిరూపించి చూపి యిప్పుడు బయలు వెడలుచున్న విమర్శనపద్ధతి నొకదారిలోఁ బెట్టుటకై దానిపై విపుల మగు విమర్శనమును వ్రాసి ప్రకటించితిని. ఇది మనుచరిత్రమునందలి సత్యపారము బయల్పడుచుటకై వ్రాసినదే కాని

దానిని వృథాగా న్యూనతపాలుచేయు వ్రాసినదికాదు. నేను నాశక్తికొలదిని మనుచరిత్రమునందలి గుణదోషములను రెండింటిని జూపి యుంటినేకాని దోషైకోట్లాటనవరుండనై దోషములను మాత్రమే చూడఁ బ్రయత్నించి యుండలేదు. గుణములను దోషములనుటయుదోషములను గుణములనుటయుఁ దప్పగును గాని దోషములను దోషము లనియు గుణములను గుణము లనియు నిర్ణయించి చెప్పట తప్పు కానేరదు. గుణగుణవిమర్శనము సారస్వతాభివృద్ధికి మూలకారణమని భావించుకొనుచునే యుంటిమికదా !

అయినను నీరహస్యమును గ్రహించుకొనఁజాలక పెద్దవార్యునియందభిమానము కలవార మని భావించుకొనువారు కొందఱు బయలువిడలి యాంధ్రకవితా పితామహునియందలి దోష మనినంతమాత్రముననే యాగ్రహముతెచ్చుకొని యావేళపూరిత మగుఖండనముల నావిమర్శనముపై వ్రాసి ప్రచురింపఁజొచ్చిరి. సత్యసారస్వతాభివృద్ధియందలి యభిమానముచే వాని కన్నింటికిని నేను సమాధానముల నిచ్చుచువచ్చితిని. ఇంతలోనీనడుమ బ్రిశ్రీశేకుమళ్ళ అద్యుతరావు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. గారు కూడ నావిమర్శనమును జితగించి దానిపై నావేళపూరితమైన ఖండనము నొకదానిని వ్రాసి యీ నడుమ జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికోత్సవసభలోఁ జదివెరి. అది మొన్నఁటిపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రచురింపఁబడినది. శ్రీమదద్యుతరావున తులు గారు గొప్పవిద్వాంసులు. అంధ్రమానందును వాంగ్మనునందును సంస్కృత మునందును గూడఁ జాలఁ బరిశ్రమ మొనరించినవారు- రాజకుపేంద్రవరము నందలి బోధనాధ్యనపకళాశాలలో నుపాధ్యాయులుగా నున్నవారు ఇట్టి పండితవరులు కావ్యవిమర్శనమునకుఁ బూనుకొనుట భాషాభివృద్ధికి మూలమే యగును గాని శ్రీమదద్యుతరావుగారు వినిర్మలచిత్తముతోఁ బ్రతివిమర్శనమునకుఁ గడంగుటకు మాఱుగా నావేళపూరితులై క్రమమార్గమును విడిచియత్ర మమార్గ మవలంబించి సత్యమార మగు విమర్శనమునకుఁ బూనుకొనుటచే విమర్శనము సత్యమును బయలుపఱచుటకుమాఱుగా నసత్యసిద్ధాంతములను గావించునదిగా నుండుటచే మేలునకు మాఱుగాఁ గీడే కావించునదిగా నున్నది.

వీరు ద్వేషపూరితులయి నావిమర్శనముపయి ఖండనము వ్రాసిననుటకు పనేక కారణములు కలవు. ప్రస్తుత మిచ్చట నొకయుదాహరణము నిచ్చెదను.

—! నన్ను దోషైకదృక్కునుగా నెంచుట !—

సత్యములయిన విమర్శనములును వానివైఁ బట్టువలెవిమర్శనములును న్యాయమార్గమున నుండుచో వానివలనఁ బ్రయోజన మపారమై యుండును. అట్లుకాక వక్రమార్గమున నుండుచో నవి హానికరము లగునని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు గదా! ఈవిమర్శనములలో వందర్భముంబట్టి విమర్శకునివయి నంద ర్భానుసారము లగునింద లుండినను సహించవచ్చును గాని వృథానిందారో పణ లుండిన నయ్యవి సహించఁదగినవి కావు. ఏమన నట్టినిందలు వ్రేలెనని తములై విమర్శనములఁ బ్రయోజనరహితములఁ జేసెనెయును. రిచువ్రతవిమర్శనములో నాపై లేనిపోనినిందలు చాలమోపిరి.

కొన్నిఘట్టముల విమర్శించుటలో నన్నుఁ గుటలబుద్ధి యనిరి. బడిపిల్లలతోఁబోల్చిరి. కిందిదీక్షానిగా నిరూపించిరి. రసికత యెఱుంగనిమానిసి యనిరి.

ఇట్టినిందలఁ గావించుటకుఁ దగినయవకాశమును వావిమర్శన మొనంగుచుండిన నట్లు చేయవచ్చును గాని నాగ్రంథ మట్టియవకాశ మింతయు నొనంగకుండినను మనరావుగా రానిందలను బనిపూని కావించిరి - ఈనిందలకుఁ దగు సమాధానము నామాఘట్టములఁ బరిశీలించునందర్భములలో నిచ్చెదను. కాన వానిమాట నటుండనిండు; మనరావుగాను వావిమర్శనము నంతను బరిశీలించి చూడ నంతను గలిపి కానింపవలసిన నింద మొకటి యున్నట్లు నిశ్చయించిరి. నావ్యాసయునంతను బరికించిచూడ నేను దోషైకదృక్కునుగాఁ గాన్పించితివట. అయ్యది వారువ్రాసిన యీశ్రీనివాసాచలవలనఁ జేయచున్నది. ఎట్లనఁ “బెద్దనార్యునిదోషములకై పెదకులాజును దృష్టిశీలతచే నమరసమైనవిమర్శవిచారము చేయక దోషములను దోషానోపేతముల నన్నిటినిగలగాయపులునుగాఁ గలిపి పెద్దనార్యునితలపై రుద్దిరి” అని లిఖించిరి. ఇందువలన నెట్లైన దోషములనెంచవలెనను వృత్తితో మాత్రము నేను వావిమర్శనము వ్రాసినట్లు తేలుచున్నది.

ఇంగను “బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారన్ననో విమర్శకున కుండవలసిన శాంత చిత్తతయు, నిష్పక్షపాతబుద్ధియు విడనాడి కేవలము పురోభాగిదృష్టిని రంధ్రాన్వేషణమే ముఖ్యకర్తవ్యముగ నెంచి” అని యిశానాకచోట లిఖించిరి.

మఱియును “శ్రీశాస్త్రిగారు వారియపార కేమిషీ వైధవమును బెద్దనార్యునియందు లోపములను గనిపెట్టుటకును, గల్పించుటకును వివియోగించి, గోరంతలు కొండంతలుచేసి యు నపార్థములఁ గల్పించియు, నపవాదబాహు

శ్యమున రోతగలుగువారులు ప్రేరేపించియు, “నేకవిధముల నిష్పాక్షికము
ద్ధిని విడనాడి యవ్యాయముగ విమర్శనము గావించిరి.” అనియును వ్రాసిరి.

ఇవన్నియును నేను మనుచరిత్రముపై దోషారోపణములను మాత్రము
చేసివట్లుగా రోకమునకు వ్యక్తముచేయుచున్నవి- ఇవి యేదో యొకఘట్టమును
గూర్చి ముచ్చటించునవి గాక నావిమర్శనమున కంతకును తెందు నింద లగు
టచే వీనికి ముందుగా సమాధాన మిచ్చుచున్నాను.

వీరు న స్వీకరించి దోషైకదృష్టులుగా నెంచుట యనుచితము. ఏమన
(1) నేనునావిమర్శనములో గుణదోషముల రెండింటిని గూడఁ జేర్చొనినాఁడను
కాని మనరావుగారు పాఠకులకుఁ దెల్పినరీతిగా దోషములను మాత్రమే
వ్యక్తముచేసి యుండలేదు. నేను నావిమర్శనములోఁ గావించిన గుణోద్ఘాటన
ముల నన్నిటిని దీసి వుండితవరులగు బ్ర॥ పోతుంచి మార్యనారాయణశర్మగా
రోకవ్యాసముగా వ్రాసి దాని నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందే ప్రకటించి
యున్నారు. చదువరు లావ్యాసమును జూచిన నీయంశము పుష్పముగాఁ దెలి
యఁగలదు. అది 16 సంపుటములో “పెద్దనార్యునిమనుచరిత్రమునందలి మెఱుం
గులు” అనుపేరితోఁ బ్రచురింపఁబడియున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నే నిచ్చట
నిచ్చుటను మానుచున్నాఁడను. గుణదోషముల రెండింటిని నెంచుట నిక్కమగు
విమర్శకుని వని యని మనరావుగారు రొప్పుకొనియే యున్నారు. ఇంక నన్నుదో
షైకదృష్టనట యనుచితముకాదా?

(2) నేను నాపాత్రములో గుణములను దోషములను గూడఁ జూపు
టయేగాక యితరులు గుణములను దోషములుగా పరూషించియుండ, ఆనిరూప
ణము లేప్పనియు, నయ్యవి గుణములే కాని దోషములు కావనియు నేను పెద్ద
నార్యుని సమర్థించుచు వ్రాసినఘట్టములును గలవు. ఇందులకొకయుదాహరణ
మిచ్చుచున్నాను.

ఇతరులు దోషముగా నెంచినదానిని నేను గుణముగా సిద్ధాంతీకరించుట.

పెద్దనార్యుడు ప్రవరుని వర్ణించుచు వారఁడు రాజులు మున్నగువారి
కడ నేమియును బుచ్చుకొనఁ డనియు, నప్రతిగ్రహీత యనియు వ్రాసియు
న్నాఁడు. మాయాప్రవరుఁ డన్ననో ప్రవరుఁ డింట లేనికాలమున నచ్చట సం
ప్రాప్తమగుచున్న యనర్థములం గూర్చి ముచ్చటించుచు రాజుల నగరులనుండి
యేకాసువీసములును రాకపోవుటచే నింట నిబ్బండి గలుగుచున్నయది యని

చెప్పినట్లు కవివ్రాసినాడు. ఇది పరస్పరవిరుద్ధము గా నున్న దని యును మొదటఁ జెప్పినదానిని ఖండించి వేయుచున్నది, యనియునుఁ గొందఱు విమర్శకులు వ్రాసిరి. అనఁగా మనుచరిత్ర విాప్త్యన దోషముచాలయిన దని తేల్చిరి. ఇందుఁ బరస్పరవైరుధ్య మేదియు లేదనియు నగర కానుపీఠములు వచ్చుట లేదని వలికినవాఁడు మాయాప్రవరుఁడు కాని ప్రవరుఁడు కాఁడనియు దొంగవేషము వేసినవాఁడు నిజపురుషుని గుణములఁ దెలుపుటలో ననుభవము లేని కారణమునఁ దద్వలచా లగుచుండట పహజమే యనియుఁ గానప్రవరునిచరిత్రము చెప్పించుటలో దొంగవేషము వేసికొనిన వాఁడచ్చటచ్చటఁ దప్పినట్లు పెద్ద నార్యుఁడు చూపుట పహజముగానే యున్న దనియుఁ బ్రవరునిచరిత్రమును వరూధిని యెఱింగియుండునది కాదు, కావున, నాదోషమునావేశ్య గ్రహించుకొనలేదనియు నేనువ్రాసి పెద్దనవ్రాసినవ్రాతల రెండింటిని సమర్థించితిని-నేను దోషైకదృక్కు నేయైనయెడల, పెద్దన ని స్థైర్యపనుర్థింతును. ఇతరులుగూడ దీనిని దోషమే యని తెలిపిరి. కావున నేను దానిని పెద్దచేసి మఱింతయూక్షేపించియే యుందును. అట్లుచేయలేదు కావున నన్నుదోషైకదృక్కునుటయధర్మము.

—నేను గుణముగాఁ జెప్పినదానిని రావుగారు దోషముగాఁ

జెప్పినట్లారోపించుట—

వైరితిగా నేనును మనుచరిత్రమునందలి వ్రాతల రెండింటిని సమర్థించి యుండఁగా రావుగా రీసందర్భములో నావ్రాసిన దాని నెత్తికొని నేను గుణమును దోషముగా నిరూపించినట్లు తాము తమపునర్విమర్శనములో సాహసించి వ్రాసిరి. ఇదియెంత నింద్యమగు కృత్యమో లోకులు గ్రహించుకొందురుగాక. శ్రీరావుగారు సరిగఁ జదివినచూచుకొనలేదు. చూచిన దానిని సరిగ్రహించుకొనలేదు. అయినను వావిమర్శనముపైఁ జేరికినదైన వ్రాతల నెల్ల వ్రాసివైచిరి- రావుగారిలోను నాలోను దోషైకదృక్కు లెవ్వరో చదువరులే యూహించుకొందురుగాక.

(3) ఇతరులు పెద్దదోషములనుగా నిరూపించినదానిని గొన్నింటిని నేనల్పదోషములుగాఁ దెలిపియుంటిని. నేను నిజముగా దోషైకదృక్కునై పెద్ద నార్యునియం దెట్లైన దోషారోపణము చేయుటకై ప్రయత్నించిన వాఁడనేయైనయెడల నితరులు పెద్దదోషములుగా నిరూపించివ్రాసిన వ్రాతలను వాధారముగాఁ దీసికొని నేను గూడ వానిని ఘనదోషములుగాఁ దెలిపియేయుందు

నుగదా? నాకట్టి యవకాశ మున్నను దాని సాధారణముగాఁ దీసికొని పెద్ద నాఠ్యనియందలి పెద్దదోషములుగా వానినిం జెప్పక పెద్దగా గణించఁ దగని స్వల్పదోషము లని నే నెందులకు వ్రాసియుండును. ఇందులకుఁ గూడ నొక యుదాహరణము దీసికొందము. పెద్దనాఠ్యని కావ్యములోఁ గుఠకకాలవిషయికదోష మున్నదని విమర్శకులు పల్వరు పెద్దదోషనిరూపణము గావించిరి. అది యల్పదోషము కాని యెన్నఁదగిన పెద్దదోషము కా దని నేను వానిమర్శనములో వ్రాసితిని. నావ్రాసినదానింగూర్చి మనశ్రీరావుగారే “ఇది యొక ప్రమాదము. అంతగాఁ బ్రజ్ఞాలోపముఁ దెల్పునదికా దని చెప్పి శ్రీశాస్త్రిగారే యకాదార్యముఁ గనుపరిచిరి.” అని యత్యుదారబుద్ధితో లిఖించియుండిరి. నేను నిజముగా దోషైకదృక్తునే యెఱుఁగినయెడల నెట్లునను బెద్దనయందు దోషారోపణముఁ జేయుటయే ప్రధానముగా నెంచుకొని యున్నయెడల నీరీతి నేలవ్రాయుదును.

(4) అనేకసందర్భములలో నేను, పెద్దనాఠ్యనికవిత్వమును హెచ్చుగా నుతించినతావులును గలవు. అవి పత్రికలలోఁ బ్రచురింపఁబడియే యున్నవి. నేను ద్వేషైకదృక్తునే యెఱుఁగినయెడల నాతనికవిత్వము స్తుతిచేయుట యెట్లు కలుగును? నేను ఖండింపఁదగినయంశముల ఖండించినంతమాత్రమున మనుచరిత్రముపై ననూయకలవాడ నని భావించుట యుచితముకాదు. పెద్దనాఠ్యని మనుచరిత్రములో నేను శిరసావహించు భాగము అనేకములు కలవు.

(5) కొందఱు మనుచరిత్రములో గ్రంథచార్య మున్న దనఁగా నది గ్రంథచార్యము గా దని వ్రాసితిని. దోషైకదృక్తు నైనయెడల నట్లు వ్రాసియుండువా.

ఈవిధముగా సత్యపరిశీలనము చేసి యుండినయెడల నన్నుఁ “పెద్దనాఠ్యనిదోషములకై వెదుకులాడఁడు దృష్టితీవ్రత” కలవానినిగా భావించుట పాడి కానేరదుకదా. అయినను నేనెంచినగుణములను కప్పిపెట్టి వానిమాటలపట్టిక దోషములను మాత్రమే నేనెంచినట్లు వ్రాయుట చదువరులహృదయమునందు నావిమర్శనముంగూర్చి రోతఁబుట్టించుటకై యెత్తిన యెత్తుకాని మఱియొకటికా నేరదు. ఇది ద్వేషైకజనిత మగుపనిగాక మతేమగును.

—రావుగారికి ద్వేష మెందుకు జనింపవలయును—

శ్రీరావుగారిప్రతివిమర్శన మంతయు నన్నెటులయిన బరిహాసపాత్రునిఁ జేయవలె ననువక్రోద్ధయములతో నిండియున్నది. అది క్రమక్రమముగా నా

ప్రతివిమర్శనమును జూచినతరువాత నందఱికినిఁ దేటతెల్లము కాంగలదు. ఇత రావుగారి కీద్వేషభావ మెందులకుఁ గలుగవలె ననువిషయముగూర్చి చర్చిం చుకొనవలసియున్నది. శ్రీరావుగారికి నాకును నేవిధమగుసంబంధమును లేదు. ఇదివఱకు వారిపై నే నేమియు వ్రాసి యుండలేదు. నాపైకి మాత్రము వా రకారణముగ నొకటిరెండుపాఠులు దండెత్తిరి. అందులకును గారణము గాన్పించదు. నన్ను వారుసరిగ నెఱుంగనేయెఱుంగరు. అయినను వారికి నాపై ద్వేషము కలుగుటకుఁ గారణ మేమందురా, యది యేదియుఁ గాన్పించదు. అది యేమి చమత్కారమో కాని యకారణముగ వారికి నాపై ద్వేషము కలిగినది. అట్టిది కలుగువా ? యందులేని కలుగునని మనశ్రీరావుగారే తమవిమర్శనములో నిర్ధారణము చేసిరి. “అరిస్టెడీసు” అను గ్రీకుమహా పురుషుఁడొకఁడుండెనువాడట- అతఁడు నిత్యవ్యాఘ్రైకశీలుఁడట. అందు మూలముచే న్యాయమూర్తి యని పేరు వచ్చెనట. అతని నొకపాఠుఁడు నిష్ఠారణముగా ద్వేషించె నట- ఈకథను రావుగారే తెల్పిరి. కావున కారణ ములేకయే యొకనియందసూయ పెట్టుకొనుపురుషు లందు రని దీనివలనఁ దేలుచున్నది. ‘అరిస్టెడీసు’పై పాఠుఁడు నిహేతుకముగా నసూయను బెట్టు కొనినట్లే మనశ్రీరావుగారును నాపై నిర్లేతుకముగా నసూయను బెట్టుకొని నన్నుఁ బరిహాసపాత్రునిఁ జేయుటకై సంధర్భము లేకున్నను ‘అరిస్టెడీసు’ను పాఠుఁడొకఁడు ద్వేషించినకథను తమప్రతివిమర్శనములో నెఱింగించిరి. ఆకథ వీరుదాహరించుట కేవిధమగు సంధర్భమును లేదు. నన్నుఁ బరిహాసపాత్రునిఁ జేయుటకయియే దానిని దెచ్చిపెట్టిరి. దానికి సంధర్భము కలిగించుటకై పా పము మనశ్రీరావుగారికిఁ గొన్నియసత్యపువ్రాతలు వ్రాయవలసివచ్చినది.

—అరిస్టెడీసుకథనుగూర్చి—

“అరిస్టెడీసు” న్యాయదృష్టికలవాఁడై మిక్కిలి యోగ్యతతోఁ బ్రవర్తించు చుండుటం గని యొకపాఠుఁడాయోగ్యతం గని నహించలేక కారణాంతరము లేకున్నను నాతని ద్వేషించె నట. అట్టిసంధర్భము పెద్దనాద్యునిమనుచరిత్ర ముపై విమర్శనము వ్రాయుటలో నాయెడలఁగూడ సంప్రాప్తించె నట. ఇంక వీరతికిన యతు కేదన “ఆంధ్రప్రపంచమంతయు ననేకవిధములఁ బెద్దనాద్యుని మహాత్తర కావ్యము నుగ్గడింప విరికి (అనఁగానాకు) విసువుగలిగి యొకచిత్తుగా మైన విమర్శనవ్యాసమును వ్రాయనెంచితి”నట. ఇది వీరు కలిపినయతుకు.

“అరిస్టెడీసు”ను ప్రజ లెల్లరు మెచ్చుకొనుచుండఁగా నాతని నందులకై యొక పౌరుఁడు ద్వేషించినట్లే, ఆంధ్రప్రపంచమంతయు బెద్దనార్యునికావ్యమును మెచ్చుకొనుచుండఁగా నాకారణమున నేను దానిని ద్వేషింప మొదలిడితి నంట. ఇది వట్టియనుచితపువ్రాత. పెద్దనార్యునిగ్రంథమును- ఆంధ్రప్రపంచ మంతయు మెచ్చుకొనుచున్నారనునది కల్ల. “అరిస్టెడీసు” కథను నాకతుకు టకై శ్రీరావుగా రీవాదమునకు దిగిరి. ఇదివఱకు మనుచరిత్రముపై నెవ్వ రును ఖండనములను వేసిని వ్రాయక మెచ్చుకొను చుండుటయు నేనొక్కఁడను మాత్రమే దాని పై ఖండనమును వ్రాయుటయుఁ గలిగినచో నొక వేళ “అరిస్టె డీసు”కథను నా కతుకుట యొకింత తగి యుండును. కాని మనుచరిత్రముపై నేనెంచినదోషములవంటి దోషములను బహువిమర్శకులు చూపుచున్నారు. దానిపై ఖండనము వ్రాయుటకుఁ బూనుకొనినవాఁడను నే నొక్కఁడనే కాను. అనేకపండితు లాపని నొనర్చిరి. ఇదివఱకు మనుచరిత్రముపై ఖండనము లేవి యు లే నట్లును నున్న దంతయు గుఱోడ్లుటనమే యైనట్లును శ్రీరావుగారు సాహసించివ్రాయుట యాశ్చర్యమును బుట్టించుచున్నది. లోకమున కీద్రాంతి కలుగకుండుటకై మనుచరిత్రముపై లోకమున బయలువెడలుచున్న ఖండ నము లేరితి నున్నచో వానిని వ్రాయుచున్న వా రెవరో యీక్రిందఁ జూపు చున్నాను. చదువరులు శాంతచిత్తముతోఁ జిత్తగింతురుగాక.

— 1 కీర్తిశేఖరైన పనప్పకం అసంతాచార్యులవారు. —

వీరు బి. ఏ. బి యల్ పరిక్షల నిచ్చి చెన్నపురియందుఁ గల యున్నత వ్యాయస్థానమున వ్యాయవాదులై యుండుటయే గాక సంస్కృతాధ్యముల యందుఁ గూడ గొప్పపండితులై యనేకగ్రంథములకుఁ బీఠికలు వ్రాసియును సద్వివిమర్శనముల నొనరించియును వాసిగాంచియున్నవారు. వీరికి “విద్యార్థి నోది” చిరుదము కూడఁగలదు. ఇట్టిపండితశిరోమణులు మనుచరిత్రముం గూర్చి యీక్రిందిరీతిని వ్రాసిరి.

“He has treated as to the common places of human affairs and to the physical affects of the sort of love, which coarser minds gloat over, and which we want no poet describe to the world.”

(సామాన్యమానవపూరితము లగుతావులను పామరజనైకరంజక మగు వట్టియు, నేకవియు లోకమునకుఁ దెలుపఁదగు నవి మనము కోరనవట్టియు కా మవర్ణనములను నాతఁడు (కవి) వర్ణించి మనకుఁ జూపెను.) (నశే)

- గీ. మధురకంచితకాళి నూయాపురము ద్వార, చిత్రయోధ్యం యంతిపురము
నాగ నెగడు ముక్తిసగరంబులం దున్న, నరులు పుణ్యభాజములు గారె.
తా. ఏటిలోచనలుం గవీశ్వరులుఁ బ్రత్యేకాధ్యులుకాగాలు
నీవిగావేనుఁ బ్రాప్తవీణమతులు న్విద్వాంసులు నీవులుకా
యోజీవేవరలు న్నచోత్సవముల న్మోళిల్లఁగా నిత్యక
భ్యాసం బై చెలువొందు నాపురము దివ్యం బైన సంపత్తితోకా. 2౪
- సీ. దాన ప్రశస్తపాత్ర భావము గల్గు భూవల్లభులును దంఠావళములు
వివిధపదక్రమ విహితవర్తన గల్గు కుంభిసీమరులును ఘోటకములు
బహుళసంఖ్యాతనిర్వహణాచారుగల్గు నుత్తమగణకులు యోధులు
సక్షపాతవసంభృతార్థభావముగల్గు నాదిజాదరులును సరదములును
బడడు వసిడిగాఁగ భండసంపద గల్గు, గ్రాత్రవరకులును గుమ్మరులును
జోవుపదపుకునికి నెప్పుడ నొప్పుల, కుప్పయనఁగఁబరఁగు నవ్వరంబు.
- గీ. అందుఁ జంద్రగుప్తు నాత్మజండగు భర్తృహరియ రాజ విక్రమార్థుఁ డతని
సవతితల్లికొడుకు యువరాజు తన్వంత్రి, ఇట్టి నాఁగ నీతివరుఁడు గలఁడు.
- చ. అలక లలి ప్రజంబు, వదనాబ్జము చంద్రుఁడు, సుస్వరంబు కో
కిలములు, మంజువాళ్యములు కీరగణంబుల సొంపు, చల్లనూ
ర్పులు మలయానిలం, బయిన రూపము చాల్చి యనంగ సేననాఁ
డెలఁగ ననంగ సేన యనుచేడియ భర్తృహరిష్టభార్యయై. 2౫
- క. తరుణులలో మిక్కిలి నీ, తరుణీకడం జిక్కి వీరధరణీవరుఁడై
యొఱపునఁ దదీయచేతో, హఠఁడై హరివోలె భర్తృహరి విహరించెకా.
- ఉ. అత్యనురక్తి భర్తృహరి యంతిపురంబునఁ గేలిలోలుఁడై
నిత్యరతిప్రసంగముల నిల్వఁగ నాతనిదర్శనంబు సొం
గత్యము లేకయుం బ్రజలు కార్యముపట్లను ఇట్టి విక్రమా
దిత్యులనేర్పునం దగవు దీఱఁగ నుండెరి నైజపృథ్వులకా. 2౬
- క. అదినముల నప్పురిలో, వేదవిదుం బైన యొక్క విప్రుఁడు మిగులం
బేదటిమి నొగిలి ధనసం, పాదసమితి భద్రకాళిపాలికఁ జనియెకా. ౨౭
- క. చని యాగుడిముందట ను, గ్రనియతిఁ దన మాచరించఁగా నాదిమయో
గిని మెచ్చి దివ్యరూపం, బుని నిలిచె నిప్రుతలఁపుసొం దొనసూర్వకృ
డి. అత్తఁజి జాగి మ్రొక్కుచు ధనాధ్యత వేఁడట దప్పి, యాత్మలోఁ
దత్తఁ మంది బ్రహ్మణుఁడు తా నమరత్వము వేడినం గృహ

- యత్రమన స్థయేన జగదంబిక యేకజనోపభోగ్యమా
 క్రొత్తఫలంబు దెచ్చి యిది గొమ్మని యిచ్చిన వచ్చె నాతఁడుగ. ౮౨
- క. వచ్చుట విని తన కెదురుగ, వచ్చినసతిఁ జూచి పిన్నవారలసేమం
 బచ్చువడ నడిగి యాశం, డిచ్చి యమర్త్యత్వ మిచ్చు నిది యని చెప్పెగ.
- క. అనవుడు విని యతనికుటుంబ, బినియును దారిద్ర్య దుఃఖిపీడిత యగుటం
 దనవతిఁ గడు దూఱుచు ని, ట్లనియె మనస్తాపమున నిరాకరణముగాగ.
- ఉ. అచ్చట మెచ్చు గాంచి యిట కర్థము దెచ్చెద వంచు నన్ని ము
 చ్చిచ్చున వెచ్చి పొట్ట కొక చేరెడు గంజము లేక యాఁకటం
 జచ్చియుఁ జావ మించుక కిషంబయినం గొనిరాక దేవితే.
 దెచ్చితి విట్టివండు విధి ద్రిప్పుగ ఛాందసబుద్ధి దప్పునే. ౮౩
- క. కడుపునకుఁ గూడు గానక, కడి మిడిమిడి మిడుకునట్టి బడుగున కియ్యా
 టడి యురురత్వంబేటికిఁ, గడు పిటఁ గాలంగఁ గంటఁ గాటుక యేలా.
- క. గతి దప్పిన వనికేనుని, వతి దూఱఁగవచ్చు నిట్టి ఫలమున నొక ఫం
 గతి ధనము వడయవచ్చును, మతిలో స్త్రీ బుద్ధి యనక మన్నింపఁదగుగ.
- మ. ధరణీకాంతునకైన నొప్పు నమరత్వం బింక నీవేగి యా
 నరవాఘం గని దీని నిచ్చి బహురత్నస్వర్ణనిభోజ్యలాం
 బరభూషాది సువస్తువు ల్వడసి రమ్మా యంచుఁ బొమ్మన్న భూ
 సురుఁ జేగఁ ఫలహస్తుఁ డయ్యును *విహస్తుం డై నృపాస్థానికెగ.
- ళా. ఆవేశగ రమణీమణుల్లోలువఁగా వాస్థానభూమి స్తుభ
 శ్రీ వెంపారఁగ నున్న భర్తృపారిధాశ్రీనాయకుం గాంచి భూ
 దేవుండు తనవ మంది యాదరమతో దీవించి యాశండు న
 ద్భావంబొప్పుగ నిచ్చి చెప్పె వరుసం దత్ప్రాప్తి సత్త్వంబులగ. ౮౪
- చ. బహుజనరక్షకుండ వగుపార్థివ సీక తగు స్థలం బను
 గ్రహమునఁ బుచ్చుకొ మ్మనినఁ గైకొని భూవతి వేక్షతో యశో
 మహిమకుఁ జేరుగాఁ బసిఁడిమాడలుఁ జేసినపట్టుచీరలు
 న్నహితములైన రత్నములు మన్నన నాతని కిచ్చి పుచ్చి రాగ. ౮౫
- క. నే నుండఁగ నిది నచ్చిన, నే నుండుట గడిఁది యిట్టి నలఁతుక గలుగ
 న్నే నున్న నొప్పు నని తన, చేయన్న ఫలం బనంగసేనకు నిచ్చెగ. ౮౬

- సీ. అపాలతియు వాఁచి యాపండుఁ దనతోడ నూని కూడఁడు మండఁడికిచ్చె
వాఁడును దనుఁ గోరి వచ్చి యాపాలలోఁ గనపూఁజ్చునట్టి బానిసకు నిచ్చె
నదియును దనకోర్కి వదిలఁబుగామున్ను తనకూర్పువయలగోపునకు నిచ్చె
వాఁడును దనకుఁ దావలది కొట్టములోని పెండ యెత్తెనునట్టి ముండకిచ్చె
నదియు దానిరాక మొద లెఱుంగమఁజేసి, పెండబుట్టిలోనఁ బండుపెట్టి
కొంచు నింటి తేగుదెంచుచోఁ దెరువున, నరుగుదుండిఘామివరుఁడుగనియె.
- క. కని దానిఁ బిలిచి యిదియే, యనువున నినుఁజేరెఁ జెప్ప మనవుఁడు నాత
మ్మునిమఱిది వసులఁ గావం, జని యడవిందెచ్చె ననఁగ జనవిభుఁ డలుకఁ.
- గీ. తొంటివిపుని పిలిపించి భూర్త నీవు, తెచ్చియిచ్చిన ఫలమని తెల్పి ధనము
గొంచు నేగితి విది మెల్లకొత్తయోరి, దీని కచ్చినదనుడువాద్యిజవరుండు.
- క. నే నిచ్చినదియె యిది మఱి, కానేరదు నన్నుఁ గల్లగాఁ జేయకుమీ
యే నెవమున నిటుచేరెనొ, దీనిని శోధింపు వసుమతీవర యనినఁ.
- క. ఉల్లమునఁ గనలి ధరణీ, వల్లభుఁడుం దానిఁ బిల్చి వనితా యిది నీ
యిల్లలేవెరవునఁ జేరెను, గల్లాడక చెప్ప*నిన్నుఁ గాచితి ననియె.
- మ. అనినం జెప్పకతీర దంచు నది నెయ్యం బొప్ప నాగోపుఁ జె
ప్పినఁ దన్మాలమునం గ్రమ్మకరుమునం బృథ్వీశ్వరుం డంతయు
నివిని దండింపక యాత్మ రోసి కలిత స్వయింపుల నొసంపులం
దనియఁజేసిన నిల్చునే వనితచిత్తం బంచు నిండించుచు.
- గీ. కప్పురంపుఁగుదుటఁ గస్తూరి యెరువుతో, నుల్లి నాటి చందనోదకములఁ
పెంపి రేని దానికంపుచూయని భంగి, నెంతయైన నిలువ దింతిమనము.
- క. వనిత యెరుఁజూచిలోనగు, నసనిక్తము వతియు దోడియతివలుఁబరులుం
గని విని యెగ్గొనఁించెద, రని చూనిన మానుఁగాక యడ్డముగలదే.
- సీ. మద పెళ్లుచన్నులు నూంసపుముద్దలు హేమకుంఠములకు నెళ్లు డనుడు
దూపితమూత్రపురీషదుద్గంధ మా జఘనఁబు కరిశిరస్సద్భృక మనుచు
జలివికిం బురులకుఁ జేమిడికిని బుట్టయైన మొగంబు నుధాంతఁ డనుచుఁ
గండలుఁ దోలుఁబొక్కలుగూడఁ బొదికిన యాకృతివసిఁడినిభాకయనుచుఁ
† దేగడైన పెదవిత్తేగు డమృతమని, కవులు వొగడఁ జేరు గలిగఁ గాక
తత్త్వ మెఱిగి యిట్లు తలపోసి చూచిన, నింతి రోతె కల్ల నిల్లుగాదె.

* తప్పగాచితి † దొడ్కులు ‡ ఉమియుపెదవిల్చేగుడమృతంబుటంచును— శేషుడైన
పెదవి—

- చ. అనుచు బహుప్రకారముల సంగవల న్నది రోసి యాత్మకా
మినులఁ బరిత్యజింపి యింక మీమతి కింపగువారిఁ జేసికొం
డని నెలవిచ్చి రాజ్యసుఖమంతయు మాని విరక్తచిత్తుఁడై
యచట విక్రమార్కునిఁ బ్రయోబుగఁ బిల్వంగఁ బంపి యిట్లనుట. ౧౦౦
- క. మనతండ్రి సారమంత్రం, బునఁ దపమొనరింపమెచ్చి మున్నర్థుఁడు దాఁ
డనయుండ నైపుట్టెడఁ బొ, మ్మని నీనైపుట్టె విక్రమార్కుం డనఁగట. ౧౦౧
- గీ. వర్వలక్షణముల సంపూర్ణుడవు నీవు, భట్టి మత్రి గాఁగఁ బ్రజలనెల్ల
నేలు మంచు ముద్ర యిచ్చి దేశాంతరం, బరిగెఁ బరమయోగిచరితమునను.
- క. అన్నరనాథుఁడువిడిచిన, యెన్నులుమున్నూఁడు సరని యనుమతి *గలుగఁ
మున్నూఁడు జేసికొనిధర, మున్నూఁడుకులం బనంగ మొనసిరి సిరులట.
- కా. రాజ్యం బేయచు విక్రమార్కుఁ డిట్ల సంరంభోదితోజ్ఞుంధణ
ప్రాజ్యప్రాధనసంభృతద్విపహయప్రారంభ సైన్యంబుతో
నజ్యం బైసధుర్యులంబు కలిమిఁ సామంతులఁ గెల్చి త
ర్పుజ్యంబై ధనధాన్యలక్ష్మిఁ బరఁగెం బూర్ణం బగణ్యంబుగట. ౧౦౨
- క. అతఁడు మహాకాళుస కాతత మగుతప మాచరించి తన కమరత్య
స్థితిజేడిన నరులకు †నీ, గతిపడ దొండమగు మానినఁ గడిదిగ మఱియుట.
- క. ఒకడివసం బెక్కుడుగా, నొకయేఁ డగు పిన్నపాప కుడయించినబా
లకుచేతఁ గాని తాఁ జా, నకయుండను వేడికొనిన వర మరఁ డిచ్చుట.
- వ. ఇట్టిచ్చి. ౧౦౩
- క. వెయ్యేఁడులు రాజ్యసుఖం, బయ్యేఁడు బాప్తునిన దేవువాసతి వారా
జయ్యకొని వచ్చి ఇట్టికి, నయ్యాసతి శ్రమముఁ జెప్ప సతఁడును మఱియుట.
- క. నే మఱియును నొక వేయేం, డ్లిమహి యేలంగ నీకు నిచ్చెద నని భి
క్షుమార్గి వగుచు రాజ్య, ‡ వ్యామోహం బధవర్ష మడఁచుము చాలుట.
- గీ. ఆఱునెలలు నగరియందు నిల్వము మీఁది, యాఱునెలలు యోగివైచరింపు
పురిసహస్రవర్షములు చెల్లఁ బొన్నూళ్ల, నున్న వేయుఁ జెల్లుచుండు ననియె.
- క. తద్వచనము నిజహితముగ, హృద్వనజములోఁ దలంచి యిల యెల్ల నుపా
యద్వయమునసరయుచు భూ, భృద్వల్లభుఁడేతఁ బ్రజలు ప్రియమందంగట.
- వ. అంతనొక్కవాఁడు ౧౦౪

సీ. ఒకజోగి యతనిఁ గాటికిఁ దోడుకొనిచని బేతాభుకప్పించి ప్రితినునిచి
వేలిమిచేసి తా విపరీతగతిఁ బొందె బేతాభుఁ డారాజపెంపు మెచ్చి
యెడరైనఁ దలఁపుమీ యే వచ్చి కనులెల్లఁ జేసెన మఱి యప్పసిద్ధులొందు
ననిపొయె బ్రహ్మాదులును మీఁద విద్యాధిగాధిపత్యం బగు ననుచుఁ జనిరి
భూవిభుండు మిగుడఁ బురమున కేలెంచి, సప్రపంచతులను సత్రములను
సంతతాధ్వరములఁ గాంతేముగతి శక, కర్తయై ధరిత్రిఁ గీరినెఱవె. *

ఉ. సజ్జితదానధర్మగుణచారునిచారుకు మైరిదారదృ
క్షజలమాన్దవప్రథమకారణచారుకృపాణపాణి వి
ద్యజ్జనబృందవందిజనతాళలకాన్తుఁడు విక్రమాన్తుఁ డా
యుజ్జయిసిపురంబున నయోన్నతి రాజ్యముసే ముచుండఁగఁ. ౧౧౧

వ. తొల్లింటి కాలంబున. ౧౧౨

క. విశ్వామిత్రుఁడు తప మతి, శాశ్వతముగఁ జేయు బుటిఁగి శంకించి యను
త్త్యేశ్వరుఁడుకొలుపులోఁదన, విశ్వాసముఁగలుగునట్టి వెలఁదులకనియెఁ.

క. ఓయూర్విశి యోరంభా, మీయిద్దఱోన నొక్క మెలఁతుక నటనో
పాయంబునఁ జక్రిడి ముని, సేముతపంబునకుఁ గీడు సేయఁగవలయుఁ

చ. అన విని పాత్ర నీయెమర వాడిన నిద్రలలోన దీనిచేఁ
బని యగు నంచు నీ కటిఁగి వంపుము నాపుడు నల్లకాకలె
డవపుడు వాఁడు రంధ తగ వాడినఁ జూచి ప్రహృష్టచిత్తుఁ డై
యొనర నడుక్రమంబునను నూర్వశి యాడిన నల్ల మెచ్చుచుఁ. ౧౧౩

క. వారల యెక్కువతక్కువ, లేరీతుల నెఱుంగ లేక యింద్రుం డీక న
వ్వారెఱుంగుమరో యని బృం, దారకమునివరుల నకుగఁ దర్సభలోనఁ.

క. పారదయాశ్చురమతి యగు, శారదకృప వడసి యతివిశారదుఁ డగువాఁ
నారదుఁ డుకమితశారద, నీరదుఁ డాక్షమాన్దవృత్తులం జెప్పెఁ.

ఉ. అర్చునిమూర్తి సర్వకళలందుఁ బ్రసింఁడు సంగరస్థలిం
గర్భకరాజలోకలయకాలుఁడు దాననినోడి పాపసం
పర్తవిదూరుఁ డార్తపరిపాలనశీలనశాలి విక్రమో
దర్తుఁడు విక్రమాన్తుఁ డిట కాలనిఁ బిల్వఁగఁ బంపు నానాడుఁ. ౧౧౪

మ. మునివాక్యంబున నింద్రుఁ డిట్టిగుణధాము నిష్క్రమాదిశ్శ్యుఁ దో
డ్లొని రమ్మా యని వుంపె మూతలి సతండుం దేరునం బాగవ ?

* గీరినెఱవె. † విశ్వసము ‡ డయ్యెఁ. § జేయువచ్చు.

చ్చుగ్గుట్టంబులఁ బూన్చికొంచు నధికోత్సాహంబుతో మింటిపైఁ
జని యుజ్జేదికి డిగ్గి యచ్చట నృపాస్థానంబు వీక్షించుచుగా. ౧౨౩

మహాస్థగర-

నిభలోనం గాంచె వర్ణాశ్రమజనపరితృప్తమారంభలీలా
శుభనిత్యాచారు లోకస్మృతవిశదవిజ్ఞాన్ రివశ్రీ రిలశ్రీ
విభవాకృష్ణాద్విజాతాభిరుతరితరణాన్వితహస్తప్రభావ

ప్రభవశ్రీరమ్యుఖగ్ధప్రకటితజయపంపల్లు నవ్వెక్రమాధుర్గా. ౧౨౪

మ. కని యింద్రుం డిదె నిన్నుఁ బిల్వఁబనిచెన్ తైలాల విచ్చేయుమా
యనిన న్గొబ్బున లేది మాతలికి వాహ్లాదంబుగా నాదరం
బానరం జేసి మహాత్ముకత్వమున నాయుర్వీకుఁడం గాముఁడో
యన వచ్చెన్ హరితాశ్వరత్నయుతదివ్యస్యందనారూఢుఁడై. ౧౨౫

వ. వచ్చి కామధేవు కల్పతరు చింతామణి సంతతనివాసం బై యురు నమ
రావతీపురంబు సొచ్చి తేరు డిగ్గి మాతలియునుం దోడరా నమరకిన్నరవి
ద్యాధరయక్షరక్షోనికరపరివారుండును దిక్పాలముకుట తటఘటిత మణిగ
ణకిరణారుణిత చరణకమలుండును నవ్వరోహస్తచామీకరదండచారు చా
మరవ్యజనవిజ్యమానుండును నై సుధర్మాసభామధ్యంబునం దారకితతారా
కథమధ్యభాగంబునఁ దారాగణపరివృత్తుండై వెలుంగు చంద్రునిచందంబు
న నందం బగు బృందారకేంద్రునిం గని ప్రణమిల్లిన సతనిం గాఁగిలిండు
కొని గారించి దీనించి యానన్నమణియయసింహాననంబుపై సుఖాసీనుం
డేసి కుకలం బడిగి మరవతి సరపతి కిట్లనియె. ౧౨౬

గీ ఊర్వశియుమరంధయునునానఁ గామాకుఁ, దారతమ్యమెఱుంగఁదరముగాదు
సర్వకళలయందు జాణపు నీ వంపు, దీని నిర్ణయింపు మానవేంద్ర ౧౨౭

గీ. అనుచుఁ బలికిచుతియుసాంగసంగీత నా, ద్యాదికృత్యములకుననువు మెఱయఁ
గడఁగి నిలువుఁడవును గంధర్వలకుఁ జెప్పి, మున్ను రంధనాడునున్ననంత.

శా. గంధర్వ ల్పమనాల్గు దోషములు దక్షుం దాళనూనంబులఁ

గాంధర్వంబు ధ్రువాప్రబంధఃపరిణిం*గావించఁగా నాద్యముల్

ధింధింధిక్షధిమిక్షతక్ష ధికతోంధిక్షతక్షోషి కిణి

ధింధాః యుగకు యౌ క్షుధిగిగుడధాధీయంచు మ్రోసె న్వెధగా. ౧౨౮

- క. జంభారియెదుర నాట్య, రంభమ్మున నూర్వశీపరాజయకృత సం
రంభయు నూరుద్యయజిత, రంభయునై రంభ నిలిచె రంగస్థలిపై. ౧౩౦
- క. సురకతిపంపునఁ గూడిన, మురజన్వయ లభ్యశబ్దములగా శృంగా
రరసముగురియఁగ నాడెను, దిరుపుల మురిపముల మెఱపుఁదీగయుఁబోలెన్.
- వ. ఇట్లు రంభ యాడినం జూచి యానాకలోక భూలోక నాయకులు మఱువాఁ
డూర్వశి కవనరం బిచ్చిన నదియును సంగీతశాస్త్రానుసారంబుగా* నిలిచి
విలక్షించుచు—
- క. తనువున గీతాలంబన, మును జేతులనర్థపుష్పితమును నేత్రయుగం
బునభావముఁ బదములఁ దా, శనిర్ణయమ్ముచు మెఱయఁగలాన్యము నెఱవెన్.
- క. సురకామిని తననయనము, లరుచుగఁ దలచుట్టిరచ్చు ననుట నిజముగాఁ
దిరుగుచుఁ బరిమఁడలితాం, బరపల్లవ యెసటించె మరుగొడుగుక్రియన్.
- క. ఈక్రియ నూర్వశి యాడిన, విక్రమసుతుఁ డిదియె మఱియు శిరవరియనినన్
శక్రుఁడు మర్తముదెలుపుచు, యేక్రమమున దీని నిర్ణయించితి వనినన్.
- ఉ. నావుడు వారఁ డిద్దఱుచు నాట్యమున స్మరివత్తు రిందు శా
స్త్రావగతప్రసంగముల పాంగముగా నిది యాడె గాన ని
ట్లే వివరించి యూర్వశియ యెక్కుడుగాఁ గయికొంటి నన్న న
ద్వేషుఁడు మెచ్చి యాతనికి దిన్యవిభూషణ మిచ్చి పెండియన్. ౧౩౧
- సీ. ప్రథల నుప్పొగు ముప్పదిరెండు బొమ్మలు నన్ని వాకిట్లుఁ బెంపడరుచున్న
నవరత్నఖచిత మై వివిధ సోపానమై భాసురం బైనసింహాసనంబు
మెచ్చుగా నిచ్చిన మెయిలొని ప్రణమిల్లి దేవేంద్ర వీడ్చొని తేరివీఁడ
నిడికొని యుజ్జెని కేతెంచి వేళ్ల సింహాసనంబెక్కి యాయవనివిభుఁడు†
సిద్ధులెనిమిదియును జేకూరఁ బగతుర, పే రడంచి యాజ్ఞ పెంపువీఱ
నేకవిరుఁడై యనేకవర్షంబులు, ధరణి యేలఁ బుణ్యచరితుఁ డగుచు
- శా. సత్పాత్రప్రతిపాదితార్థఁ డయి రాజ్యం బుర్విలో సర్వసం
కర్పూర్ణంబుగఁ జేయుచుం బ్రజల భూపాలుండు పాలింపఁగాఁ
దత్పుర్వార్జితపుణ్యభోగముల కుత్సార్యత్వసంపాదులై
యుత్పాతంబులు వుట్టె నుజ్జయినిలో నల్లాదిలక్ష్యంబులై. ౧౩౨

* సంగీతప్రసంగానుసారంబుగా. † నిడికొని యుజ్జయినికిఁ దెచ్చి యొకవేళ నప్పుడో
సన మెక్కి యువనివిభుఁడు.

- క. అట్టివి గవి జనపాలుఁడు, భట్టిం బిలిపించి నీవు భావజ్ఞుఁడ నీ
 కట్టున నేతెఱఁ గగునో, యట్టితెఱంగెఱుఁగు మనిన నతఁ డిట్లనియె.
 గీ. కడగ నేలఁ గూలఁ బట్టమేనుఁగు న్రాలె, మేడఁ గాకికదుపు గూడి యెఱచె
 నిన్న వారువముల కన్నుల నీరొల్లె, దీన నీకుఁ గీకు తెల్ల మింక. ౧౮౦
- క. ఇది నిజ మనవుడు నతఁ డే, కదినాధికవర్తయైన కన్యకు సుతుఁ డె
 ట్లుదయించు నాకుఁ గీడె, ట్లుదవు న్నదిలోన బెగడకుండుము *భట్టి. ౧౮౧
- క. జమునికి నెరగోనెడ † నా, క్రమమెఱుంగ వెయనుడ నతఁడుక మలజఘటనా
 సమయం బైన నసంభావ్యము లైనను సంభవించు నది మెట్లనినన్. ౧౮౨
- క. ఇది మానిసి యిది సింగం, బిది దేవత యను వివేక మెడలఁగ బలసం
 పద నుక్కుఁగంబమున హరి, యుదయించుడె దైత్యవరుని నుక్తడఁగింకన్. ౧౮౩
- క. ఏకద్విలి చతుఃపం, చాకృతికృతసంఖ్యమాఖుల కవిశేయంబై
 కైకొనిన తారకాసురుఁ, బోకార్పఁగ వన్ముఖుండు పుట్టుట వినవే. ౧౮౪
- మ. వరపుత్రుం డమరేంద్రవైరి కరిఖి ల్వారాశి యాలంక చా
 గిరిదుర్గం బనురు ల్బలంబులు దశగ్రీవుండు రా జిట్లు బం
 ధురమా రాజ్యము తాలు దేలగిల మిత్ర లృత్రులం గూడఁగా
 నరులు న్వానరులుం గొనం దలఁచి చన్నం జేటు వాటిల్లడే. ౧౮౫
- ఉ. కావున నిట్టి బాలకుఁడు గల్గుట తక్యము నీకు నిష్ఠులా
 వేవులచారిచేతఁ బృథివీస్థలిలో నరయింపుమన్నఁ చా
 నావచనంబు లియ్యకొని యాత్మహీతుం దలపోసి విక్రమా
 ర్చనవిపల్లభుండు నెడ రంచుఁ దలంచెఁ బిశాచమాఖ్యునిన్. ౧౮౬
- క. ఆతలఁపున వచ్చిన నతఁ, దాతెఱఁ గెఱిగించి యరయ ననిపినపిదపఁ
 బేతాళుఁడు పాతాళము, భూతలమును నరసి వచ్చి భూకలితోడన్. ౧౮౭
- సీ. జనసాధ నీవు వంచిన నెల్లచోటులుఁ దిరిగి ప్రతిష్ఠానపురములోనఁ
 గుమ్మరి యింట లేఁగొన్నముందట మఁటిబలములతో నాడెడుబాలుఁ జూచి
 యెవ్వరిబాఁ డనునెడ నొక్కవిప్రుండు తనకూతుకొడుకు తజ్జనని యిద్ది
 యేటిపైనొకదినంబేగుచో ‡ నాగేంద్రుఁడీపాపఁగూడిన? నితఁడుపుట్టె
 దీనికారణంబు దేవరగాక యెం, డెవ్వఁ డెఱుఁగు ననుచు నిట్లు కలిగె
 నింకరాజ్యభోగ మింకకుండఁగ నీవు, సాహసంబు సేయు సాహసాంక.

నాఁగ మలక మల్ల నాఁగఁ బలక పల్ల నాఁగఁ గొఱత కొర్ర నాఁగ నిటులు
 చెరలాట చెర్లాట చెలికానిరాక నాఁగఁ జెలికానాకనఁగఁ దగునింక
 నేకపదమ్మున కిత్వ మఱఁగఁ గల్లుఁ గొలిమి కొల్లి యనఁ దగు మఱి పొట్టి
 లేను పొటే నన నొను మన్నెటియు మన్నెర్త మన నిట్లమరు నవలను
 దెనుఁగున నెయ్యాలకును విరళత్వంబు వచ్చు నఱఁగును వయిని పైని
 లయిదును నైదును దయివాఱ దైవాఱ నపు నొను గవులు కొలనఁగనిటులు
 దలఁపఁ గ్రియాపదాంతము లై సరేఫలవయి నుత్వ మంతటఁ బరఁగు నఱఁగు
 నొకచోట నొల్లుపై నున్న రమాధవుఁగొలుతురు తలఁపుదుర్గురువు ననఁగఁ
 దోయజకువలయాపులు పశ్చిమాద్రిపైఁ గ్రుంకుదు ర్వడిగ నా నింక నవల
 లఘువులతుదిహల్లులకును డావలనున్న సున్న లూఁదుడుఁ జేలుచును దలిర్పు
 ఘనుఁడు ఘనుండు నా నినుఁగ నెను నినుంగ నెనన నన్నునునిన్నుననియెడినుఁడు
 వులపై నకారంపుఁబొల్లలే నిలుచుఁ బోవు నచ్చుపై నుండెడియట్టిచోట
 నిన్ను నెఱుంగును నిన్నెఱుంగును నన్ను నెఱుఁగు నన్నెఱుఁగునానిటులఁ దనరు
 నవలదీర్ఘ ములపై నఱనున్న నూఁదరు గూఁడు తూఁడన నిట్లు గొఱలుచుండు
 వరయంగ నిఁకమీఁద నన్నకారపుఁబొల్ల నూఁదఁగఁ దగు నచ్చుపైఁదగునెడఁ
 బన్నుగ నందిని యన్నేటితరఁగనా వెన్నుండు నరున కిచ్చెన్నుదుటన
 నిటుల వెలయుచుండు నిఁకజత్వరీతులు తెలిపెదఁ బ్రథమాంతములపయికఁచ
 టతపలైదును గనదదవలౌ రాముండు గనియె లక్ష్మణుండు సెప్పెను గురుండు
 డక్కరి ధరతుండు దక్కు శత్రుఘ్నుండు వుట్టెనా లక్ష్మ్యము లిట్టి నింక
 నవల సుబంతవర్యాయంబు నేర్పడ సర్వవిధక్తులసరణి దెలుపు
 దలద్వితీయయు మొద లాఱువిధక్తుల యాకాంక్షలేనిచో నలరుఁ బ్రథమ
 యలప్రథమయు ద్వితీయయుఁ దృతీయ చతుర్థి పంచమి షష్ఠి సప్తమియు నవల
 సంబోధనయు నాఁగ సరవితో నెనిమిదివగల విధక్తులు వఱలుచుండు
 డుమువులు త్ప్రథమిగ నమరునొ నిను లనునవిరెండునుద్వితీయయనఁజేలంగుఁ
 జేత చతోడతోఁజేలఁగుచుండుఁ దృతీయ యావల తె కొఱ కనఁ జతుర్థి
 వెలయుమఱి, కతన, వలన, కంటెను పొంటియనఁగను బంచమియెయెసంగు
 నూహింపఁ గి, కినులు, యొక్క, కు, కునులన షష్ఠియై చెన్నారు సరవి నింక
 నిందు నందు ననంగ నిదియ సప్తమిగ నొప్పు నెడిఁపిలుపు సంబోధన మగు

వరుస వీనికి నుదాహరణలు రాముండు, రాముని, రాముచే, రాముకొఱకు,
 రాముభద్రువలన, రామచంద్రునకు, శ్రీరాఘవునందు, నోరామ యనఁగ
 నవలఁగూర్చునద్వితీయకు గుఱించి యననాహరిగుఱించని రిట్లు లమరు లనఁగ
 నల చేసి యనుత్యతీయకు వచ్చుటంజేసి యనఁగ రాజిల్లు వలన ననియెడి
 పంచమి కలరు శ్రీవలన వనంగ లోపలను షష్ఠి కిలలోపల ననంగఁ
 దనరును విషయార్థమునను వర్తించు సషడికి ధరతవిషయమునఁ జతురుఁ
 డనఁదగు నిఁకఁ దత్సమాదులకు విభక్తు లెక్కడిచందంబు లెవ్వి యనినఁ
 బొల్లును విషర్గములుఁ బోవ సంస్కృతపదములఁ దెనుఁగువిభక్తు లెక్కఁ
 బుసషవాచకములై పరఁగునదంతకబ్బంబు లన్నియు నుదంతమ్ము లగును
 నలయదంతంబు లుదంతంబు లగుచోట నొకనిఁ జెప్పఁ దలంపనొదవు 'డు' పది
 తోడ నె యఱునున్నతోఁగూడి రాఁదగు ఘనయశుఁ డనఁగ రాఘవుఁడన నిఁకఁ
 గన నాంతసాంతము పారాంతకబ్బాలలో నొకకొన్ని పొల్పుగ వినుండు
 తగ బ్రహ్మ వేద మాంధాత నేత నియంత పార కర్త మొదలైనట్టికబ్బ
 ములకు డుక్రత్యయ మలయత్వమునురాదు ధాతధాత్యఁడనంగఁ దనరునొకటఁ
 దగభూ ర్తముఃఖ్యపదపత్యయముతుద వచ్చు నదంగు డుత్వంబు వినుఁడు
 భూరుండుభూరు వృద్ధుఁడు వృద్ధు నీచుండు నీచు మూర్ఖుఁడుమూర్ఖు నెగడిరనఁగ
 లక్ష్యంబు లిట్లు చెలంగును వరుసగ నిఁకఁ దచ్చేదంబు లేర్పఱింతుఁ
 గనఁగఁ దిర్యగ్యాచకపదమ్ము లొక్కడఁ బురుషాఖ్యల వికల్పముగ ఁదువు గని
 కొఱలు నెట్లన నురగుం దురగము గ జేంద్రుఁడు గ జేంద్రమన ఘనుఁడుఘన మన
 సరసింహుఁ డనఁగను సరసింహ మన నృకంతీరవ్రఁ డన నృకంతీరవమన
 సశోర్వోత్తముఁడు నాఁగ సశోర్వోత్తమమన నైరావతుండనఁగ నైరావత మనఁ
 బక్షింద్రుఁడనఁగను బక్షింద్రమనఁ గోకి లింద్రుండనఁగఁ గోకి లింద్రమనఁగఁ
 జేర్చొన మఱి వర్ణభేదములఁ దలిర్చు జాత్యశ్వి నాచకకబ్బములను
 ఁదుక్రత్యయమె యొప్పెనుగతిఁ దెల్పదఁ గఱిసిలండు బొల్లండు నీలఁ డనఁగ
 మఱి జన్నఁ డనఁగ జమ్మండన సారంగుఁ డనఁగనిట్లు లుదాహరణములరు
 స్థావరికమ్ములఁ గొన్ని సరనిఁ ఁదువుఁగని మందరుఁడు మందరముననంగఁ బర్వఁ
 తుఁడుఁబర్వతమ్ముగోత్రుఁడుగోత్రముసముద్రుఁడుసముద్రమపనిట్లులునురతరుఁడు
 నురతరు పనఁ బొల్పు మఱి యాగతిని బ్రయోగములు కబ్బంబులఁగాననిఁకఁ
 దలఁప నిదంతకబ్బముల కన్నింటికీ బ్రశమైకవిచనంబు పరఁగ దెందు

హరి మతి వారి యస్సరవిచేఁ బ్రాతిపదికము లిదగ్గఁబు తేటపఱునుఁ
 దగ నుకారాంతపదము పురుషాఖ్యల పుత్వంబు దుత్వంబుఁ బొందుదుండుఁ
 బ్రభుప్రభుండన రహిగ నిర్విధముగ గురుఁడు గురువువాఁగఁబరఁగురునుఁ
 యీదారి నుడులు లే మె డింక స్త్రీలింగ పదములయూను పుత్రత్యయాలె
 వచ్చును ధేరువు వధు వనుగతి నింకఁ దక్షిణ యల ముదంతముల శల్ల
 పుత్వంబు గల్గుఁ బోవుదు మీఁద రాహువు రాహునా బాహువు బాహువాఁగ
 మేరు మేరు వనంగ నూ యూరు వన రఘు రఘు వన నిల్లు వరఁగు నవలను
 పరవిగ గటు పటు శబ్దముల్ రెండు పుకారంబు నే చెడి కటువు కటువు
 నాదిరాజులు నిట్లు లావల నింకొక్కవటుశబ్దము దువుల వఱులు నెటర
 వటుఁడు వటువన నీవరుచ నుదాహరణంబులు లెప్ప దనర్చుచుండు
 నిని యజంత్రప్రథమైకవచనములా నిక హలంత్రప్రథమైకవచన
 ములవి యెట్లన్నఁ దెల్పుదు నొకకొన్నింటి సరవిమీఱ మధులిట్చబ్బమునకు
 మధులిహ మనఁ బొల్పు మతియు భూభుక్తవముతుదనున్నక కారమున కదంత
 మైన జత్వము వచ్చి తోన భూభుజఁ దనఁ జెలఁగుచునుండునిట్లులనుమఱియుఁ
 దెలియ శబ్దాంతహల్లులకు ద్విత్యము సుత్వమును రాఁగవాక్కునైక్తును విరాట్టు
 మధులిట్లు ద్విత్తునుమాఱి నొప్పును గొదవ హలంతములశల్ల బయినుకార
 ముమరెను కతన సుదంతశబ్దములైవడి లక్ష్మముల్ గనుఁడు మీఁద
 విత్పదంబునకును ద్విత్పదంబునకును వేదవిదుండునా విద్విషుఁ దనఁ
 దనరారుదుండు నీచారిగ నావల నింక నాంతముల కేర్పఱితు
 ఇన్నంతములపయి నెనఁగెనుప్రథమైకవచన మిదంతాలవలెన కృతులఁ
 జక్రియు వక్రియు శార్క్తి యన్నట్టులఁ దగు నింక బ్రహ్మశబ్దంబు దక్షఁ
 దక్షిణ నాంతశబ్దముల కన్నింటి కొరునామధేయమై యొప్పు నడల
 *కుపువికల్పమునఁ గలుగుఁ బేరు గానిచో నాంతాలఁడుప్రత్యయాలె వచ్చుఁ
 గృతవర్తుఁ దనఁగను గృతవర్త యన దేవశర్తుఁ దనఁగ దేవశర్త యనఁగఁ
 బుణ్యాత్తుఁ దనఁగను బుణ్యాశర్తుఁ దన నా రాజవృదమునకు రా జనఁదగు
 నలయచేతనముల నాంతాల న్నొక్కచోటుల ముకారపుకారములు వరుసగఁ
 బానిఁగెనువిధము దెల్పుదు నింకమీఁదటఁ గనుఁగొనఁ గర్తముఁ గర్తువనఁగఁ
 దనరంగ ధర్తము ధర్తువునాఁ జెల్లు నవల మతుప్పృత్యయాలంతములకు

మంతుఁడనంగను మఱియు వానంతులులకు వంతుఁ డనఁగఁ జెలుగు నిటులు
 మఱిమంతుఁ డన బుద్ధిమంతుం డనంగ భాస్వంతుఁ డనఁగఁ గులవంతుఁడనఁగఁ
 బరగునేకాక్షరవదములఁ నక్షఁగ శబ్దారదీప్యముల్ చరుఁ దెరుఁగున
 శ్రీయన ప్రీయన ధీమన త్నైయన జ్యాయన *రాయన మాయనంగ
 నబల కామిని తను యజ్ఞ చక్రి యనంగ వరుసతోనిని యుదాహరణములగు
 నవలను మువ్రత్యయము వచ్చులెఱఁ గింకఁ దెలిసిడిచేసెకఁ దేట వడఁగఁ
 దెలియుండు స్థావరతిర్యగప్రాణివాచకముల నేకవచనము మువగు
 నగము వన్నగము గండమునాఁగనిట్లులఁగృతులందులక్ష్యంబులెసఁగుమఱియుఁ
 గనఁ బ్రథమైకవచనముకారమునకుఁ †గడుచిందుముత్తలుకారమొదలి
 దానంబు ధర్మంబు గానంబు కదనంబు వదనం బనఁగ నిట్లు వఱలు నింక
 నాశబ్దమున కొప్పు నావ ద్యాధూశబ్దములు దివి భువి యనఁ బాసఁగునింక
 భ్రమవదం బభిలాషవదము నాక్ష్లాకచోట స్త్రీలింగరూపమై చెలఁగు నెట్లు
 లన భ్రమ భ్రమ మన నభిలాష యభిలాష మనఁగ నీరీతుల నమరు మఱియు
 స్త్రీలింగరీతిఁ జరిత చక్రితము లొకచక్రఁ డనరు రామధరిత యనఁగ
 పారిచరిత్ర యనంగ నమరశబ్దము వట్ల యమర యమరుఁ డన నలరుచుండు
 డనరంగ దూతఁడప్పుడు స్త్రీలింగరీతిఁ జెందును పారిదూత యనఁగఁ
 దెరుఁగున నేకవచనముల్ బహువచనములెగాని ద్వివచనంబు లు గలుగవు
 రహి నింకఁ బ్రథమాది బహువచనములు తెలిసిడిసేసెకఁ దేటఁగఁ
 బుగుష వాచకములై పరఁగు నదంతశబ్దంబు లన్నియు నుదంతస్తు లగుచు
 బయిని దెరుఁగు విధిక్తు లెల్లై కీరతీ నని మున్ను దెప్పుట నలయుదంత
 ములమీఁదను లుకారములు వచ్చు బహుతరు రాములు భీములు సోములనఁగ
 నలదిష్టీతుమొకటా నామనిధిక్తులు పయిచున్నతీని లత్వములై వచ్చు
 రాములఁ గనియెను రాముల చేతను రాములకొఱకును రాములకత
 మున రాములకును రాములమారు ననునిట్టివియుదాహరణములై వెలయునింక
 సంబోధనలకు ‡అత్వంబుకలుగఁబొమ్మ జనవర జనవరుం డనఁగ బహుత

* శైశబ్దమువలన వత్సపరూపములు 'తై, తో' అని సావ్యత్రికము. కాని వ్యవహారికమున
 నాలుగురాళ్ళు చేతిలో నున్నవి. అని ధనాధమున 'రా' ఉపయోగింపఁబడుచున్నది.

† కడుచిందువు, అనఁగాఁ బూర్ణ చిందువు. ఇట్టిప్రయోగములు- చింత్యములు. ఆ, ఖండ
 చిందుముత మకారమొదలి ? ‡ డత్వంబు.

హ్రస్వద్వీప్యంతములై యార యనవచ్చు యతులార విబుధులారా యనంగ
 నటుల యదంతంబు లందు ద్వీప్యము లగు శౌరీ యనంగను శౌరీ యన యు
 దంతమ్ములం దుత్వ ముత్వమ్ము నాత్వమా మరగురువా కల్పతరువ యనంగ
 స్థావరతిర్యక్పదముల ముత్వముదాఁది యుత్వ ముత్వం బయి యొనరుదుండుఁ
 జందనద్రుమము హంసమ యవ్వహి బహుత సకరి లాంతములైన శబ్దములతు
 దల లుత్వములు రుత్వములగు గోపాలురు బాలురు దీపదయాధు రనంగ
 వరుస లక్ష్మము లిది యరయంగ నింక ఇదంతముల్ బహుత నుదంతము లగు
 హరులు కవు ల్లిరు లాదిమా శబ్దమ్ము లింక హలంతమ్ము తేర్పరితుఁ
 డెలుంగులకడల హల్లులకురు ద్విత్వంబు నుత్వంబు జతగా యొనరుఁ గనుక
 త్వక్తుచు వాక్తుచు ప్రక్తుచు బహుతరు ద్వక్తులు వాక్తులు ప్రక్తు లగురు
 రాజన బహుతిరు రాజులు నాఁజెల్లు బహురఁ గొన్నిటి ద్వీపాపములు విరుఁకు
 వేదలిత్తు లనంగ వేదలిచు లనంగ విద్విట్టు లనంగరు విద్విషు లన
 భూభుక్తు లనంగను భూభుజు లన నింక స్త్రీలింగములగు నీరెండు పేర్ల
 దారిగా నల "హలంతాద్వా"యనకి సూత్రధంగి హలంతశబ్దములదాఁడఁ
 దాల్చికల్పతరచే నడరంగ నలసమిత్పదము సమిత్తులు సమిథ లన మఱియు
 దిక్పదంబురు దిశల్ దిక్తులనంగ నిల్లు వెలయుచు లక్ష్మము త్వలువేఱఁ
 దగు నింక దాఁడ ద్విత్వముగల్గ నదాఁగంగఁ దాంతుంబులనియేకతనుబహుతరు
 రూపద్వయమున మరుతు మరుత్తన మరుతులు మరుత్తులన రాజులు మఱి తగు
 నింద్రజితుఁ డనంగనింద్రజిత్తుఁడు నా పరీక్షిత్తుఁ డనంగ బరీక్షితుఁ డన
 నింక యుష్టచ్ఛబ్ద మేకత నీ యన బహుతరు దా యనఁ బ్రబలు దాఁడ
 ప్రథమైకవచనాన వచ్చు ప్రకారంబు రహిబహుత్వమున రుకలును వచ్చు
 నీ వనుచోటుల నీవనియురు డనరారు నీ నీవు దా ద్విర లనంగ
 ననఁగు నష్టచ్ఛబ్ద మేకత నేమన బహుతరు మే మనఁ బరఁగి ప్రథమ
 నేకవచనమున శరఁగు నుకారంబు బహువచనమున ము వచ్చు ననల
 సరయ నా, మా, యన నఖిలిధక్తుల నేకత్వబహుతల ననఁగు వరుస
 నే ననుపలుకున కే ననఁగా వచ్చు మే ముచుపలుకున కే మనఁదగు
 భూమి నే నేనన మే మేమనఁగ నొప్పుఁ గవిరాజు లిది లెప్పు గనవలె నింక
 సరయంగఁ బంచవిధాంధ్రశబ్దములలో దేశీయముల నచ్చలెరుఁగులందు
 సరవిగా నేకవచనబహువచనముల్ వివరింతుఁ గొన్నింటి విశదముగను

గనుఁడు తిర్యగ్వాచకపదమ్ములందునఁ బరఁగు న్నొక్కడను ముద్రత్యయంబు
 వారున మఁ బారున మఱ నుదాహరణంబు లీకీతిఁ దనర్చు నవలఁ
 దెలుఁగుల దేశ్యాల నల ప్రాతిపదికంబె ప్రథమైకవచనమై పరఁగుమండుఁ
 గలున వలున నాఁగ గడి మడియఁగను జెఱుపుచారుపునాఁగఁజెలికపొలఁకు
 ఎచ్చి గేదెయు గాదె తమ్మె దివ్వె యవంగ మల్లె యొల్లె యవంగఁ జెల్లు నవలఁ
 దగఁ బడి సోల మూత మొకలా నుడుగుల బార మూర మొదలా పేరులందు
 నల యెఁడుప్రత్యయం బఱసున్నతోఁ బ్రమాణార్థమాచకములై యురుచోటఁ
 బడెఁడు సోలందు ముంతెఁడునాఁగ బారెఁడుమూరెఁడునాలక్ష్మములగునుమఱి
 అచ్చలెఁకుఁగున నదంతపురుష వాచకపదమున కుపు వికల్పిత తగి
 వరుసగ-పాప పాపఁడు గొల్ల గొల్లఁడు మూల మూలఁ దన నీహృద్ఁ దనరు
 నవల నుదాతములందు యుద్రత్యయము తగి చెలువుఁ దనఁ బొందు నొకట
 బహువచన మగు లు పర మైనపూర్వవర్ణముల కుత్వం బివంతముల వచ్చు
 సరి యురునేకవచనమువఱు లుకార మురు బహువచన మగు సరు లన
 నిఁకమీఁద నొకకొన్ని యేర్పఱుకు వినుండు రహితకర్తయూఁద కర్తములచేత
 బరఁగు నిదంతశబ్దంబుల నడిమియక్షరముల యిత్యంబు గలిగెనేని
 గనఁ దుది నడిమి యికారములకు రెంటి కుత్వంబు వచ్చి బహుత్వమునను
 గలుములు ములుకులు గరుకులు నా నిట్లు లక్ష్మముల్యురునఁ జెలంగు నవులఁ
 గొల ననుకబ్బముగా గో ననుకబ్బముగా లలి బహువచనమ్ములకు గులు గని
 కొలనులు కొలఁకులు గోనులు గోఁగులు నానొప్పు మఱి పేరు మీను చేన
 న నివియు బహువచనముల లుత్వము వచ్చి పేలునా మీలునా జేలనఁ దగుఁ
 గనఁ జెడ్డి యొప్పదమునఁ గల లత్వంబు విరళమై పెండిల స్పరణిఁ దనరు
 బహుత నిం డనియొకప్రత్యయం బడి చెడి పెండ్లిండ్లు నాఁగను వెలయు నవలఁ
 బల్లు నిల్లనుచోట బహుతను బిందుపూర్వకముగా డులువచ్చి పండ్లు ముకు
 లిండ్లిండు లన నిట్లు రెనఁగును మఱి యచేతనము లైనట్టికబ్బముల కెల్ల
 బహుత నట్టులు డులు వచ్చి కండ్లును ముండ్లు ననఁగ నీరీతుల నమరుమఱియు
 వినుఁడు విల్లనునచేతనకబ్బమున కెన్న బహుత డులులు రెండు వచ్చునడల
 విండ్లన వింకులు విల్లులు నాఁగను రూప్రయంబున రూఢిగాంచు
 డుటులపై యచ్చు లుండును సోవుఁ బాడులు పండ్లునాఁ జెండులు చెడ్లనంగఁ
 దేటులు తేంట్లునా బోటులు బోంట్లునా నెగడుఁ జాండిక చేయి నేయి వాయి

య నెడు పేరులతుదలను బహువచనములఁ దులువచ్చుఁ గనుండు లక్ష్యములను
జేతులు నేతులు నాతు లన్నట్లుల నావల సంశ్యములైన డురులు
లకు లుకారమువచ్చు డత్వాది శత్యమాఁ బైరున్న యుత్సంబు నాయు నొకట
వినఁడుత్రాడులు త్రాళ్లు పేరులు పేళ్లు కాఘలు కాళ్లు నాగను వెలయుతాయి
వేయి రేయల వ్రాయి నాయుత్తు లట్టుతా తాయి వేలును రేలు వ్రాలనంగ
నిక నేకవచనములకు బహుత కొకవగ నయరు డాయ కేలనంగ నిరులు
పాలు చాలన నిట్లు పరఁగుధాన్యములపే శ్లనుములు జొన్నలు నాళ్లు వడ్లు
గోడును లులువలు కొట్టలనంగఁ జెలియలు కోడ లా ల్లఱఁడ లనుపదము
లతుదలకొడులువచ్చులరుఁజెలియఁడుకోడఁడునాండునుముఱఁడంపునాఁగ
నావలను మొగలిపూవులు దక్షను దీవెలం దరుల వర్తిలెడిపేళ్లు
వానిపూవులయందు వర్తిల్లు బహుతను మల్లెలు సుపెగ ల్లోల లనంగ
నికమీఁడ నొకకొన్ని యేర్పరించెనలెన్ని యరముఁడివాఁడువీడర నివిబహు
వచనములను వాండు వారు వార లనంగ వీండునా వీరునా వీర లనంగ
నీరీతిఁ దనరారు నీకబ్బముల శెల్ల బహుతను ద్రురు లివి వచ్చు నిటుల
గాఁడునకును గాండు గారునాఁ దగు పాశెగాండునాఁగను బాశెగారనంగఁ
గొండ పొడండ రేయెండ చండనుశబ్దములను బహువచనముల లు వచ్చి
గొండ లనంగఁ బొండండ లనంగ రేయెండ లనంగను జండ లనంగఁ
దగుఁగూఁతుర నడిశబ్దమునకురుత్సంబుతోలఁగునునిలుచుగూఁతురును కూఁతు
కూఁతురు ప్లాఁతులు కొఱలును రన నిట్లు లిక ద్వితీయవిధంబు శేర్పరింతు
నాదేశముల నగు నలయుదంతములకు స్వాభావికోదంత శబ్దములకుఁ
బురుషాఖ్యలగుచోటఁబొనఁగు నిక నులులెండు రామునిగాంచెను రామునరసె
శంభుని నడిగెను శంభు నర్థించెనా వరుసతో నివి యేకవచనము లగుఁ
బారి నుదంతంబులు పురుషాఖ్య గానిచో భవిషకారపుఁబొల్లునుపు ను నిలుచు
నజరభూమిజముఁ పారిపాయధేనుపు నడిగెఁ జెట్లుం గట్టు నడుగఁ దనంగ
నలయుదంతముల నదంతములను నట్ల పొనఁగు నకారంపుఁబొల్ల యొకటి
శౌరి నీక్షించెను శౌరిఁ గనుంగొనె నతివ నారసె బ్రహ్మ నడిగె ననంగఁ
దగునుదాహరణము లగునింటిల సకర్తకములైన క్రియలపైఁ గలిగినేనిఁ
గన నచేతననాచకపదముల ద్వితీయ లొకచోటఁ బ్రథమలై యొప్పుచుండు

* పొల్లయని యదంతరూపముకూడ నీకవి కిష్టము. అది యుచితమును గాకవచ్చును.

బలుఁడు సొమ్ములు దాల్చెఁ జెలులుకోకలుగట్టి ననూతిమిన్ను దన్నె నన మఱియ
 వలనకర్తకములై వజల నారీతుల గిరు లొప్పె ననఁ దరు ల్పైఁగె ననఁగ
 నగునిట్లు యిఁకఁ దృతీయకు వివరించెద స్థావరతిర్యక్తములు విడిచి
 కనఁ దృతీయాదులకును లోనుగాఁ బురుషాఖ్యపదములపైయక్షరముల
 తుదలయత్వములపై నొదవు నికారము వహి వికల్పముగ వచ్చుఁ గృతులఁ
 దగుకిష్కప్తికి నిత్య మగుఁ గుష్కప్తికి సత్య మమరుచునుండు నీక్రమము వినుఁడు
 సోమునిచేతను సోముచేత ననంగ గురునికొఱకు గురుకొఱకు ననఁగఁ
 గేశవునివలనఁ గేశవువలననా నజని కజనకన నలరుచుండు
 నావల మఱి తృతీయావిధ క్త్యర్థంబున మయి మె యనునుడు లమరు వినుఁడు
 మానిపర్యులఁ బ్రీతిమయి నొప్పు పారుడనపారీధ క్తిమెఁబొల్పునధవుడనఁగ
 నిఁకఁ జతుర్థి వచింతు నేర్పడ రామునికై రాముకొఱకనంగ మఱి యవల
 సరవఁ జతుర్థికి వృష్టి వచ్చును బ్రాహ్మణునికి దానం బిచ్చె ననఁగఁ బ్రాహ్మ
 ణునికికొఱకెచ్చె నంచు నెఱుంగఁ దగు మఱి వేంకటాచలవతి కంకిత మన
 నాహరికొఱకు సమర్పితు బనుటయే పాద్యంబు వేదాంతవేద్యున కన
 దండితరాక్షసాధ్యక్షునకుఁ మ్రొక్తు లనఁగ నిట్టివి చతుర్థ్యర్థము లగుఁ
 బయినిబంచమికిఁబొంతుయనంగఁదనరారుబుధుఁడెవ్వఁడునలువపొంతుననఁగఁ
 గృష్ణునికంటెను గృష్ణుకంటె నననొ నింక వృష్టిక్రమం బేర్పరింతుఁ
 దగునుకారాంతశబ్దములకు కునులు పై నగునెడల సకార మాది నిల్పు
 ననుటచే నలిబలమున కింద్రజిత్తునకును దేవగురునకు ననఁ దగు నిఁక
 వరుసఁ బెండ్లాముకు వంతుకు రాజుకుఁ గైలాసముకుఁ బ్రయోగములు గలవు
 మొనయంగ నలిబలముకు నింద్రజిత్తుకు ననియిల్లు ముకుతుకు లమర పెండు
 వహికినులకు నులపయి సకారపుఁబొల్లు లుండుఁ పో నచ్చు పైనుండునెడల
 మునికి నెనయె మునికెనయె తనకు నెనయె తనకెనయె నాఁగ నిటుల నవల
 నలప్రాతిపదిక ముదంతంబు గానిచోఁ గుకినుల కాది నెక్కినదు సర్వ
 ముచలకు రమకు సృపారికి గిరికి నాఁగ పరుని నిట్లుల నుదాహరణము లగు
 వృష్టి కొక్కెడ ఏశేషణములఁ బ్రథమతొ ఘనఘజాబలుఁడు భీముని కనంగ
 నమితబలుఁడు కౌరవాధీశున కనంగ-నింక నెప్రమి తెఱం గేర్పరింతుఁ
 బురుషాఖ్యల నుదంతముల కేకవచనంబు కయినుండిన ని వికల్పముగ వచ్చు
 నానికారము రానిచో సకారము వచ్చు పారునియందుపారునం దనఁగమఱియు

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు — ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటాచార్యుల సహాధికారి నూర్యారావు బహద్రులవారు, పితృరము మహారాజా వారు. పరిషత్తు వ్యవస్థాపకులు.

కీ. శ్రీ. శ్రీ వేంకటాచారి మహారాజులవారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాచారి అప్పారావు బహద్రులవారు. ఉయ్యూరు జమీందారులవారు

కీ. శ్రీ. శ్రీ బొమ్మిలి మహారాజులవారు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు త్రైతీయ నిర్వాహక వర్గము.

అధ్యక్షులు

జయంతి రామయ్య పంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కీ. శ్రీ. శ్రీ రామయ్య పంతులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకటాచార్యులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి నూర్యారావులవారు. (కోశాధ్యక్షులు.)

వెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహులుగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్య శాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్శా వేంకటాచార్యులవారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

అల్లకి వేంకటాచార్యులుగారు.

కేశవరవు కామరాజుగారు.

కోశా వేంకటసుబ్బారావు వారుగారు.

పి. లెటి వేంకటాచార్యులు, శతావధాని.

పామగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పి. శ్రీనివాస్ రంగప్రసాదారావు వారుగారు.

కాకినాడ-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో వెలుగుదొరకు గ్రంథములు.

1	విప్రసారాయణచరిత్రము-చదలవాడ మల్లయ్యకవి	రు	0	8
2	కవిజనాశ్రయము-వేమలవాడ భీమకవి	...	0	10
3	చంద్రారామాయణము-ముగ్ధుడికవి శేంకటాచలపతికవి	...	1	0
4	నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెనదియలూయ్యగారు	...	0	2
5	శ్లోకీకృతప్రసంగము-శ్రీమాన్ కపిపథశం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	0	8
6	బూదప్రమానాంబి కాళికము-కెల్లసూర్యకృష్ణి	...	0	2
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నయ్యగారు	...	0	2
8	యద్ధమల్లని బెజవాడ శిలాకాసనము-జ. రామ కుయ్యపంతులుగారు	...	0	8
9	కావ్యలంకారమాదామణి-విన్నకోట పెద్దయ్యకవి	...	0	8
10	చంద్రభానుచరిత్రము-శిరిగొప్పల మల్లనకివి	...	1	0
11	అకారాద్యముదిత గ్రంథము-క	...	0	8
12	ప్రాకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి శేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12
13	శతశిక్షిసారము-తుల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	0	12
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
15	శతరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథయశోధి	...	0	12
16	ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి శేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8
17	Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4
18	ప్రాకృతరంగములు-కొత్తపల్లి మూర్యరావుగారు	...	0	8
19	నారసింహపురాణము-ఉత్తరభాగము-వారిధిట్టు	...	1	0
20	మన్నాకుదాస విలాసనాటకము-గంగాచమ్య	...	0	8
21	తైమినిభారతము-నచనము-శేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	...	0	12
22	కాలిండిక వ్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) అహోబలపతి	...	1	4
23	రెడ్లనాటి రెండు కాసనములు	...	0	4
24	ఆంధ్రభాటుమాల-విన్నయనూరి	...	0	12
25	కాసనపద్యమంజరి	...	0	12
26	శతకసముచ్చయము (1-2 భాగములు)	...	1	6
27	పరిమత్తుస్తోత్రభాగదాగరము. (ద్వితీయభాగము)	...	0	8
28	నూతనాంధ్రవ్యాకరణములు-విన్నయనూరి	...	0	8
29	రసాధరణము-అనంతకవి.	...	0	8
30	చాటుధారాచమత్కాసారః- (సంస్కృతము)	...	0	8
31	ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
32	మోదశకుమాచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ	...	0	8
33	అమరుకము-సాంధ్యము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
34	సాంబోపాఖ్యానము-రామరాజుగంగప్పరాజు	...	1	0
35	సాంసంసంజేతము-కల్లూరి శేంకటరామకృష్ణిగారు	...	0	2
36	సింహాసనద్వాత్రింశిక-ద్వితీయభాగము-గోపరాజకవి	...	0	12
37	రాయవాచకము	...	0	8
38	ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-బాలనరసయ్యకృతాంధ్రటీకోశేతము	...	0	8